

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE A JEJÍ KONSEKVENCE PRO
PEDAGOGICKOU TEORII A PRAXI

Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman

Autorka práce: Jana Konstantinová

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Ročník: III.

2007

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že v souladu s §47b) zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích a na jejích internetových stránkách.

Současně prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
datum a podpis autora diplomové práce

PODĚKOVÁNÍ

Velmi děkuji Ing. Aleně Kroupové z Evropského informačního střediska Univerzity Karlovy v Praze, která byla konzultantkou mé práce. Jsem jí vděčná za vstřícnost a ochotu, náměty a připomínky, které přispěly ke zkvalitnění textu.

Děkuji rovněž vedoucímu diplomové práce PaedDr. Petru Baumanovi, za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod	6
1 Úmluva o právech dítěte.....	10
1.1 Vznik Úmluvy o právech dítěte	10
1.2 Úmluva o právech dítěte jako dokument.....	14
1.3 Úmluva o právech dítěte v České republice	16
1.3.1 Institucionální úprava a hledání východisek	20
1.4 Přístupy vybraných evropských zemí k realizaci Úmluvy	23
2 Malý exkurs do obsahu Úmluvy o právech dítěte.....	28
2.1 Preambule a definice dítěte	28
2.2 Obecné principy	29
2.3 Občanská práva a svobody	31
2.4 Rodinné prostředí a alternativní péče.....	32
2.5 Zdravotní a sociální péče.....	34
2.6 Právo vzdělávat se, trávit volný čas a kulturní aktivity	35
2.7 Specifická ochranná opatření	36
2.8 Plnění, závaznost a ratifikace	38
3 Problematické momenty v dodržování Úmluvy - zjištění příčin a nedostatků	40
3.1 Oficiální výzkumy a výzkumná šetření.....	40
3.1.1 Monitorování implementace Úmluvy a stavu, situace a postavení dětí v ČR	40
3.1.2 Výzkum k problematice právního povědomí a vnímání práva u školních dětí	43
3.1.3 Průzkum spokojenosti pedagogů se slabikářem dětských práv a metodickým pokynem	45
3.1.4 Průzkum školských zařízení MŠMT provedený Sekcí pro práva dítěte.....	47
3.2 Vlastní dotazníkové šetření a rozhovory s pedagogickými pracovníky	48
3.3 Podněty a stížnosti zasílané veřejnému ochránci práv	52
3.4 Periodické zprávy o plnění Úmluvy	54
3.5 Nedostatky spatřené neziskovými organizacemi	55

4	Zpřístupnění Úmluvy dospělým a dětem a její realizace a uplatnění v pedagogické teorii a praxi.....	60
4.1	Vzdělávání dospělých jako prostředek k uplatňování práv dětí	60
4.1.1	Definice s komentářem k článku 42 Úmluvy o právech dítěte z pohledu pedagogické teorie a praxe	61
4.1.2	Instituce a organizace poskytující vzdělávání nejen ve smyslu článku 42 úmluvy.....	62
4.2	Vzdělávání, výuka a rozvoj dospělých	63
4.2.1	Výukové metody a organizační formy vyučování.....	65
4.3	Efektivní vyučování a předávání poznatků o dětských právech, nejen ve školním prostředí.....	67
4.3.1	Zorganizování výuky.....	72
4.3.2	Volba a skladba činností	73
4.3.3	Modely třídy	75
4.3.4	Uspořádání prostoru	76
5	Žákovské samosprávy a dětské parlamenty jako prostředky pro participaci dětí na veřejném životě.....	79
5.1	Legislativní vymezení	79
5.2	Historický kontext a první žákovské samosprávy u nás	80
5.3	Národní dětský parlament dětí a mládeže v ČR.....	83
	Závěr	85
	Seznam použitých zdrojů	87
	Seznam příloh.....	92
	Příloha I. – Úmluva o právech dítěte	93
	PŘÍLOHA II. – Dotazník.....	105
	PŘÍLOHA III. – Závazné předpisy MŠMT ČR v oblasti vzdělávání pedagogických pracovníků.....	107
	PŘÍLOHA IV. – Metodický pokyn MŠMT ČR k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance.....	108
	PŘÍLOHA V. – Metodický pokyn MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení	109
	Příloha VI. – Praktická metodická příručka - návody a cvičení pro efektivní vyučování.....	113
	Abstrakt	133
	Abstract.....	134

Úvod

„Je-li spravedlnost v srdci, je i krásný charakter.
Je-li krásný charakter, je i harmonický domov.
Je-li harmonický domov, je i pořádek v národě.
Je-li pořádek v národě, je i mír na světě.“
Čínské přísloví

O minulém, tj. dvacátém, století se všeobecně hovoří jako o „*století dítěte*“. Diskuse a polemiky, které se v této souvislosti vedou, vyvstávající otázky a prováděná monitorování, přijaté deklarace, opční protokoly a úmluvy týkající se dětských práv tuto skutečnost jen dokazují. Konec minulého století a zejména letošní rok vyhlášený Evropskou unií jako *rok rovných příležitostí pro všechny*, zejména nediskriminací všeobecně nabádá k bilancování a široké diskusi v této oblasti. Především i přípravy na oslavy a konference k patnáctiletému výročí přijetí specifického dokumentu – *Úmluvy o právech dítěte* – u nás, v České republice, které budou v příštím roce probíhat. Tento přínos se nepochybně projevil v mnoha směrech. Zcela zásadní změnou je patrný postoj k dětem jako k plnohodnotným bytostem s vlastními myšlenkami a názory.

Řadu pochybností a otázek však v této souvislosti mohou vyvolat např. dlouhodobě se táhnoucí třenicе o svěření dítěte do péče při odloučení manželů bez ohledu na názor dítěte, případy únosů, týrání či zanedbávání dětí, děti v ozbrojených konfliktech aj. případy, se kterými se setkáváme v praxi a ve sdělovacích prostředcích (a rovněž i v některých částech textu této práce, přičemž zde mají tvořit názorný příklad z praxe a pomyslnou předmluvu k probírané problematice). Nejen to dokazuje, že pouhá znalost článků Úmluvy nestačí. Ti, kteří nesouhlasí, aby byly děti seznamovány se svými právy uvedenými v tomto dokumentu, mají pravdu v tom, že zprostředkovat její znalost není tím nejdůležitějším. Následujícím podstatným momentem je její uplatňování v praxi a zejména dodržování jednotlivých ustanovení, jakož i její vymahatelnost. Proto je zapotřebí změnit způsob chování a vztahů mezi dětmi jako „malými dospělými“ a námi dospělými (rodiči, pedagogy, soudci, sociálními pracovníky, policisty aj.).

Z mého působení v realizovaném mezinárodním projektu *REACT*¹ a vzdělávacím výcviku *Kaskáda*², praxe a stáže v základních a speciálních školách, v dětském domově, na lince důvěry a uskutečňovaných workshopech pro pedagogy a dobrovolníky v práci s dětmi a mládeží vím, že předávání poznatků této problematiky není úplně jednoduché. Tak jako je nutné jednotlivé články Úmluvy znát a dodržovat, je také nezbytné seznamovat nejen s právy, ale zároveň i s povinnostmi. Jedině tak lze směřovat ke správnému pojetí lidských i dětských práv a povinností, k toleranci a nediskriminaci. To je také jeden z motivů, proč se v této diplomové práci věnuji Úmluvě o právech dítěte z pohledu pedagogické teorie (ve smyslu uskutečňování článku 42 Úmluvy) a praxe, tj. seznamování a informování dospělých a dětí o jejích zásadách a dodržování těchto pravidel v běžných životních situacích. Obsah, smysl a cíle článku 42 jsou tématem celé diplomové práce, i když je patrné, že cíle tohoto článku je možné splnit z hlediska pedagogické teorie a praxe jen zčásti, neboť ke splnění všech cílů je zapotřebí zejména občanské a politické vůle. Proto i jedním z cílů této práce je vytvořit ucelený odborný text, který lze použít při vzdělávání dospělých a zároveň sestavit metodickou příručku pro výchovu k právům a povinnostem. Další cíle práce lze formulovat takto:

- *charakterizovat a vysvětlit* článek 42 Úmluvy, *definovat* jeho smysl a účel;
- *zjistit* kdo toto vzdělávání poskytuje a jakou formu výuky k tomu využívá;
- *zmapovat* historický vývoj vzniku Úmluvy o právech dítěte;
- *charakterizovat* dokument Úmluvy (definovat Úmluvu, její místo v legislativě, ratifikace, dodržování a monitoring Úmluvy ad.);
- *představit* Úmluvu o právech dítěte a popsat její fungování v České republice (včetně institucionální úpravy);
- *vymezit* problém a *zjistit* aktuální stav (např. která ustanovení Úmluvy se nedaří dodržovat a proč);
- *shrnout* výsledky sociologických a pedagogických výzkumů, analýz, anket a dotazníků;

---

¹ V letech 1998-2000 jsem se zúčastnila mezinárodního projektu REACT (vzdělávání dospělých jako základní prostředek k realizaci dětských práv v Evropě) podpořeného evropským programem Sokrates. Tento teoreticko-praktický projekt byl primárně zaměřen na vzdělávání dospělých, jehož smyslem bylo aktivovat a motivovat dospělé občany, aby podporovali dětská práva v konkrétních situacích. Cílem pak bylo vyškolení dobrovolníků, kteří mohou a přejí si pracovat na zlepšení postavení dětí v jejich prostředí a v Evropě vůbec, ale také zavést Úmluvu o právech dítěte do učiva na VOŠ a VŠ.

² Vzdělávací program na ochranu dětí – Kaskáda zaměřený na prevenci násilí na dětech realizuje Nadace Naše Dítě pro pedagogické pracovníky, sociální pracovníky, policisty, soudce, lékaře aj. Obsahem výcviku jsou témata týkající se problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Cílem je rozpoznat v praxi týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, stejně jako případy šikany a dokázat dětem zprostředkovat bezodkladnou pomoc.

- *vyvodit* závěry pro zlepšení situace u těch článků, u nichž bylo jejich dodržování hodnoceno negativně, a *shrnout* informace ze zpráv veřejného ochránce práv a z periodických zpráv o plnění Úmluvy ad.;
- *zjistit* stav v zahraničí v této problematice, *srovnat* jej se stavem v České republice (zvolit některé z tzv. starých zemí EU a také z nových);
- *stanovit* pravidla a principy pro uplatňování Úmluvy v pedagogickém (školním, ale i mimoškolním) prostředí;
- *sestavit* praktickou příručku pro pedagogické pracovníky s konkrétními cvičeními (hry, rozhovory, dotazníky atd. pro interaktivní výuku);
- *vysvětlit* účel a smysl žákovských samospráv a dětských parlamentů (legislativní vymezení, historie).

K dosažení těchto cílů bylo použito následujících metod a nástrojů:

- studium odborné literatury a studium sociologických a pedagogických výzkumů, sborníků, zpráv, monitoring tisku aj.;
- porovnání obsahu článků Úmluvy s články české legislativy a srovnání stavu v ČR se stavem ve vybraných zemích;
- vlastní dotazníkové šetření;
- kritické srovnávání, syntéza, indukce, dedukce (zjišťování příčin, stanovení a vymezení problémů nedostatečného dodržování Úmluvy a hledání východisek) aj.

Za nezbytné považuji uvést, že na dané téma téměř chybí ucelenější české odborné publikace. Proto jsem byla nucena čerpat z nejrůznějších zdrojů vztahujících se k této problematice. Čerpala jsem zejména ze sborníků z konferencí a seminářů, provedených výzkumů, analýz, monitoringů, evaluací a zpráv, ale také z obecné odborné literatury, odborných přednášek, elektronických dokumentů, zákonů a jiných legislativních ustanovení, ze sdělovacích prostředků a z osobních konzultací s odborníky z praxe.

Práce je strukturována do tří velkých částí. V první, metodologicko-analytické části, jsou obsaženy především teoretické poznatky, které řeší otázky, co to je Úmluva o právech dítěte a proč vznikla. Seznamuje s náplní jednotlivých ustanovení, konkrétními problémy, které Česká republika má při jejich dodržování a organizacemi, které se podílejí na sledování a dodržování Úmluvy. Přidanou hodnotou této části je provedení vlastního dotazníkového

šetření a nahlédnutí do vybraných evropských zemí. Druhá část navazuje na první a řeší otázku proč by se měl dospělý s dokumentem Úmluvy seznámit, jak se mohou dospělí vzdělávat, které metody a techniky jsou pro ně vhodné, a nabízí návody či praktické rady a doporučení, jak efektivně předávat získané vědomosti dětem/žákům/studentům. Popisuje rovněž smysl a možnosti dětských parlamentů a školských samospráv. Poslední část, zařazená jako příloha práce, sestává z praktických cvičení, technik a her, které jsou vhodné pro seznamování s právy a povinnostmi prostřednictvím Úmluvy. Jsou určeny zejména pro děti ve věku druhého stupně základní školy, přičemž nemusí být využívány jen ve školní výuce, ale i při mnohých mimoškolních volnočasových aktivitách. Další přílohy obsahují příslušná legislativní opatření k probírané problematice a také je zde přiložena kompletní oficiální verze celého dokumentu Úmluvy o právech dítěte, jak jej vydala Organizace spojených národů.

1 Úmluva o právech dítěte

1.1 Vznik Úmluvy o právech dítěte

Již od začátku minulého století (a možná i dříve) existovalo přesvědčení, že je potřeba děti chránit specifickou právní normou, protože jsou vůči ostatní společnosti ve zvláštním postavení. Nemají právo hlasovat, ale potřebují se vyslovovat k řadě věcí a jejich hlas by měl být vyslyšen. Nebylo tomu tak ale vždy.

Zastavíme-li se a podíváme-li se alespoň krátce do historie a projdeme-li stručně jednotlivé etapy alespoň³ z hlediska pojmu dítě a dětství⁴, zjistíme, že např. do 4. století po Kristu se hovoří o tzv. *období infanticidy*. Dítě nebylo předmětem zájmu, bylo chápáno jako předmět s nulovou hodnotou, zcela závislé na rozhodnutí svých rodičů, přesněji otci (který jej může např. prodat do otroctví).⁵ O dětství se prakticky hovořit nedá a dítě bylo bráno jako člověk, až když se stalo dospělým.

Do 13. století lze hovořit jako o *etapě zanedbávání a nevšímavosti* k dítěti. Křesťanství, které se stává státním náboženstvím sice přináší změny, ale jen pozvolné, např. v hodnotě dítěte. Začíná se však objevovat zájem společnosti, především církve, o děti (zejména opuštěné, nemanželské a zejména ty, které se ocitly v nepříznivé situaci).⁶ Nadále jsou však děti vnímány jako objekty určené pro potřeby dospělých.

Další etapu (14.-17. století) můžeme nazvat jako *ambivalentní vztah k dítěti*. Je spojena s prvními poznatky o vývoji dítěte a jeho potřebách a dětství se již začíná přiznávat větší význam (nejznámějším představitelem tohoto období je **J. A. Komenský**, který přinesl mnoho nových poznatků o dítěti, o jeho péči a výchově).

Období 18. století je nazýváno *etapou intruze*. Rodiče více vstupují do života dítěte a snaží se jej formovat ke svému obrazu. Rovněž potřeby dítěte vstupují do popředí a začínají být poznávány a uspokojovány. Nejznámějšími představiteli jsou **Voltaire**, **Rousseau**,

---

³ Ne jinak tomu bylo u dospělých občanů. Např. v antice byl status plnoprávného příslušníka státu přiznáván jen velmi omezenému počtu obyvatel (otroci v Římě, pokud jde o jejich člověčenství, za lidi nebyli považováni vůbec).

⁴ Postavení dítěte ve společnosti, etapy jsou čerpány z přednášek Mgr. Dany Nejedlé, předmět reformní pedagogika, na ETF UK 2000/2001.

⁵ Srov. CHARVÁTOVÁ, D. *Metody sociální práce I*. Praha : SPN, 1990, s. 31.

⁶ Tamtéž, s. 12.

Pestalozzi aj. Rozhodující obrat v chápání práv přinesla nepochybně Velká francouzská revoluce. Rozbila dosavadní představy o uspořádání společenských poměrů, přinesla změnu myšlení obyvatel většiny zemí Evropy 19. století. Byla ovšem vyvrcholením dlouhodobého myšlenkového vývoje, jehož počátky lze hledat už v antických státech, v nich byla poměrně dobře formulována práva a povinnosti občanů.

Celé 19. století je nazýváno jako *období socializační* a přechází až do poloviny 20. století. Zvyšuje se hodnota dítěte, společnost usiluje o hlubší poznání života a vývoje dítěte i jeho potřeb. Klasickým příkladem je tažení proti dětské práci. Postupně jsou vydávány zákony zakazující práci dětí pod zemí, pak práci přesahující určité časové limity během dne, dále pak práci dětí do určitého věku, až nakonec byla výdělečná práce dětí do 15 let zcela zakázána. Teprve ve dvacátém století lze hovořit o dítěti jako o partnerovi dospělých, především rodičů, a dětství (včetně období před narozením) je přiznána plná hodnota jako období přípravy na život člověka.

Právě v průběhu 20. století došlo k mnoha posunům. Např. Švédka **Ellen Keyová** (spisovatelka a právnička) napsala, že to bude století dítěte. Kniha se stejným názvem vyšla už v roce 1902 a autorka v ní shrnula názory na výchovu a vzdělávání a formulovala názor, že dítě má právo na dětství, kdy na ně nemají být kladeny nepřiměřené nároky, má se rozvíjet a vzdělávat, přičemž je nutné respektovat dětství jako samostatnou hodnotu.⁷ V tomto období, v němž se stává dítě středem pozornosti a zájmu a určuje z hlediska pedagogického rámec pro činnost učitele a vychovatele, hovoříme o *pedocentrismu*. Tyto poznatky však byly formulovány již mnohem dříve, např. J. J. Rousseauem, nicméně ve 20. století se pozornost k dítěti stala zásadním principem řady reformních pedagogických směrů (např. Montessoriovská pedagogika, Waldorfská pedagogika, Jenský plán aj.) a pedocentrické koncepce ovlivňují názory na výchovu dodnes. Proto Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva) vznikla zejména na základě pedagogického a politického úsilí podporovat práva dětí.

Zájem o dítě v jednotlivých stoletích kolísal a na intenzitě získal až ve století dvacátém. Především v období po první světové válce se datují snahy o prosazování zájmů dítěte jako jeho práv. Jednou z prvních událostí, o které se v této souvislosti velmi mluvilo a psalo, bylo zveřejnění obrázků podvyživených dětí **Eglantyne Jebbovou**. Tato Angličanka se snažila

---

⁷ Srov. VÁCLAVÍK, V. *Cesta ke svobodné škole, kapitoly ze srovnávací pedagogiky*. Hradec Králové : Líp, 1997, s. 47.

poukázat na děti, které trpěly v průběhu války i po ní. Její snažení v pomoci dětem však vyvrcholilo soudním stíháním za to, že vystavuje fotografie nahých dětí.⁸ Uveřejnění těchto fotografií však bylo dovršeno událostmi v roce 1918, kdy byla v Londýně (a později i v dalších zemích) založena organizace „*Zachraňte děti*“. V té době se již pracovalo na projektu prvního dokumentu, z něhož vyšla *Charta práv dítěte*, která byla přijata Společností národů v roce 1924. Již v této listině se objevují oddíly, které požadují přednostní zájmy dítěte.

Společnost národů sídlící v Ženevě byla zajímavá i tím, že se zabývala otázkou práv menšinových skupin v oblasti mezinárodní spolupráce. V roce 1946 však zanikla a byla nahrazena *Organizací spojených národů*,⁹ jež v prosinci roku 1948 vydala *Všeobecnou deklaraci lidských práv* (dále jen Všeobecná deklarace), která se stala mezinárodně uznávaným dokumentem (nebyla však přijata jako závazná smlouva, ale jako společný cíl pro všechny národy a všechny státy).¹⁰ Právě s příchodem války a zejména po ní, docházelo ještě k hlubšímu a intenzivnějšímu prosazování práv uvedených v této Všeobecné deklaraci. Tak se také stalo, že Valné shromáždění OSN přijalo v roce 1959 *Deklaraci práv dítěte*.¹¹ Ale ani ta nebyla tím očekávaným dokumentem, neboť práva dětí zde byla vyjádřena jen nepřímou a nemohla tudíž zajistit plnění zásad (neboť deklarace nemají právní platnost, pouze doporučující charakter). Proto se došlo k závěru, že je nezbytné přijmout ještě specifický právní dokument formulující právě osobité a specifické potřeby dětí. Proto o dvacet let později¹² byla na návrh polské vlády, jež předložila *Komisi pro lidská práva OSN*¹³ základní články Úmluvy týkající se dětí, vytvořena pracovní skupina. Ta po dobu deseti let projednávala jednotlivé texty, aby toto úsilí mohlo vyústit v mezinárodně uznávaný dokument. V této souvislosti je třeba si uvědomit i tehdejší rozdělení světa.

---

⁸ Srov. HRADEČNÁ, M. a kol. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha : PdF UK, 1996, s. 5.

⁹ Na jaře roku 1945 byla v San Francisku za účasti představitelů 50 států ustanovena OSN.

¹⁰ Teprve Mezinárodní konference i lidských právech v Teheránu v roce 1968 rozhodla, že deklarace musí představovat pro členy mezinárodního společenství povinnost. Srov. HANZOVÁ, M. a kol. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha : Victoria Publishing, 1995, s. 16.

¹¹ Srov. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998, s. 2-3.

¹² Rok 1979 byl vyhlášen Mezinárodním rokem dítěte.

¹³ Komise pro lidská práva byla ustanovena v roce 1946 s úkolem zpracovat mezinárodní ústavu lidských práv, jejíž první část tvoří Všeobecná deklarace lidských a druhou Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Opční protokol k Mezinárodnímu paktu a občanských a politických právech. Srov. Srov. HANZOVÁ, M. a kol. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha : Victoria Publishing, 1995, s. 15-16.

Po mnoha letech snah a práce na tomto poli byla dne 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN *Úmluva o právech dítěte* přijata. V platnost vstoupila na základě svého článku 49, odst. 1, dne 2. září 1990 poté, co byla ratifikována dvaceti zeměmi.¹⁴ Proto se v této souvislosti hovoří o Úmluvě jako o prvním mezinárodním dokumentu, který je morálně závazný ve společensko-právní rovině, sjednocuje a upravuje právní předpisy dítěte, které byly v té době již definovány, obrací se ke státům, a je určena dětem bez ohledu na občanství. Dokonce v sobě nese i „*současné otázky a potřeby, které se vynořily v průběhu posledních let, jako je ochrana životního prostředí, zneužívání drog a sexuální vykořisťování.*“¹⁵

Tehdejší ČSFR přijala Úmluvu na *Světovém summitu pro děti v New Yorku* v roce 1990, kde se sešli představitelé většiny států světa. Tehdejší federální shromáždění ji odsouhlasilo v únoru roku 1991 a prezident ji svým podpisem stvrdil. Česká republika je Úmluvou o právech dítěte vázána od 1. ledna 1993.¹⁶

K 1. prosinci 1993 dokument podepsalo 153 zemí, v roce 1996 to již bylo 175 států a do 1. srpna 1997 již 191 z celkového počtu 193 států.¹⁷ Jsou v ní zahrnuta práva občanská (rodinná), politická, ekonomická, sociální (zdravotní a specifická ochranná) i kulturní.¹⁸

Důležitou roli zde sehrává mezinárodní organizace *Dětský fond OSN* (UNICEF), který působí i u nás a který vedle státních orgánů zajišťuje cíle úkoly práv dítěte, což mu vyplývá přímo z dokumentu Úmluvy (čl. 45).¹⁹

Na základě přetrvávajících negativních zkušeností v některých oblastech byly k dokumentu Úmluvy o právech dítěte v roce 1990 a 2000 zpracovány další dokumenty. Nejprve *Světová deklarace za přežití, podporu a rozvoj dětí* a o 10 let později dva opční protokoly: *Opční protokol o Úmluvě o právech dítěte a o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů* a *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie*. Kromě Úmluvy a těchto dokumentů existují ještě další dokumenty a doporučení vztahující se k právům dítěte vydané Organizací spojených národů (OSN) a Radou Evropy (RE).

---

¹⁴ Srov. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998, s. 3.

¹⁵ *Výchova k lidským právům, pracovní příručka*. Praha : EIS UK 1997, s. 14.

¹⁶ Srov. HRADEČNÁ, M. a kol. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha : PdF UK, 1996, s. 5.

¹⁷ Tamtéž, s. 5.

¹⁸ T. H. Marshall ve své práci *Občanství a sociální třída* z roku 1950 spojil anglické zkušenosti z vývoje posledních tří století a rozlišil součást práv na práva občanská, politická a sociální. Srov. Večeřa, M. *Sociální stát, východiska a přístupy*. Praha : Slon, 1993, s. 54.

¹⁹ Dětský fond OSN byl založen v prosinci 1946 na 1. zasedání Valného shromáždění OSN.

1.2 Úmluva o právech dítěte jako dokument

„V dějinách lidstva je Úmluva o právech dítěte první obecně závaznou právní normou týkající se práv dítěte. Je tedy důležitá nejen pro současnost, ale i budoucnost, neboť otevírá možnosti ke zlepšování postavení dětí a jejich života všude na světě. Představuje celosvětový program lepšího života budoucích generací v příštím tisíciletí.“²⁰

Úmluva o právech dítěte jako právní dokument OSN, který formou mezinárodní smlouvy stanovuje povahu a rozsah práv dítěte kdekoli na světě, vychází z přesvědčení, že dítěti náleží všechna lidská práva (stejná jako dospělým). Dítě je lidskou bytostí a jako takové má svou hodnotu, důstojnost a základní práva. Také je třeba brát ohled na tělesný i duševní vývoj, bezbrannost a zranitelnost dítěte, které potřebuje zvláštní péči, porozumění, ochranu, pomoc a lásku. Tomu odpovídají práva (i povinnosti) různého druhu: od základních práv zabezpečujících přežití, rozvoj a ochranu, po práva vyjadřující možnost účasti dítěte na jednání a rozhodování o sobě.

Proto je Úmluva tak významnou právní normou dětí a mládeže do 18 let a zároveň součástí našeho právního řádu. Z článku 10 ústavního zákona²¹ vyplývá, že má přednost před zákonem. Samotný dokument obsahuje *preambuli*, která uvádí základní podmínky, východiska a směrnice pro její uplatňování, a **54 ustanovení**, která se dělí do několika kategorií.²²

- **práva ochraňující přežití** zaručují zachování života a uspokojování základních potřeb dítěte. Což se týká výživy, odívání a bydlení, životní úrovně rodiny (emočně kladného prostředí a projevování lásky), lékařské péče, sociálního zabezpečení, zařízení pro děti zaměstnaných rodičů apod.;
- **práva týkající se ochrany dítěte** zajišťují bezpečnost a chrání dítě před všemi formami násilí, tj. zneužívání, zanedbávání, týrání a vykořisťování.²³ Ochranu potřebují všechny děti uprchlíků, děti z menšinových skupin a děti žijící v obtížných podmínkách (živelné pohromy, válka, vězení aj.). Jde nejen o ochranu před lidmi a situacemi, které by mohly dětem ublížit a zranit je, ale také o podporu dětských práv;
- **práva vztahující se k možnosti rozvíjení** se týkají harmonického vývoje dětské osobnosti po stránce tělesné, duševní, mravní a společenské (potvrzení identity, respektu). Jde

---

²⁰ Informační materiály a letáky České sekce Defence for Children International (DCI). b.m., b.n.

²¹ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

²² Členění do kategorií se v jednotlivých publikacích liší. Snazší je dělení do čtyř částí, jak je publikují i informační materiály a letáky České sekce DCI. b.m., b.n.

²³ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005, s. 227.

o právo na vzdělání, hru, volný čas, o účast v kulturních a uměleckých činnostech, přístup k informacím, o svobodu myšlení, svědomí a náboženství (rozvíjení vlastních schopností a nadání, rozlišovat dobro a zlo atd.);

- **práva zaručující účast** dítěte v možnosti žít s rodiči, svobodně se sdružovat a vyjadřovat své názory v záležitostech, které se ho týkají. Úkolem dospělých je, aby názorům dětí věnovali patřičnou pozornost odpovídající jejich věku a úrovni vyspělosti.

Takto stručně pojatá práva rozdělená do jednotlivých kategorií se vztahují bez výjimky na každé dítě ve věku 0-18²⁴ let a povinností státu je ochrana před jakýmkoliv rozlišováním, poškozováním, popíráním a omezováním práv. „*K dalším povinnostem státu patří, aby přijímal potřebná opatření k podpoře práv dětí. Uplatňování práv chráněných Úmluvou vyžaduje soustředěné úsilí všech: mezinárodních i národních organizací, vlád, škol i jednotlivců, rodičů, a také samotných dětí. Neboť právě na dětech a mládeži záleží, jak pochopí svá práva, povinnosti a odpovědnost za sebe i za budoucnost.*“²⁵

Pro dohled a podporu Úmluvy byla také sestavena **Komise pro práva dítěte OSN**, kterou tvoří deset odborníků. Této komisi musí jednotlivé státy podávat zprávy o plnění článků Úmluvy a o problémech, se kterými se potýkají. Jednání komise se těmito zprávami zabývá a určuje směr pomoci. Stát se tedy tím, že Úmluvu přijal, zavázal k plnění a podávání zpráv. Vláda ČR v pětiletém období podává zprávu o tom, co učinila pro její naplňování. U nově zastoupených států se zpráva podává do dvou let ode dne přijetí Úmluvy, potom každých pět let. Zprávu mohou podávat i nevládní organizace. Do zpráv se zaznamenávají opatření, která plynou z Úmluvy o právech dítěte a uvádějí ji do českého právního řádu a praxe.

Jedním z opatření je i monitorování poměrů týkajících se dětí v ČR (např. rozvodovost rodin a s tím související přidělování dětí do péče, trestná činnost dětí, zneužívání dětí a činnost linek důvěry, vytváření možností školních a volnočasových aktivit, běžné nemoci a hojné úrazy dětí aj.) a jak je ve vztahu k nim Úmluva naplňována.

---

²⁴ Úmluva o právech dítěte není Deklarací práv nenarozeného dítěte. Jde o dva blízké, avšak v některých místech odlišné dokumenty. V Deklaraci se řeší problém ochrany dětí již počatých. Jde o dlouhodobý problém, který se řešil už v letech 1979 až 1989, kdy se připravoval dokument Úmluvy, a dokonce i předtím. Také v době, kdy řada zemí přijímala Úmluvu, vystupovaly některé země s ochranou dítěte před narozením, což velmi souvisí s otázkami náboženskými a etickými. V otázce přijetí Úmluvy tak, jak je formulována však šlo o to, aby byla přijata celým světem. Proto byl nakonec zvolen termín, že se dítětem rozumí doba od jeho narození po osmnácté narozeniny. S Deklarací práv nenarozeného dítěte pak vystoupili její přívrženci (poslanci politické strany KDU-ČSL) v době oslav 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte.

²⁵ Informační materiály a letáky České sekce DCI. b.m., b.n.

Poznatky o právech dítěte by měly být, a v ČR již jsou, zařazovány do obsahu učiva na všech stupních škol. Zejména v předmětech společenskovedního charakteru (prvouka, vlastivěda, občanská výchova, základy společenských věd). Zastoupena je i v jiných předmětech a může se stát i samostatným předmětem. Na vyšších stupních vzdělávání (VOŠ) je Úmluva zařazena do studijního programu v předmětech pedagogika, rizikové skupiny - sociální deviace, metody sociální práce, základy práva aj.²⁶ nebo i na VŠ a univerzitách.²⁷ Pro potřeby učitelů a žáků vznikají pracovní brožury a listy, slabikáře a metodické materiály. S obsahem Úmluvy by měly být seznamovány také děti a mládež v dětských domovech a výchovných zařízeních. Důležité je však do tohoto vzdělávání a seznamování zahrnovat lidi, kteří s dětmi pracují (rodiče, vychovatele, učitele, pediatry, lékaře, policisty, soudce aj.).²⁸ Politici by pak měli usilovat o úpravu zákonů v duchu Úmluvy. Při ochraně dětí a mládeže je Česká republika vázána také Zákonem č. 2/1993 Sb., Listinou základních práv a svobod, která v sobě význam Úmluvy implicitně obsahuje.

1.3 Úmluva o právech dítěte v České republice

Česká republika disponuje systémem sociálně-právní ochrany, který má historické základy, neboť sociálně-právní ochranu už několik století upravují různé právní normy a nařízení. Vedle státu o rozvoj dětí ve významné míře usilují různé nevládní organizace, které se intenzivně snaží o zlepšení postavení dítěte ve společnosti. Základní právní normou je zákon o rodině a zákon o sociálně-právní ochraně dětí, než však byly sepsány a uvedeny do praxe, platily jiné zákoníky. Např. v roce 1811 začal platit všeobecný občanský zákoník, který upravoval právní postavení dětí, zavedl institut dětí manželských a nemanželských (šlo o diskriminaci nemanželských dětí, neboť nemanželským dětem se ustanovoval poručník). „*Počátky sociální práce u nás souvisí z činností filantropických a charitativních organizací a zanícených jedinců žijících v 19. století.*“²⁹ Datum vzniku institucionalizované ochrany dětí na našem území lze vysledovat v roce 1863, kdy byl vydán říšský zákon domovský. Sociálně-právní ochrana se začala rozvíjet koncem 19. století, např. rakouský zákon o chudobě z roku 1868, který ukládal domovským obcím povinnost starat se o sirotky. Od té doby prošel systémem

---

²⁶ Např. studijní program na VOŠ Jabok, Praha.

²⁷ Např. studijní program Pedagogické fakulty na Univerzitě Palackého v Olomouci aj.

²⁸ Srov. *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte*. Praha : DCI, MŠMT, IDM, 2000, s. 9–11.

²⁹ NOVOTNÁ, V.; SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha : FK UK, 1991, s. 29.

sociálně-právní ochrany nezměrnými změnami, souvisejícími se vznikem republiky, změnami po roce 1948 a na konci 60. let.³⁰

Významnou roli hrály rovněž instituce, které vznikly v prvním desetiletí dvacátého století, jako např. Zemský sirotčí fond, Okresní komise pro péči o mládež a v době první republiky se tento institucionální systém ještě prohluboval. Koncem dvacátých let minulého století začaly vznikat první dobrovolnická sdružení zabývající se pomocí dětem a v období první republiky fungovala i státní dobrovolnická pomoc.³¹ Dále existovalo na 220 okresních péčí o mládež. Základní ustanovení týkající se sociálně-právní ochrany upravoval zákon č. 256/1921 Sb., o ochraně dětí v cizí péči a dětí nemanželských. Ochrana byla poskytována všem dětem do 14 let, které mohly být umístěny do náhradní péče jen s povolením příslušného státního orgánu. Významné bylo rovněž uzákonění adopce v roce 1928. Za okupace měly tyto instituce omezené možnosti a systém ochrany mládeže se dále nerozvíjel.³²

Ani v době socialismu se sociálně-právní ochrana mládeže dětí nedočkala odpovídajícího řešení. Ne příliš dobrým příkladem této doby byl Zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže, který deklaroval za svůj hlavní cíl výchovu dětí v uvědomělé občany připravené přispívat prací ku prospěchu socialistické společnosti. Úkoly tohoto zákona zabezpečovaly úřady na ochranu mládeže, zřizované při lidových soudech. Tento zákon byl o jedenáct let později, tj. v roce 1963, nahrazen zákonem o rodině.³³ V roce 1975 se sociálně-právní ochrana dětí stala jednou ze služeb sociální péče, což trvalo až do roku 1999, kdy došlo k přijetí samostatného Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon je předělem, který do zákonných úprav vnesl odlišnou filozofii, neboť deklaruje odpovědnost státu za zajištění ochrany a péče, která je nezbytná pro všestranné blaho dítěte, při současném respektování zákonných práv rodičů. „*Přestože zákon o sociálně-právní ochraně dětí posunul standard pojetí ochrany o děti do nové dimenze, je z praxe patrné, že stále méně odpovídá měnícím se podmínkám společnosti a zejména potřebám dětí.*“³⁴

---

³⁰ Srov. Pokud bude hlavně v samosprávě fungovat svévole, kvalitní sociálně-právní ochrana zůstane vzdáleným ideálem. *Sociální práce – Sociálna práca, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, 2006, roč. 1, č. 1, s. 7.

³¹ Tamtéž, s. 6.

³² Tamtéž, s. 1.

³³ NOVOTNÁ, V.; SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha : FK UK, 1991, s. 33.

³⁴ Pokud bude hlavně v samosprávě fungovat svévole, kvalitní sociálně-právní ochrana zůstane vzdáleným ideálem. *Sociální práce – Sociálna práca, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, 2006, roč. 1, č. 1, s. 1.

Práva obsažená v Úmluvě jsou dále upravena nejen v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, ale také v zákonech a předpisech jako jsou např. Listina základních práv a svobod, zákon o rodině, zákon o matrikách, občanský zákoník, občanský soudní řád, zákon o sociálním zabezpečení, zákon o působnosti orgánů v sociálním zabezpečení, zákon o působnosti orgánů v sociálním zabezpečení, zákon o státní sociální podpoře, školský zákon, trestní zákon, trestní řád, zákoník práce, zákon o zaměstnanosti, zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním, zákon o uprchlících ad., přičemž v některých z nich byla tato práva naznačena již před schválením Úmluvy.

Dále je ČR, vedle Úmluvy, vázána mezinárodními smlouvami a dokumenty, ke kterým přistoupila, k nim patří:

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech;
- Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech;
- Úmluva o ochraně lidských práv a svobod;
- Evropská sociální charta;
- Mezinárodní úmluva OSN o odstranění všech forem diskriminace;
- Úmluva o diskriminaci zaměstnání a povolání;
- Úmluva proti mučení a jinému brutálnímu zacházení;
- Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení;
- Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem;
- Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí;
- Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodní adopci aj.

Vedle těchto zákonů, smluv a úmluv byly přijaty také plány, doporučení, vyhlášky a několik mezinárodních závazků v oblasti sexuálního zneužívání dětí, které vycházejí ze závěrů *Světového kongresu OSN proti komerčnímu zneužívání dětí*, jenž se konal ve Stockholmu v roce 1996, a dvou regionálních konferencí (Rada Evropy 1996, Štrasburk 1998).³⁵ Během devadesátých let pak byly přijaty některé právní normy, které vedly k pozitivním změnám v životě dětí a mládeže. Jednou z nich je zlepšující se situace a možnost dalšího vzdělání u žáků, kteří navštěvovali zvláštní školu. I oni mají nyní možnost, po složení přijímacích zkoušek, studovat na střední škole. Ke zlepšení došlo také v přístupu ke vzdělání

---

³⁵ Srov. *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998, s. 3-4.

romských dětí, a to jednak zřizováním přípravných (nultých) tříd před vstupem do školy základní, tak zaváděním funkce romských asistentů ve školách a na úradech. Ve školách pomáhají tito asistenti především v překonávání jazykových, kulturních, sociálních a dalších překážek. Právě zde se začíná ukazovat, že v místech, kde asistenti působí, se zlepšuje připravenost romských dětí do škol, docházka i jejich úspěšnost.

K výraznému zlepšení došlo také v oblasti péče o děti s postižením. Změny se týkaly především lepších možností a podmínek k integraci na všech stupních škol. Pokud je dítě neschopné z tělesných či zdravotních důvodů absolvovat běžnou povinnou školní docházku, je zákonem stanoveno, že má nárok na výuku nezredukovaných osnov a k informacím se pak dostat jemu možnou přijatelnou cestou (výukou ve znakové řeči, pomocí Braillova písma atd.).

I v oblasti ochrany dětí a mládeže před negativními vlivy dochází ke zlepšení. Vedle již stávajících zařízení vznikají střediska výchovné a léčebné péče, nízkoprahová klubová zařízení a na některých školách působí dětský psycholog.

Protože však naše stále se transformující společnost prochází ještě dnes velkým množstvím změn, nejsou ještě stále jednotlivé sféry života dostatečně ošetřeny a ne všechny lze hodnotit kladně. Některé změny, k nimž v minulosti došlo, jsou dnes kritizovány, např. podle názoru některých pediatrů byl v minulosti velmi dobře organizován screening předškolních a školních dětí, jehož součástí nebyla jen prohlídka, psychomotorický test, očkování, ale i přímý kontakt s dítětem. Navíc se právě tříleté a pětileté prohlídky dětí konaly v domácím prostředí rodiny, kde mohlo být odhaleno i případné zanedbávání či týrání. Tyto prohlídky dnes nejsou hrazeny pojišťovnou, a proto se většinou neprovádí. Dokonce se dnes stále častěji objevují i případy, kdy rodiče nenavštěvují ani pravidelná očkování proti nejruznějším nemocem, i když jsou pojišťovnou hrazena. Právě takovéto případy vypovídají nejvíce o těžkostech, které má naše společnost nejen ve zdravotnictví, ale i ve školství a v sociální práci.

Přesto však nejen z předkládané první zprávy pro OSN je patrné, že za posledních několik let došlo k řadě pozitivních změn, a to v legislativě stejně jako v praktickém uplatňování (v současné době vláda ČR a její orgány zpracovávají v pořadí Třetí periodickou zprávu za období 2000-2005, vedle toho nezávisle zpracovávají zprávu i neziskové organizace). Mnoho práce bylo v těchto oblastech vykonáno, ale z praxe je zřejmé (únosy dětí, týrání dětí, dlouhotrvající soudní řízení, mnohdy přetrvávající tradiční praxe ve školství aj.), že je nutné

některé oblasti upravit či změnit. Zejména tam, kde dochází k nenaplnění jednotlivých článků nebo u těch, které se jeví jako problematické. Zlepšování v oblastech péče o děti a mládež, byť někdy pomalé, lze nalézt v oblasti institucionální úpravy.

1.3.1 Institucionální úprava a hledání východisek

Institucionální úpravou jsou míněny orgány a instituce, které se podílejí na naplňování, dodržování, sledování a hodnocení Úmluvy o právech dítěte v ČR. Při podpisu Úmluvy, ještě na úrovni ČSFR, však nebyl vytvořen žádný specializovaný orgán, který by se problematikou jejího dodržování v praxi zabýval. Takovou institucí se měl původně stát resort MŠMT ČR. Nakonec některé pravomoce převzala i další ministerstva, např. Ministerstvo spravedlnosti ČR (MS), Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV), Ministerstvo vnitra ČR (MV), Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV) ad. Přesto však dodnes takový orgán, který by se touto oblastí plně zabýval, chybí (což se projevilo mj. právě při zpracování první zprávy pro OSN za první sledované období v roce 1993/1994, ale i druhé zprávy za období 1995/1999, a je dodnes kritizováno i na mezinárodní úrovni).

Vláda České republiky v této oblasti alespoň zřídila v prosinci roku 1998 ***Radu vlády ČR pro lidská práva***, která se stala poradním a koordinačním orgánem vlády pro otázky ochrany lidských práv a základních svobod. Jejím úkolem je sledovat dodržování a naplňování Ústavy, Listiny základních práv a svobod a tedy i Úmluvy o právech dítěte. Od roku 1999 má Rada osm odborných sekcí a jednou z nich je i *Sekce pro práva dítěte*. Zabývá se zejména jevy, které jsou z hlediska dodržování Úmluvy v ČR problematické. Je složena ze zástupců ústředních orgánů: MŠMT, MPSV, MV, MZV, zástupců neziskových organizací působících v této oblasti a veřejností. Prostřednictvím Rady mohou sekce předkládat vládě návrhy a podílet se na řešení konkrétních legislativních problémů.

V lednu roku 1999 vláda schválila koncepci státní politiky vzhledem k mladé generaci do roku 2002. Součástí koncepce je i zřízení Republikového výboru pro rodinu, děti a mládež, dnes ***Výbor pro práva dítěte***, a dlouhodobě trvající příprava zákona o mládeži. V této souvislosti byl schválen statut tohoto výboru, v jehož čele byl *ministr bez portfeje*, a začátkem roku 2000 byl Výbor ustaven. Jeho hlavním úkolem měla být meziresortní koordinace koncepční a metodické činnosti v oblasti péče o děti a mládež a měl pomoci překonat dosavadní roztříštěnost mezi jednotlivými resorty (Sekce pro práva dítěte při Radě vlády ČR působí i nadále vedle tohoto Výboru).

Absence jednolitého orgánu v oblasti ochrany a práv dětí se projevuje zvláště v nekoordinovanosti ministerstev, jak ukazuje i následující praxe:

Případ žáka základní školy, který ji však nenavštěvuje a neplní tak povinnou školní docházku, by měl řešit resort školství. U nás v ČR jej škola předá orgánu Oddělení péče o rodinu a dítě, ten spadá pod MPSV. Je-li žák problémový a nejde jen o nenavštěvování školy, ale také např. krádeže, drogy apod., začne se případem zabývat nejen MPSV (Oddělení sociální prevence), ale také Ministerstvo vnitra (policie), Ministerstvo spravedlnosti (soud), Ministerstvo zdravotnictví (léčení). Ministerstva však často spolu nespolupracují, případně jen na administrativní úrovni.

Jednou z možností, která by tento problém mohla vyřešit je např. vytvoření ministerstva pro rodinu, jenž mají např. Německo, Norsko, Mauritijská republika, Slovensko ad. státy³⁶ a následně i zřízení instituce Dětského ombudsmana, která funguje například ve Švédsku, Irsku nebo v Polsku, by mohlo být přínosem.

Zatím posledními informacemi jsou vyjádření **Džamily Stehlíkové**, současné ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny, a **Petra Nečase**, ministra práce a sociálních věcí, ze dne 23.4.2007 ke zřízení speciálního úřadu (*Národní úřad pro zaměstnanost a sociální správu*), který by měl začít fungovat od 1. ledna 2009, a návržení takzvaného individuálního plánu ochrany dítěte, „ve kterém bude pevně stanoven postup orgánů sociální péče u konkrétního dítěte. Hlavně by měl propojit všechny složky, které jsou v jeho okolí – lékaře, učitele, sousedy. Chceme, aby se naučili komunikovat ...“³⁷ Toto vyjádření úzce souvisí v současné době s přibývajícimi případy týrání a zneužívání dětí a únosy či zavlčení dětí do ciziny. Podle D. Stehlíkové, která se o měsíc později v souvislosti s podobnými případy vyjádřila k otázkám nedostatečné ochrany dětských práv, konkrétně k problému chybějící legislativy upravující ochranu dětských obětí (např. zveřejnění identity, tj. tváře, jména, ale i bydliště dítěte) a zmínila možnost zřízení institutu takzvaného dětského ombudsmana, který by se zabýval ochranou dětí. Cílem těchto plánovaných opatření je propojit všechny složky pečující o dítě tak, aby se zabránilo opakovanému týrání dětí a minimalizoval se počet obětí. Naproti tomu někteří zástupci NNO, např. **Růt Kolínská** (zakladatelka mateřských center v ČR), či někteří poradci současných ministrů se domnívají, že současná legislativa, konkrétně články Listiny základních práv a svobod, Úmluva o právech dítěte, mezinárodní

---

³⁶ Na Slovensku Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny, v Německu Ministerstvo pro ženy, mládež, rodinu a zdraví, v Norsku Ministerstvo dětí a rodinných vztahů, v Mauritijské republice Ministerstvo pro ženská práva, dětský rozvoj a blaho rodiny aj.

³⁷ Tisková zpráva MPSV ČR, dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/4028>> [cit. 2007-06-23]

úmluvy a deklaráce, soudnictví ve věcech mládeže ad., jsou dostatečné. Naopak nedostatečně hodnotí vymahatelnost těchto ustanovení.

Důležitou součástí českého právního řádu a soustavy státních orgánů se v minulosti stala instituce ***Veřejného ochránce práv***.³⁸ „Lze ji považovat za českou obdobu ve světě značně rozšířené instituce, nejčastěji označované jako ombudsman. Ombudsmana lze charakterizovat jako nezávislou a nestrannou osobu volenou parlamentem, která na základě stížností nebo z vlastní iniciativy a poměrně neformálně šetří namítanou nezákonnost nebo jiná pochybení v jednání veřejné správy. Věcí se zabývá zpravidla tehdy, když není k dispozici jiný účinný právní prostředek, a svými doporučeními, jež nejsou přímo vynutitelná, iniciuje nápravy.“³⁹ V prosinci roku 2000 (a v roce 2007 znovu) byl Poslaneckou sněmovnou zvolen veřejným ochráncem, bývalý ministr spravedlnosti, **Otakar Motejl**. Jeho zástupkyní se stala **Anna Šabatová**, tu letos vystřídala bývalá senátorka **Jitka Seitlová**. Kancelář ombudsmana začala pracovat ihned počátkem roku 2001 a sídlí v Brně. Dnes v ní pracuje celkem 102 pracovníků. Současně spolupracuje s pražskou a brněnskou Právnickou fakultou (viz kapitola 3.3 o působnosti ombudsmana).

Vznikly rovněž některé nestátní neziskové organizace, které mají obsah dětských práv ve své náplni a stanovách. Zejména *Česká sekce DCI*, *Fond ohrožených dětí*, *Nadace Naše dítě*, *Servis pro práva dítěte*, *Český výbor pro UNICEF*, *Občanské sdružení Salem*, *Centrum pro právní ochranu dětí při Lize lidských práv*, *Růžová linka*, a mnohé další⁴⁰. Velkým přínosem bylo i zřízení bezplatné *Linky bezpečí* se sídlem v Praze, jejíž činnost byla zahájena k 1. 9. 1994, dnes má celostátní působnost a pracuje v nepřetržitém 24 hodinovém provozu. Má velký význam v ochraně dětí před týráním, zneužíváním a zanedbáváním (nejčastěji se na ni obracují děti a mládež ve věku 10-17 let). V roce 2002 byla při Lince důvěry zavedena i zvláštní linka pro rodiče. V jednotlivých regionech republiky existují i další linky a *krizová centra*, kam se mohou děti a mládež obracet se svými problémy. Od druhé poloviny devadesátých let funguje také *Národní parlament dětí a mládeže* (NPDM), od nejnižších článků v regionech až po celostátní úroveň (viz kapitola 5 o NPDM).

---

³⁸ Vládní návrh zákona o Veřejném ochránci práv byl schválen 4.11.1999 Poslaneckou sněmovnou, dne 8.12.1999 vyslovil souhlas i Senát. Zákon byl vyhlášen pod číslem 349/1999 Sb. dne 31.12.1999 a účinnosti nabyl 28.2.2000. *Souhrnná zpráva veřejného ochránce práv o činnosti za rok 2001*. Brno, b.n., 2002.

³⁹ Tamtéž, s. 3.

⁴⁰ Dostupné z: <<http://www.detskaprava.cz/kontakty.asp>> [cit. 2007-06-23]

1.4 Přístupy vybraných evropských zemí k realizaci Úmluvy

Přístup jednotlivých (nejen evropských) zemí k realizaci Úmluvy o právech dítěte je různý a rovněž i důraz je kladen na jiné priority, což zpravidla souvisí se situací v dané zemi, její historií, podmínkami, tradicemi ad. Současně je nutné brát v potaz politické, hospodářské, institucionální a demografické překážky, které mohou prosazování práv dětí ve vybraných zemích znesnadňovat.

Podíváme-li se nejprve do **Německa**, zjistíme, že Německo tehdy v čele s CDU ratifikovalo Úmluvu později než tehdejší ČSFR, a to v dubnu roku 1992. Což bylo způsobeno vnesenými výhradami k článkům 9, 10, 18 a 22 Úmluvy, neboť v té době vládlo v Německu přesvědčení, že stávající legislativa již plně odpovídá požadavkům Úmluvy a tudíž, že další legislativní opatření již nejsou nutná. Přesto však i prosperující Němci mají oblasti, které vyžadují změny či reformy, a to zejména v následujících oblastech: *„rostoucí chudoba dětí způsobená nezaměstnaností rodičů nebo omezenými příjmy, nedostatek příležitostí ke vzdělání z důvodů malého finančního zajištění, nedostatečná práva dětí uprchlíků, děti s postižením jsou znevýhodňovány, neboť chybí dostatečná právní pomoc, poradenství a ochrana bezpečnosti, fyzické a psychické zneužívání dětí ad.“*⁴¹ Němci si dnes více než kdy jindy uvědomují potřebu reformy, avšak schází jim potřebné prostředky na rychlou transformaci (neboť restrukturalizace legislativy je velmi náročný úkol, a to nejen časově, ale i napříč politickými stranami). Dalším úkolem, který si Německo uvědomuje, je samotné působení na děti a mládež a informovanost veřejnosti. To se týká i dospělých, kteří s dětmi každodenně pracují. Proto je zde vhodnější oslovení většího počtu lidí a zřízení dalšího vzdělávání dospělých. Vedle toho lze nalézt i pozitivní příklady, např. v roce 1995 byla založena *Národní koalice* jako reakce na první německou periodickou zprávu. Dnes tato organizace vypracovává alternativní zprávu z hlediska nevládních organizací, kterých sdružuje kolem stovky. Hlavním kritériem členství je aktivní prosazování Úmluvy na federální úrovni, cílem pak neustále informovat zodpovědné osoby ve všech politických oblastech a na všech úrovních, jaké povinnosti, které pro ně vyplývají z Úmluvy a jaká opatření je třeba z hlediska práv dětí přijmout.

Krátké zastavení si zaslouží i **Slovensko**, ne pro srovnání, neboť Úmluva zde byla přijata ještě v době společného československého státu, ale proto, že nový slovenský zákon

---

⁴¹ *Sokrates-Projekt für die Rechte der Kinder. Erwachsenenbildung als Hauptinstrument für die Verwirklichung der Rechte Kinder in Europa. Ein Handbuch für Erwachsene.* b.m., b.n., 2000, s. 41-42.

o sociálněprávní ochraně dětí a sociální kuratele platný od 1. 9. 2005, byl vypracován v souladu s Úmluvou, zabývá se konkrétní aplikací sociální práce při ochraně dítěte a je pro ostatní země vzorem, a to i přesto, že sami Slováci, po půldruhém roce od jeho zavedení do praxe, si uvědomují jeho další nevyhnutelné změny, což však souvisí s vývojem a změnami ve společnosti (vstup a integrace do EU, postupující reforma veřejné správy ad). V zákoně se také objevují nové prvky jako právo dítěte obrátit se na orgán sociálně-právní ochrany i bez vědomí rodičů a zavádí pojem kurátora do zákona. Dále v souvislosti s tímto přijatým zákonem je nutné do budoucna zreformovat slovenské soudy a také např. zřídit rodinné soudy.⁴² Podle Michala Oláha⁴³ je tento zákon „rozhodně přínosem do slovenské legislativy, nicméně zejména v jeho aplikaci je to zákon spíše pro budoucnost než současný stav SR (zejména navázání na evropské normy) ...“ Přináší mimo jiné „zlepšení komunikace s neziskovými organizacemi (akreditovanými subjekty), pravidla a mantinely pro jednotlivé subjekty (ministerstvy ad. orgány).“⁴⁴ Díky tomuto zákonu také dochází ke snižování počtu dětí s nařízenou ústavní výchovou, která je již dnes srovnatelná se západoevropskými zeměmi a výrazně se zvyšuje kvalita výkonu orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) ve státní správě, jak ukazují příklady dobře fungující sociálně-právní ochrany dětí.⁴⁵ Jako pozitivní lze hodnotit na Slovensku také ministerstvo pro rodinu, které je jedním z orgánů pro zajišťování ochrany dítěte a jeho práv.

Vláda **Velké Británie** usiluje o řešení celé řady problémů, se kterými se děti a mládež setkávají, např. chudoba, špatná péče o děti v dětských domovech, drogová závislost aj. Kriticky se rovněž v roce 1995 vyjádřil Výbor na ochranu dětských práv OSN k britské vládě a upozornil ji na nedostatečnou pozornost článku 12 Úmluvy, především k odstranění fyzického trestání dětí. Anglie tak navrhla ustavit v rámci Národní komise pro standardy péče funkci ředitele pro práva dětí (jeho kompetence by se týkaly problematiky spojené s umístěním dětí do ústavní péče). V Severním Irsku byla zřízena komise pro lidská práva.

---

⁴² Srov. Pokud bude hlavně v samosprávě fungovat svévole, kvalitní sociálně-právní ochrana zůstane vzdáleným ideálem. *Sociální práce – Sociální práce, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, 2006, roč. 1, č. 1, s. 8-10.

⁴³ PhDr. Michal Oláh, PhD. působil jako vedoucí Odboru sociálních věcí Bratislavského samosprávného kraje, nyní je odborným asistentem na Katedře křesťanské antropologie a sociální práce Pravoslavné bohoslovecké fakulty Prešovské univerzity. In *Sociální práce – Sociální práce, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci*, 2006, roč. 1, č. 1, s. 7-11.

⁴⁴ Tamtéž, s. 10.

⁴⁵ Tamtéž, s. 10-11.

Tato komise prosazuje i práva dětí.⁴⁶ Počítá se zde také se „zavedením výchovy k občanství do učebních osnov, která bude postavena na třech základních pilířích: 1. učit se sebedůvěře, společensky a morálně odpovědnému chování ve třídě i v životě, ve vztahu k autoritám a k sobě navzájem, 2. učit se zapojit do života a do řešení problémů svého okolí a obce a 3. učit se o institucích, otázkách a problémech a praktickém uplatňování demokracie, učit se uplatňovat své schopnosti, hodnoty a znalosti.“⁴⁷ V Anglii také převažuje důraz na povinnosti, málo se mluví a píše o právech a prozatím převažují negativní reakce rodičů a učitelů z v roce 2000 vstoupivšího v platnost nového zákona o lidských právech. Zároveň si je Anglie vědoma, že musí být vykonán ještě velký kus práce, aby došlo k plnému prosazení Úmluvy do praxe.

Řecko stejně jako Německo ratifikovalo Úmluvu v roce 1992 a podle právníků, kteří srovnávali řeckou ústavu a zákony s ustanoveními Úmluvy, je řecká legislativa poměrně pokroková a moderní, tzn., že v řecké společnosti je tendence při všech rozhodováních týkajících se dětí dávat zájem dítěte na první místo. Tato tendence byla započata v osmdesátých letech, nicméně k dosažení úplné harmonizace zákonů je potřeba ještě dalších úprav, které se týkají zejména soudců, prokurátorů, právníků aj. a jsou způsobeny především silnou tradicí a zvyky, které převažují nad úpravami a změnami. K některým změnám již postupně dochází, např. v roce 1996 přijetím nového zákona, který pojednává o zřízení rodinného soudu jako speciální odnože občanských soudů, který řeší výhradně případy týkající se a spadající pod zákon o rodině. Dále podle tohoto zákona byly zřízeny sociální služby poskytované odborníky na otázky zákona o rodině a zákona o mladistvých u každého soudu prvního stupně. Po ratifikaci byly podniknuty i další významné kroky. V roce 1995 byla zřízena Iniciativa na podporu práv dětí jako volné seskupení organizací, které se různými způsoby podílí na ochraně dětí a mládeže a na zajištění dobrých podmínek pro ně. Při *Generálním sekretariátu* mládeže ministerstva školství byl zřízen v roce 1998 *Státní dohled nad prosazováním práv dítěte*, který podporuje vědecký výzkum a aktivity v oblasti práv dětí a analyzuje jejich skutečnou situaci. V témže roce byl řeckou vládou ustaven *Meziresortní výbor pro mládež*, na jehož činnosti se podílejí ministerstva školství, pro rozvoj, práce a sociálního zabezpečení, zdravotní a sociální péče, kultury a generální sekretariát mládeže. Úkolem tohoto výboru je působit jako facilitátor při koordinaci rozhodování a při vytváření

---

⁴⁶ Srov. *Sokrates-Projekt für die Rechte der Kinder. Erwachsenenbildung als Hauptinstrument für die Verwirklichung der Rechte Kinder in Europa. Ein Handbuch für Erwachsene.* b.m., b.n., 2000, s. 49.

⁴⁷ Tamtéž, s. 49.

a realizaci programů na podporu zdraví, dobrých podmínek a práv dětí a mládeže (přičemž v Řeckou jsou mladí lidé považováni do 30 let věku).⁴⁸

Ve **Finsku** byly roce 1983 zcela v duchu Úmluvy o právech dítěte vypracovány zákony na podporu péče o dítě i o péči o dítě po odloučení rodičů. Tyto zákony vstoupily v platnost o rok později a obsahovaly také zákaz tělesných trestů, který Finsko zavedlo jako druhá země na světě ihned po Švédsku. Finsko ratifikovalo Úmluvu v roce 1991 a ve stejném roce vstoupila rovněž v platnost a od té doby je součástí finské legislativy. V roce 1995 došlo k novelizaci Ústavy, do níž byly včleněny také zásady Úmluvy. Výbor OSN, který hodnotil první finskou zprávu vyjádřil znepokojení nad nedostatečnou pozorností zavádění efektivních koordinačních mechanismů mezi jednotlivými ministerstvy a dalšími orgány a doporučil zřízení funkce ombudsmana pro děti. Finsko si je vědomo jakou měrou narůstá počet psychických onemocnění u dětí a mladých za současného snižování odborné zdravotní péče. Děti jsou někdy léčeny na odděleních pro dospělé, a to i přesto, že je to v rozporu se zákonem. V 90. letech také vzrostl počet dětí umístěných do péče mimo rodinu, což je jedním z ukazatelů špatného stavu dětí a rodin. Odhaduje se, že by byl tento počet ještě vyšší, kdyby místní orgány nebyly limitovány snižováním prostředků na umístování dětí do náhradní péče. Dokonce to došlo tak daleko, že všechna zařízení náhradní péče o děti jsou v současné době plná a nová nebyla vybudována, přičemž hlavními důvody pro umístování dětí mimo rodinu jsou psychické potíže a návykové nemoci rodičů. Stávající systém péče o děti není schopen uspokojit rostoucí potřeby po specializovaných službách. To lze řešit zejména zlepšením odborné úrovně pracovníků. Péče o dítě je povinností místních orgánů. Důležitou roli v oblasti sociální a zdravotní rovněž hrají tamější NNO, které poskytují pečovatelské služby dětem a mají do značné míry na starosti výzkum a vývoj a doplňují tak služby zajišťované státem. Neziskové organizace působící v sociální a zdravotní oblasti jsou z větší části financovány Finskou asociací provozovatelů herních automatů.⁴⁹

Poslední vybranou zemí je **Estonsko**. Po znovunabytí nezávislosti v roce 1991 zde došlo k velkým změnám. Zvláště na venkově stoupla nezaměstnanost, obyvatelstvo se rozdělilo podle výše příjmů a vzrostla chudoba. Zvýšil se počet dávek pro děti a jejich rodiče a došlo i ke zvýšení rizikových faktorů, které narušují podmínky pro nezbytný růst dítěte. Estonsko podepsalo Úmluvu v září roku 1991 a v listopadu téhož roku vstoupila v platnost. Podle

---

⁴⁸ Tamtéž, s. 46-47.

⁴⁹ Tamtéž, s. 40-41.

estonské ústavy se Úmluva po své ratifikaci stala nedílnou součástí estonského právního systému a je přímo vymahatelná soudem. Zákony upravující péči o děti a jejich ochranu obsahují hlavní normy a zásady mezinárodního práva. Už v roce 1992 schválil parlament zákon o ochraně dítěte, který je v souladu s Úmluvou. Kromě zákona na ochranu dítěte jsou práva dětí zakotvena v několika dalších zákonech a nařízeních. Proces harmonizace Úmluvy se stávající legislativou však ještě nebyl ukončen a neexistuje zde ani žádná specifická instituce či orgán, odpovědný za sledování souladu estonských zákonů a zásad Úmluvy. Podle zákona na ochranu dítěte je ochrana dětí zaručena státem, obecními zastupitelstvy a veřejnoprávními institucemi. Součinnost mezi všemi zúčastněnými stranami se za významného přispění nevládních organizací dobře rozvíjí. Dodržování a uplatňování zákonů týkajících se práv dětí sleduje první kancléř, který je nezávislou osobou. Současnou situaci a problémy dětí se zabývají i univerzity a mezinárodně financované projekty. K řešení problémů bylo ustanoveno několik státních programů, pomoc poskytlo i několik zahraničních zemí a mezinárodních organizací. Na zlepšení se podílejí veřejnoprávní organizace, které spolupracují s vládními institucemi. Největší z nich jsou *Svaz péče o dítě*, *Fond dětí* a *Estonský národní výbor UNICEF*. Ministerstvo sociálních věcí vypracovalo v roce 2000 dokument o strategii naplňování práv dětí s cílem napomoci zlepšování a doplnění legislativy a lepší realizaci Úmluvy.⁵⁰

Z výše vybraných zemí je patrné, že každá z nich šla jinou cestou, jak zharmonizovat Úmluvu s legislativou konkrétní země, a lze konstatovat, že myšlenky Úmluvy našly do jisté míry uplatnění v legislativě (ať už byla Úmluva zapracována přímo do Ústavy nebo je nedílnou součástí legislativního systému a soudně vymahatelná). I když jde jen o velmi stručný popis realizace Úmluvy ve vybraných zemích, specifikuje i faktory, zejména politické, hospodářské a sociální, které společně s místními podmínkami ovlivňují míru náročnosti realizace Úmluvy a utváří dnešní situaci. Je proto třeba mít na zřeteli, že bylo učiněno dost práce, která pokračuje monitorováním a hodnocením, ale že je také důležitá výměna myšlenek a zkušeností při pokračování v prosazování Úmluvy o právech dítěte.

---

⁵⁰ Tamtéž, s. 39.

2 Malý exkurs do obsahu Úmluvy o právech dítěte

Z dělení dokumentů podle právní síly v ČR a postavení Úmluvy v našem právním systému vyplývá, že na prvním místě stojí Ústava a následují mezinárodní dokumenty, zákony, nařízení, vyhlášky a nakonec předpisy.

Jednotlivé články obsažené v Úmluvě jsou v této kapitole rozděleny do několika kategorií obsahujících tématicky shodná ustanovení, odkazy na primární zákony a doporučení publikací a materiálů, kde je možné o dané problematice získat hlubší poznatky (celé oficiální znění dokumentu Úmluvy se nachází v Příloze I.). Zároveň půjde o poukázání na ustanovení a zákony, které se jeví jako zvlášť problematické.

2.1 Preambule a definice dítěte

Preambule je úvodem do celého obsahu Úmluvy o právech dítěte, který obecně shrnuje základní zásady (cituje jiné deklarace a definuje základní ustanovení). Tím připomíná, že státy, které se k ní přihlásily, jsou povinny uznávat principy OSN nejen ve Všeobecné deklaraci, ale i v dalších mezinárodních paktech, a příslušná práva dodržovat bez jakéhokoliv rozlišování a znovu potvrzuje skutečnost, že děti vzhledem ke své zranitelnosti potřebují zvláštní péči a ochranu.

První článek vymezuje samotný *pojem dítě*, když jím rozumí *lidskou bytost mladší osmnácti let* (pokud není zletilost v jiných zemích a jejich zákonech stanovena jinak)⁵¹ a občana konkrétního státu, který narozením nabývá svých práv a svobod, ale také povinností. Stává se subjektem právní ochrany (dospělých). Také při právních úkonech (osobních a majetkových) je dítě zastoupeno rodiči.⁵² Plné fyzické způsobilosti k právním úkonům nabývá dovršením osmnáctých narozenin a výjimky lze udělit pouze z rozhodnutí soudu.⁵³ V praxi (v oblasti sociální práce) se ještě rozlišuje dítě (0-12 let) a poté mládež (13-18 let). Po

---

⁵¹ Článek Úmluvy definuje pouze horní hranici, dolní se rozumí narození dítěte.

⁵² Podle ustanovení §476 občanského zákoníku může dítě po dovršení svých patnáctých narozenin projevit poslední vůli formou notářského zápisu.

⁵³ Výjimku horní hranice definují zákony: zákon o rodině hovoří o termínu zplnoletnění, kterého mohou dosáhnout z rozhodnutí soudu ti, kteří dovrší šestnáctého roku, a tak mohou uzavřít manželství. Podle ustanovení v občanském zákoníku mají tito nezletilí taková práva a povinnosti, která odpovídají jejich věku a rozumové vyspělosti. Výjimkou byl do roku 1999 také branný zákon, který nevyklučoval vstup do ozbrojených sil před osmnáctým rokem. Výjimky stanovuje také trestní zákon a trestní řád.

patnáctém roku věku též nabývá způsobilost k právním úkonům v rámci trestního řízení (osoby ve věku 15-18 let).⁵⁴

2.2 Obecné principy

Shodně s Listinou základních práv a svobod (dále jen Listina) mluví i Úmluva o právech dítěte o přirozeném právu na **život** a zdravý **rozvoj** (čl. 6). Tím je chápána nejen široká lékařská péče, ale také kultivace člověka (výchovné principy, prevence, výchova k odpovědnosti aj.).

V ustanovení o **nejlepším zájmu dítěte** (čl. 3) má být uplatňován princip prvotního ohledu na dítě. Dojde-li v životě dítěte k situaci, kdy se musí o jeho osudu rozhodovat, pak se mají řídit orgány sociálně-právní ochrany přednostním zájmem dítěte (ochrana zdraví před negativními vlivy, řádná výchova, ale rozumí se tím i **respektování názorů dítěte** (čl. 12), například při svěřením dítěte do výchovy při rozvodu rodičů apod.). Děti by měly mít možnost (pokud jsou toho schopny) vyjádřit svůj názor na jednání, která se jich bezprostředně týkají (ohled se bere na věk a vyspělost). Tyto názory, pokud jsou v zájmu dítěte, je třeba respektovat.⁵⁵ Tento článek však bývá charakterizován jako problematický, a to v souvislosti s novelizací zákona o rodině z roku 1998, která sice - oproti dřívějšímu stavu - toto právo dítěte zakotvila, došlo však k určitému zúžení tohoto práva vzhledem k Úmluvě. Proto není ustanovení zákona o rodině úplně v souladu s Úmluvou (ta obsahuje širší pojetí, než udává současný zákon o rodině). Problémem je tedy zejména praktické uplatnění tohoto zákona v praxi.⁵⁶ Nejlepší zájem dítěte je dále porušován i vlastním zajištěním péče o děti státními orgány. Sociálně-právní ochranu dětí dnes ve sféře státní správy zabezpečují sociální pracovníci specializovaných oddělení při okresních úřadech. Sociální pracovníci se jednak musí zabývat velkým množstvím případů, což jim často brání věnovat se každému případu individuálně a s náležitou péčí. Navíc k tomu nejsou ani mnohdy náležitě kvalifikováni. I v této oblasti ale došlo za posledních několik let k výrazným změnám a dá se předpokládat i další zlepšování, vzhledem k narůstajícímu počtu škol se sociálním zaměřením

---

⁵⁴ Srov. Zákon č.2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod; Zákon č. 91/1998 Sb., o rodině; Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník; Zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon; Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním; Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce; Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

⁵⁵ Srov. Zákon č. 91/1998 Sb., o rodině; Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně; Zákon č. 360/1999 Sb., o dopadu zákona o sociálně-právní ochraně dětí na zákony související.

⁵⁶ Srov. Článek 12 Úmluvy se zněním §31 Zákona č. 91/1998 Sb., o rodině.

a zvyšováním jejich úrovně a vzhledem k tomu, že v praxi dochází ke sblížení státních a nestátních organizací, prvořadým se stává zájem dítěte.

„Cítím se sám, a proto je mi smutno,“ říká malý chlapec (Vietnamec). Ve třídě se mnou nikdo nechce sedět v lavici. Jenom někdy, když někdo něco provede, paní učitelka ho posadí ke mně. Za trest.“ Nuan 8 let⁵⁷

Uvedená citace napovídá, že druhý článek Úmluvy mluví o **diskriminaci**. Tento pojem v sobě nese poškozování, popírání, vylučování, znevýhodňování a omezování práv jednotlivců i celých skupin obyvatelstva v nejrůznějších oblastech života (nejen u nábožensky, národnostně, kulturně, jazykově a barvou kůže odlišných dětí, ale také u dětí s handicapem). A k tomu by docházet nemělo.⁵⁸

Mezi formy diskriminace jsou zpravidla řazeny *předsudky* (přisuzování vlastností lidem dopředu, aniž je známe), *rasismus* (názor, který některé lidi nadřazuje a jiní jsou méněcenní z důvodu příslušnosti k určité rase), *rasová diskriminace* (znevýhodňování práv jiného člověka z důvodu jeho barvy pleti, rasy nebo národnostnímu či etnickému původu), *rasové násilí* (násilné fyzické chování s rasovým motivem k příslušníku rasově odlišné skupiny), *antisemitismus* (zaujatost vůči Židům), *xenofobie* (strach z odlišného a z cizinců), *intolerance* (nedostatek úcty k jiným způsobům chování, nedostatek respektu k jinému přesvědčení či víře), *segregace* (oddělování, vylučování na základě rasových či jiných diskriminačních faktorů jako např. věk, pohlaví, náboženství, jazyk aj.). Článek se netýká jen národnostně odlišných osob (Romů, Vietnamců aj.), ale slouží také k ochraně dětí se zdravotním postižením, dětí bez českého občanství, dětí narozených mimo manželství, forem diskriminace ve školství a v zaměstnání.⁵⁹

Posledním článkem v této části je téma **výkonu práv** (čl. 4), což znamená, že stát musí udělat všechno, co je v jeho moci (potřebná zákonodárná opatření k provádění práv

---

⁵⁷ *Informační prospekt o rasismu*. Praha : Nadace Naše dítě, 1998.

⁵⁸ Srov. ŘÍČAN, P. *S Rómy žít budeme – jde o to jak*. Praha : Portál, 1998; ŠIŠKOVÁ, T. a kol.. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha : Portál, 1998; ŠULEŘ, P. a kol. *Rómové – tradice a současnost*. Brno : Svan, 1999; Zákon č. 95/1974 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace; Zákon č. 465/1990 Sb., Úmluva o diskriminaci zaměstnání a povolání; Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423/99-22; školský zákon aj.

⁵⁹ V Národním plánu pro vyrovnání příležitostí pro občany se zdravotním postižením jsou z usnesení vlády stanoveny konkrétní úkoly ochrany (zachovávat solidní úroveň speciálního školství, běžné školy se speciálně pedagogickou podporou, vytváření podmínek pro dosažení maximálního vzdělání na všech stupních aj.). Také vzdělání cizinců, dětí bez českého občanství, upravuje pokyn MŠMT Věštníkem z roku 1996. Srov. *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte*. Praha : DCI, MŠMT, IDM, 2000, s. 22-23.

souvisejících s Úmluvou a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce), tj. chránit dítě před všemi formami diskriminace a násilí.

2.3 Občanská práva a svobody

Pětidenní zdravé novorozeně objevil ve čtvrtek hlídač parkoviště v Nové Vsi, která je na trase k hraničnímu přechodu do Německa. Hlídače zaujala kabela. V ní pak našel zdravou holčičku, jak konstatoval přivolaný lékař. Několikadenní holčička se má čile k světu v péči zdravotníků novorozeneckého oddělení chomutovské nemocnice. MF-Dnes, 30.5.2000⁶⁰

Vedle výše uvedených práv, např. přirozeného práva na život a rozvoj (čl. 6) aj., patří právo na **jméno a státní příslušnost** (čl. 7) mezi základní ustanovení. Rodiče jsou povinni se na společném jménu a příjmení dítěte dohodnout a splnit oznamovací povinnost.⁶¹ Prohlášení o příslušnosti dětí provádí rodiče a často je totožné s občanstvím rodičů. Děti starší 15 let však mohou samostatně žádat o změnu této skutečnosti.

Zachováním totožnosti (čl. 8) se rozumí respektovat práva předchozího ustanovení (identifikace dítěte – jméno, občanství a rodinné svazky v čl. 9). Identitou je chápáno zachování kultury, jazyka a náboženství. Vlastní identita pak zahrnuje znalost kulturního a sociálního prostředí, v němž dítě vyrůstá.

Se svobodou projevu a přístupem k vhodným informacím (čl. 13 a 17) souvisí již zmíněné respektování názorů dítěte. Dítě má *právo vyjadřovat své názory a získávat informace* s ohledem na jeho věk, vospělost, zdraví, morálku a bezpečnost.

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského přesvědčení (čl. 14) – o náboženské výchově dětí rozhodují rodiče, avšak po dovršení 15 roku věku smí dítě projevovat svou víru nebo náboženství samo či společně s jinými. Má právo je měnit nebo zůstat bez vyznání.⁶²

Svoboda sdružování a pokojného shromažďování (čl. 15) je chráněna i trestním zákonem a nikdo tudíž nesmí nikomu bránit svobodně se shromažďovat. Dle ustanovení zákona o sdružování občanů je možné, aby se osoba mladší 18 let podílela na založení sdružení. Návrh na registraci mohou podávat nejméně tři občané, z nichž alespoň jeden musí být plnoletý.⁶³

---

⁶⁰ V takovém případě, kdy dítě není schopno sdělit údaje potřebné ke zjištění jeho totožnosti, provádí potřebné šetření Matriční úřad.

⁶¹ Registraci stanovuje Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách.

⁶² Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.

⁶³ Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.

S **ochranou soukromí** (čl. 16) souvisí právo na *ochranu osobnosti* (života, zdraví, soukromí rodiny, domova, ochrana osobních údajů, korespondence atd.). Toto právo však není dostatečně upraveno zákonem o rodině ani dalšími jinými předpisy a podle některých neziskových organizací dochází k jeho porušování jak ze strany pedagogických pracovníků ve školách, tak především v dětských domovech a ústavech (např. se objevují stížnosti dětí na poměry ve škole, nedodržování nároků na vlastní vážnost, často jsou také nuceny vysypat obsah školní aktovky na zem před ostatními aj.).

„Týrání dítěte je rozdíl mezi plesknutím přes zadek a ranou pěstí do obličeje.“ H. C. Kempe⁶⁴

Výrok se dotkl tématu ochrany **před týráním a násilím** (čl. 19), což jsou závažné činy, které jsou však na dětech páhány. Přičemž *týráním* (krutým, nelidským, ponižujícím zacházením, mučením) a *zanedbáváním* se rozumí formy fyzické, citové a systémové. Trestání dětí musí být přizpůsobeno jejich věku a provinění. Trest by měl být preventivního (zabránit opakování), mentálně-hygienického (zbavit pocitu viny) a restitutivního charakteru (dohoda o náhradě či odstranění škod). Tato ochrana však také musí zahrnovat sociální programy zaměřené na prevenci. Tím se rozumí nejen pomoc linek bezpečí, krizových center, diagnostických pobytů, ale také pomocí přednáškových seminářů, které umožní dětem seznámit se s jejich právy.⁶⁵

2.4 Rodinné prostředí a alternativní péče

I v této oblasti se setkáváme s ustanoveními, která se odrážejí v Listině a v zákonu o rodině. Patří mezi ně **rodičovské vedení a rozvoj dětských schopností** (čl. 18). Právním rodičů a dětí je rodičovská výchova (omezení, odloučení stanovuje soud). Dítě nesmí být jen objektem péče, nýbrž subjektem, který je rovnocennou osobou a má vzájemnou a rovnoprávnou účast a odpovědnost. Ve výchově by mělo docházet k přiměřenému rozvoji jeho schopností.

Také **rodičovská odpovědnost** (čl. 5 společná práva a povinnosti) se promítá v zákonu o rodině a dále v zákonu o sociálně-právní ochraně dětí. Prvotní odpovědnost zahrnuje *výchovu a vývoj*, druhotně *zastupování* dětí a *spravování* jejich majetku (bere se i zde ohled na

---

⁶⁴ Informační prospekt o násilí na dětech. Praha : Nadace Naše dítě, 1998.

⁶⁵ Srov. GÁL, F. *Násilí*. Praha : Egem, 1994; NOVOTNÁ, V. *Násilí v rodině a jeho důsledky*. Praha : MPSV, 1999; ERB, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha : Amulet, 2000; KOLLÁŘ, M. *Skrytý svět – šikanování ve škole*. Praha : Portál, 1997; Zákon č. 9/1996 Sb., Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

jejich věk a stupeň vývoje). Rodiče a děti se mohou obrátit o pomoc ke státním úřadům a neziskovým organizacím. Těmito záležitostmi se posléze zabývají orgány k tomu určené, které však také mohou děti od rodičů odloučit.

K **oddělení dítěte od rodičů** (čl. 9) může dojít jen tehdy, je-li výchova dítěte ohrožena nebo je v rozporu s jeho zájmy. V opačném případě má dítě právo žít společně se svými rodiči. Dojde-li však k odloučení od rodičů nebo od rodiče (v případě rozvodu), o kterém rozhoduje soud,⁶⁶ má dítě právo s rodiči udržovat kontakt.

Ke **zbavení rodinného prostředí** (čl. 20) dočasného či trvalého, jako nevhodného prostředí pro výchovu a vývoj, dochází ze závažných důvodů. Orgány pečující o děti se nejprve snaží o nápravu. Selžou-li však tyto pokusy, jsou děti na základě rozhodnutí soudu umístěny do náhradního výchovného prostředí. Podle individuální situace a nejlepšího zájmu dítěte se rozhoduje mezi náhradní rodinnou péčí⁶⁷ či umístěním v příslušném zařízení dle zákona o výkonech ústavní, ochranné či preventivně výchovné péče.⁶⁸

Úmluva také zmiňuje *přednostní formu náhradní rodinné péče*, kterou je **osvojení** (čl. 21). Podmínky k osvojení v případě právní volnosti dítěte upravuje zákon o rodině. Ten dále rozlišuje osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Musí však být i v tomto případě brán ohled na nejlepší zájem dítěte.⁶⁹ V souvislosti s osvojením byla novelou zákona o rodině zavedena dvouměsíční nutná doba k prokázání naprostého nezájmu o dítě a až poté existuje možnost soudního projednání osvojení, často trvajících několik měsíců (ve svém důsledku však byla fakticky prodloužena doba, kdy je dítě nuceno pobývat v ústavu, než je možné ho umístit do adoptivní rodiny). Což je často kritizováno a považováno za rozpor s ustanovením nejlepšího zájmu dítěte.

---

⁶⁶ Ustanovení § 44 Zákona č. 91/1998 Sb., o rodině soud může v odůvodněných případech rodičům pozastavit nebo omezit výkon rodičovské zodpovědnosti nebo je také zodpovědnosti zbavit. V této souvislosti může soud uložit ochrannou nebo ústavní výchovu. Také styk dítěte s rodiči (rodičem) upravuje dle závažnosti případu soud.

⁶⁷ Srov. *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte*. Praha : DCI, MŠMT, IDM, 2000, s. 42-50.

⁶⁸ Srov. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

⁶⁹ Při hlubším studiu zákonů: Zákona č. 91/1998 Sb., o rodině a Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně je možné dojít k závěru, že naše legislativa přeceňuje práva biologických rodičů, kterým nic nebránilo ve výchově dítěte, a přesto je odložili do kojeneckého ústavu. Soudy pak velmi dlouho čekají na vyjádření rodičů, což bývá často obtížné a pobyt dětí v ústavu se prodlužuje, i když mohly být již osvojeny.

Jednou z možností osvojení je i *adopce do zahraničí* (čl. 21).⁷⁰ Také tento článek se jeví jako problematický a v souvislosti s případy z praxe (např. zjištěné týrání dítěte s následkem smrti) byla dokonce adopce do zahraničí ministrem práce a sociálních věcí v červnu roku 2007 dočasně pozastavena.

Ustanovení pojednávající o *spojení rodiny* (čl. 10 a 22) se týká zákonů o státní příslušnosti. V některých případech lze prominout podmínky pobytu, aby rodiče a děti mohli opustit kteroukoliv zemi a vstoupit do jiné za účelem opětovného sloučení rodiny.⁷¹

Proti nezákonným *přemístěním a převozům bez návratu* (*únos* či *zadržování* dětí v cizině) jedním z rodičů nebo cizí osobou chrání děti články 9 a 11. Pomocí mají být uzavřené mezinárodní smlouvy o dohodách k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení.

2.5 Zdravotní a sociální péče

Právo na zdravotnické služby (čl. 24) zahrnuje: poskytnutí péče matkám v době těhotenství, snahy o snižování dětské úmrtnosti, poskytnutí základních, ale i nezbytných vyšetření a ošetření, poskytnutí dostatečných informací o výživě, vodě, životním prostředí, rozvoji prevence proti HIV a AIDS, ale také využívání léčebných a rehabilitačních zařízení, aby docházelo ke zdravému rozvoji dětí.

Ochranou a odpovědností nemíní Úmluva jen dodržování jednotlivých ustanovení, nýbrž také následné *sledování a kontrolu* (čl. 25). Dojde-li tedy ke svěřením do náhradního výchovného nebo léčebného zařízení, musí také docházet k pravidelným hodnocením dále se vyvíjející situace.

Toto právo nebylo v minulosti v českém zákonodárství zajištěno, což vedlo ve svých důsledcích k tomu, že v ústavech a dětských domovech byly často děti od útlého věku až do zletilosti, aniž by byla průběžně zjišťována potřebnost a nutnost tohoto umístění a hledána ve vhodných případech možnost náhradní rodinné péče. Nově je zakotveno až v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti v dubnu roku 2000.

---

⁷⁰ Podle Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí je v této souvislosti zřízen Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí se sídlem v Brně, koordinuje adopce do ciziny a naopak. Haagská úmluva o ochraně dětí a spolupráce při mezinárodním osvojení; usnesení vlády č. 338 ze dne 14. dubna 1999. Srov. *Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte*. Praha : DCI, MŠMT, IDM, 2000, s. 49-50.

⁷¹ Ustanovení §65 Zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.

Právo na životní úroveň (čl. 27) nezbytnou pro rozvoj po všech stránkách představují možnosti a schopnosti rodičů, ale také státu v podobě **sociálního zabezpečení, služeb a pomoci zařízení** (čl. 26).⁷²

S tím souvisí i specifická péče, vzdělání a výchova **dětí s handicapem** (čl. 23), aby mohly dosáhnout co největší samostatnosti a mohly žít nezávisle ve společnosti. V této souvislosti se často hovoří o zapojení a integraci.

2.6 Právo vzdělávat se, trávit volný čas a kulturní aktivity

Právo na vzdělání (čl. 28), na *povinnu školní docházku*, patří mezi práva principiální, přičemž základní vzdělání je v ČR bezplatně zaručeno všem. Další stupně jsou určeny také všem s ohledem na jejich schopnosti a nadání. Možností je také volba formy a programu školy. Obecným cílem výchovy je mnohostranně harmonicky rozvinutá osobnost připravená žít samostatně ve společnosti. **Cílem výchovy** (čl. 29) je usilovat i o *multikulturní výchovu* a mezinárodní spolupráci. Tato práva **mají být zajištěna i minoritám** (čl. 30), tj. etnickým, náboženským nebo jazykovým menšinám nebo osobám domorodého původu, včetně užívání vlastní kultury, vyznávání a praktikování svého vlastního náboženství a používání vlastního jazyka (včetně vzdělávání ve svém jazyce).

Toto právo na vzdělání však není v ČR zajištěno u dětí, jejichž rodičům nebylo přiznáno právo na azyl nebo povolení k pobytu nebo alespoň útočiště a jsou před vyhoštěním. Děti jsou vyloučeny i ze základního vzdělání, i když se v pozici ilegálních emigrantů ocitnou ne vlastní vinou.

Právo dítěte na volný čas, odpočinek a účast ve hře a oddechové činnosti upravuje článek 31. Pro rozvoj a výchovu dětí slouží *střediska volného času* (družiny, školní kluby, domy dětí a mládeže, skaut, lidové školy umění aj.), kde mohou děti trávit volný čas a hru, rozvíjet své zájmy, vědomosti, dovednosti a mít podíl na kulturní činnosti (muzeum, divadlo aj.).⁷³

---

⁷² Výše poskytovaných sociálních dávek se odvíjí od výše příjmu rodičů. Posuzování životní úrovně závisí na počtu osob v domácnosti a jejich věku.

⁷³ Zřizovateli či poskytovateli volnočasových zařízení mohou být obce, města, školy, kraje, nestátní neziskové organizace, církve aj.

2.7 Specifická ochranná opatření

Vládní návrh trestů pro mladistvé: obecně prospěšné práce, peněžité pokuty, odevzdání peněz na dobročinné účely, účast na vzdělávacích nebo doučovacích kurzech, zákaz návštěvy některých podniků, povinnost zdržovat se na určitém místě, zákaz styku s některými osobami.

Lidové noviny, 14.9.2000

Spáchá-li dítě nebo mladistvý trestný (majetkový, násilný, mravnostní aj.) čin, je potřeba brát ohled na jeho věk. Po patnáctém roku věku je v rámci *trestního řízení* dítě způsobilé (zletilé) k právním úkonům. Vztahují se na něho všechna ustanovení (čl. 37 a 40) jako u dospělého (s ohledem na věk a stupeň vývoje), právo na obhájce a pomoc orgánu pečujícího o mládež.⁷⁴

Úmluva také řeší krizové situace *uprchlických dětí nebo ozbrojených konfliktů* (čl. 38), přičemž děti mají být chráněny minimálně takovými právy, jaká platí v jejich zemi původní. Děti mladší patnácti let nesmí být povolávány do válečných konfliktů nebo se jich účastnit. Pro zajištění této ochrany je však nevyhnutelná i mezinárodní spolupráce (zdravotnická pomoc, začlenění aj. dle čl. 39).

Dítě má být chráněno dle článku 33 *před užíváním drog* (narkotických a psychotropních látek, jakož i před jejich výrobou, držením a šířením), *alkoholu a patologickým hráčstvím*. Zejména zákaz prodeje, *preventivní programy* a zájem o mimoškolní činnost dětí mohou být velmi nápomocné v této oblasti.⁷⁵

V roce 1991 byl problém nevhodného vystavení či chování vůči dítěti, jenž ho poškozují, nazván *syndromem zneužívaného a zanedbávaného dítěte*.⁷⁶ Článek 34 ochraňuje děti před jakýmkoliv fyzickým, psychickým a sociálním *zanedbáváním a sexuálním zneužíváním* (kontaktů, aktivitě a chování). Všechna ustanovení zaručují nedotknutelnost osoby.

Rodiče nabízejí do všech typů reklam a na módní přehlídky stále menší děti. Osmiměsíční modelové propagující v televizi špičkové vozy nejsou výjimkou ... Drtivou většinu dětí přivedou do agentur sami rodiče.

Lidové noviny, 5. 8. 2000

Uvedený novinový článek napovídá, že problematika zaměstnávání dětí mladších 15 let (jako herců, modelek a jiných profesí) u nás nebyla dříve nijak legislativně ošetřena.

---

⁷⁴ U nezletilých dětí do věku 15 let rozhoduje o trestných činech řízení občansko soudní. Zastupují je rodiče (s ohledem na věk a jeho rozumový vývoj) a orgán pečující o mládež. V takových případech (s ohledem na trestný čin) se rozhoduje o uložení ochranné nebo ústavní výchovy. Zvláštním opatřením je § 79 trestního řádu: mladistvým, jimž byla odňata svoboda, se sazby snižují na polovinu. Srov. S novelou §81a č. 152/1995 Sb., trestního zákona.

⁷⁵ Doporučení Výboru ministrů o výchově ke zdraví a proti užívání drog, 1991.

⁷⁶ Poprvé se o zneužívání dětí (o bitém dítěti) mluví v roce 1962 v Americe.

Předchozí zákoník práce (dětskou práci zakazoval) upravoval a i nadále stanovuje podmínky pro zaměstnávání mladistvých (po kladném vyjádření zákonných zástupců je bylo možné zaměstnat. Mladiství zaměstnanci však nesmí ani nyní pracovat v noci, přesčas, v prostředí nepřiměřeném, nebezpečném nebo zdraví škodlivém).⁷⁷ Dětské práci, která u nás nebyla dlouho řešena a dokonce se objevovaly případy, kdy byly děti často zneužívány, se však nevěnuje. Ta je v současnosti upravena v zákoně o zaměstnanosti, který vymezuje základní podmínky pro zaměstnávání dětí mladších 15 let nebo dětí starších 15 let, pokud nemají ukončenou povinnou školní docházku.⁷⁸ Definiuje rovněž, co se rozumí dětskou prací a co nikoliv, včetně zákazu nevhodné, nepřiměřené a nebezpečné práce nebo bránící výkonu vzdělání či poškozující jeho duševní, tělesný, zdravotní, morální nebo společenský rozvoj. Dítě pak může vykonávat jen ty činnosti, které jsou připuštěny jednotlivým povolením pro určitou činnost v daném čase.⁷⁹ Zákon také striktně vymezuje obsah a časové vymezení, tj. maximální rozsah výkonu práce podle věku dítěte, možnosti prodloužení povolení, zakazuje rovněž práci v noci aj. pravidla pro zaměstnávání dětí.

Výnos Úmluvy rovněž vedle zneužívání dětské práce upozorňuje na **ekonomické vykořisťování** (čl. 32 a 36).

Reportérům Lidových novin se podařilo na první pokus v ulicích Chebu vyhledat a „koupit“ patnáctiletou dívku, která nabízela, podle streetworkerů už dva roky, sexuální služby...

Magazín LN 8. 9. 2000

Děti mají být chráněny i **před sexuálním vykořisťováním** (prostitucí, pornografií, prodejem a obchodováním), jakož i před **ostatními formami vykořisťování** (čl. 34 a 36).⁸⁰

Patří-li děti ve státě, kde žijí, k **etnické menšině** nebo jsou-li **domorodého původu**, mají mít zaručena **stejná práva** jako jejich vrstevníci. Řada právních norem, včetně Úmluvy

---

⁷⁷ Od 1. ledna 2007 je v platnosti zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, jenž v §243-247 upravuje pracovní podmínky mladistvých zaměstnanců, včetně zákazu prací ve vybraných oblastech. Výjimku mohou stanovit pouze ministerstva prostřednictvím vyhlášky, a to výjimečně v případě, jedná-li se o přípravu na povolání.

⁷⁸ Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti §121-124.

⁷⁹ O povolení rozhoduje úřad práce v místě trvalého bydliště dítěte na požádání zákonných zástupců. Účel povolení, proces povolování, formální náležitosti žádosti, náhrady škody aj. upravuje §122 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

⁸⁰ Srov. VANÍČKOVÁ, E. *Retrospektivní epidemiologická studie sexuálního zneužívání dětí v ČR*. Praha : MZ ČR 1998; Doporučení Výboru ministrů o zásadách distribuce videoprogramů s násilným, brutálním a pornografickým obsahem.

a Listiny, tak garantuje oprávněné nároky mezi něž patří: užívat svého jazyka (vzdělávat se ve svém jazyce) a kultury i praktikovat náboženství.⁸¹

V posledním ustanovení první části dokumentu Úmluvy (čl. 41) jsou uvedeny důležité aspekty týkající se národních a mezinárodních práv. Při ochraně práv dětí je proto vždy nutné **respektovat vyšší normy a předpisy**. To znamená, že zaručuje-li stát, v němž se dítě nachází, lepší standard, je nutné poskytnout mu péči a ochranu podle právních norem toho kterého státu.

2.8 Plnění, závaznost a ratifikace

Druhá část Úmluvy se týká zejména **naplňování** toho (dodržování, ochrany a seznamování veřejnosti), k čemu se stát zavázal. Aby byla Úmluva účinně plněna je také nutné spolupracovat se všemi resorty v dané zemi a důležitá je i mezinárodní spolupráce, a to ve všech oblastech.

Konkrétně článkem 42 se každý stát, který je smluvní stranou Úmluvy, zavazuje, že bude odpovídajícími prostředky (publicitou a kampaněmi, vzděláváním, konferencemi aj.) zevrubně informovat o zásadách této Úmluvy dospělé i děti.

Sledováním pokroku, kterého státy postupně dosahují, tím, že plní závazky plynoucí z Úmluvy se zabývá zřízený Výbor pro práva dítěte OSN (Výbor OSN). Ustanovení (čl. 43) vymezuje odborníky pro výkon této funkce, jejich volbu, délku mandátu, sídlo zasedání aj. pravidla. Povinnost předkládat vládní zprávu (nejprve do dvou let od přijetí Úmluvy, poté každých pět let) upravuje čl. 44. Jedná se o cca 100 stránkový dokument, ve kterém jsou uvedeny informace a pozitivní kroky, které ČR v daném období realizovala (včetně naznačení faktorů a obtíží bránící jejímu plnému dodržování, předložení příslušné legislativy, statistické informace aj.) tak, aby mohla být Výborem OSN posouzena přijatá opatření a pokrok v plnění, týkající se práv daných Úmluvou. Výbor OSN v tomto směru vypracoval směrnici s pravidly a náležitostmi pro sepsání takové zprávy, a ty je nutné dodržet. Podle článku 45 Úmluvy může Výbor OSN vyzvat také specializované orgány UNICEF a další kompetentní orgány, zejména NNO, aby poskytly informace nebo doplnily vládní zprávu o závažné a spolehlivé informace v oblastech, o nichž vládní zprávy neinformují dostatečně

---

⁸¹ Srov. Rámcová úmluva na ochranu práv národnostních menšin; Evropská charta menšinových a regionálních jazyků; zákon č. 1202/1993 Sb., Doporučení Výboru ministrů o náboženské toleranci v demokratické společnosti.

nebo informují nepřesně a mylně. Nevládní neziskové organizace mohou také zpracovat alternativní zprávu ke zprávě vládní. Tento typ zprávy by měl být analýzou vládní zprávy tak, aby výbor OSN mohl snáze srovnat informace v obou zprávách. Také tato alternativní zpráva musí splňovat předepsané náležitosti a text by neměl přesáhnout cca 30 stran. Nebo místo alternativní zprávy mohou NNO jako dodatek vládní zprávy podat informace o oblastech, které v ní byly opomenuty jako zprávu doplňkovou, např. o dětech ulice, dětské práci, dětech v ozbrojených konfliktech, dětech uprchlíků aj. V případě České republiky předkládají NNO svou vlastní zprávu (provádějí hodnocení, monitoring atd. o zjišťování stavu a jeho zlepšování) a zároveň odpovídají na případné dotazy Výboru OSN.

Ustanovení poslední, tj. 3. části Úmluvy, se týkají *ratifikace* (čl. 45-54). Ratifikovat dokument Úmluvy znamená konečné schválení podpisem a z toho vyplývající povinnost jednotlivá ustanovení a zásady dodržovat, implementovat do národní legislativy, posílat zprávy Výboru pro práva dítěte, vytvářet podmínky pro uvedení ve známost, možnosti mezinárodní spolupráce aj.

3 Problematické momenty v dodržování Úmluvy - zjištění příčin a nedostatků

Částečně již v předchozích kapitolách byly nastíněny některé sociální, právní a pedagogické faktory a podmínky, které poukazují na nedostatky v dodržování a uplatňování Úmluvy o právech dítěte v praxi, a to nejen u nás, ale i ve vybraných evropských zemích. Cílem této kapitoly je pomocí vybraných metod definovat konkrétní, zejména pedagogické (nicméně s tím mnohdy souvisí i sociální, psychologické a právní) problémy či vymezit problémové okruhy a zjistit současný aktuální stav.

Zvolené různorodé metody práce umožní nalézt nebo objasnit poznatky, zákonitosti, problémy aj. Jednou z metod je zjišťování informací v odborné literatuře, sdělovacích prostředcích, ale i primárních pramenech, jakými jsou již uskutečněné pedagogické a sociální výzkumy nebo provedení a vyhodnocení dotazníkového šetření zjišťujícího znalost, dodržování a uplatňování Úmluvy v pedagogické praxi. Informace lze získat i ze zveřejňovaných zpráv Veřejného ochránce práv, periodických zpráv o plnění Úmluvy v ČR (vládních a nevládních), prováděním pravidelného monitoringu tisku, porovnáváním legislativy, z hodnocení a monitoringu neziskových organizací aj.

3.1 Oficiální výzkumy a výzkumná šetření

V oblasti dětských práv bylo v posledních letech uskutečněno pouze několik pedagogických a sociálních výzkumů (ankety, šetření a situační analýzy) a níže jsou shrnuty výsledky z těch, které byly zveřejněny. Současně jedním z cílů této diplomované práce bylo provést vlastní dotazníkové šetření a rozhovory s pedagogickými pracovníky v oblasti znalostí a uplatňování Úmluvy o právech dítěte v pedagogické praxi.

3.1.1 Monitorování implementace Úmluvy a stavu, situace a postavení dětí v ČR

Mezi nejznámější a největší výzkumy a ankety patří tři šetření, která prováděl Institut dětí a mládeže MŠMT ČR (dále jen Institut). Všechny byly prováděny ve smyslu článku 42 Úmluvy, tzn. předávat informace o Úmluvě a článku 44 tj. monitorovat naplňování Úmluvy. První byl uskutečněn v roce 1999 a cílem bylo postihnout názory a zkušenosti dětí

v souvislosti s naplňováním některých zásad Úmluvy, zvláště v rodině a ve škole, a do jaké míry jsou děti obeznámeny s existencí samotného dokumentu Úmluvy. Anketa byla zaměřena na skupinu dětí ve věku 10 -15 let, tj. žáky druhého stupně ZŠ. Celkem bylo osloveno 350 respondentů z 66 míst v republice, tj. 90 základní škol. Z provedeného šetření vyplynuly mj. tyto závěry: povědomí o tom, že děti mají také svá práva mělo 80 % dětí, jen 8 % však znalo dokument Úmluvy a 40 % vědělo, že takový dokument existuje. 80 % dětí si myslí, že si většinou může o svém volném čase rozhodovat samy, více než 80 % dětí vypovědělo, že se jich rodiče na jejich názor většinou ptají, zhruba 2/3 žáků si myslí, že mohou bez problémů opravit učitele, když si myslí, že se mylí. Dojem, že může říct ve škole svůj kritický názor má necelých 60 % dotázaných. 30-40 % žáků se cítí omezena ve svobodě projevu a názoru. Necelých 40 % dětí popsalo reakci učitelů na odlišný nebo kritický názor jako vstřícnou, zhruba polovina respondentů uvedla, že v jejich škole mají samosprávu nebo nějaký školní časopis. Že by dospělí naslouchali názorům a návrhům mladých lidí udává jen necelých 10 % dětí a přes 40 % tuto možnost připustilo.⁸²

Druhá anketa proběhla rovněž v roce 1999 a byla také zaměřena na problematiku Úmluvy o právech dítěte, nicméně se jednalo o soubor dospělých a učitelů základních škol. Cílem této ankety bylo získat základní orientaci o praktickém dopadu kroků, které byly učiněny k šíření informovanosti o zásadách ustanovení Úmluvy, a dílčím způsobem přispět k odкрыtí problémových oblastí pro její implementaci v ČR. Obsah ankety byl koncipován tak, aby bylo možno porovnat povědomí veřejnosti o existenci dokumentu Úmluvy a informace s názory laiků na naplňování principů a zásad Úmluvy v praxi se znalostmi a názory profesních skupin pracujících s dětmi. Při vyhodnocování byly ověřovány korelace názorů na naplňování zásad Úmluvy v souvislosti s věkem respondentů (věkové kategorie byly stanoveny s ohledem na přelomový rok 1989 ve vztahu k lidským právům). Ke sběru dat byla využita tazatelská síť z 10 lokalit v ČR a tazatelé měli za úkol získat výpovědi nejméně 3 pedagogů ZŠ v každém místě. Z vyhodnocení vyplynulo, že 22 % pedagogů Úmluvu četlo a 30 % zná její zásady, 34 % uvedlo, že tuší o čem jde a 14 % nevědělo o Úmluvě vůbec. 46 % respondentů bylo schopno správně uvést alespoň tři zásady z Úmluvy. V otázce potřebnosti přijetí dokumentu Úmluvy se shodli všichni, kladně se vyjádřilo 85 % pedagogů.

V posouzení míry dodržování a naplňování Úmluvy se výpovědi významně liší. Spokojenost s dodržováním zásad Úmluvy panuje u 46 % pracovníků, téměř 1/3 však

---

⁸² Srov. Větrovský, S. a kol. *Závěrečná zpráva z ankety k problematice Úmluvy o právech dítěte*. Institut dětí a mládeže MŠMT, b.n., květen 1999.

nedovedla tuto otázku posoudit. Patrný rozdíl byl i v četnostech výpovědí sledovaných věkových skupin. Téměř 50 % respondentů nad 51 let je se stávající situací spokojeno, zatímco ve věkové kategorii do 35 let jen necelých 30 %. Nejkritičtější byla věková skupina 36 – 50 let, kde 50 % dotázaných udává spíše nespokojenost s dodržováním zásad Úmluvy. Nejmladší věková kategorie je z 30 % spíše spokojena, z 30 % má výhrady a téměř ze 40 % otázku nezodpověděla. Dá se předpokládat, že mladší ročníky mají více výhrad k implementaci Úmluvy v praxi, i když větší procento z nich si situaci u nás netroufalo posoudit. Téměř 50 % respondentů přiznalo, že vidí nedostatky v naplňování zásad Úmluvy ve škole, což sebekriticky připustila pouze pětina učitelů. V průměru 30 % učitelů bylo přesvědčeno, že ve škole zásady Úmluvy většinou respektovány jsou, tato spokojenost byla vyjádřena převážně respondenty staršími 51 let.

Participaci dětí na společných záležitostech rodiny i ve škole a veřejném životě je na verbální úrovni akceptována shodně 95 % respondenty. V tom, co nejvíce formuje vědomí práv a povinností dětí se respondenti poměrně shodli, zhruba polovina souboru na prvním místě spatřuje vliv rodiny. Poměrně překvapivé je, že na druhém místě je uváděna úroveň respektování lidských práv ve společnosti a až na třetím místě považuje za nejdůležitější formativní vliv školy. Dostatek možností pro seznámení dětí se zásadami Úmluvy vidí jednoznačně jen 5 % učitelů do 25 let, a 42 % učitelů nad 51 let. Jen 5 % učitelů do 35 let a 42 % učitelů nad 51 let uvedlo, že škola vytváří dostatek prostoru pro aktivní naplňování principů Úmluvy. V představě o tom, do jaké míry jsou děti na školách vedeny k svobodnému vyjadřování a participaci, si téměř 60 % učitelů do 25 let myslí, že škola v tomto ohledu selhává. Tento dojem však sdílí jen 12 % učitelů nad 51 let.

V otázce začlenění problematiky lidských práv a Úmluvy do školních osnov ZŠ panuje značná rozpačitost. Zhruba 1/4 respondentů neví a ostatní se stejným dílem domnívají, že ano i ne. I zde je patrný generační posun. Respondenti starší 36 let častěji přiznávají, že vlastně neví a z mladých kantorů odpověď neví uvedlo jen necelých 10 %. Odtud výpověď 70 % z nich, že v osnovách není věnována pozornost Úmluvě a zdá se, že formální začlenění této problematiky do osnov, se dosud příliš neodrazilo v praxi. V průměru jen 35 % dotázaných se kloní k tomu, že prostor v osnovách pro otázky lidských práv spíše je. Zhruba stejný počet si myslí, že spíše není a ostatní to nedovedou posoudit. Necelých 40 % respondentů uvedlo, že ve škole, kde působí, mají děti žákovskou samosprávu nebo časopis. Z výsledků vzešla

znepokojivá zjištění a řešitel navrhl rozšíření ankety na větší počet respondentů nebo ověření některých dat v doplňkovém šetření.⁸³

Obě výše uvedená šetření byla Institutem v roce 2003 zopakována s větším vzorkem respondentů. Celkem bylo dotázáno 3 780 žáků a 237 dospělých. Hlavní terénní šetření u žáků pokrylo 19 článků Úmluvy, u dospělé populace pak čl. 42 ve smyslu názorů dospělých na uplatňování dětských práv. Z ankety vzešly tyto výsledky:⁸⁴ značná část žáků konstatovala existenci diskriminace dětí spojenou s rasou, tělesnou vadou, náboženstvím, chudobou a jazykem. Mezi částí dětí přetrvávají předsudky a postoje spojené s diskriminací. Porušení svých zájmů konstatovalo 47 % žáků. Pětina dětí prakticky nevidá druhého rodiče, část dětí rovněž uvedla, že jim rodič, se kterým žijí, brání ve styku s druhým rodičem. Právo projevit názor je u dětí omezováno, otevřenost ve vyjadřování názorů je celkem nízká. Nemalá část učitelů a rodičů se uchyluje k vnikání do soukromí dětí, 19 % dětí však připustilo, že lze předpokládat úmysl ochránit je před nebezpečím. Uspokojivě byl hodnocen přístup k informacím. 5-10 % dětí uvedlo, že je často a bolestivě trestáno, okolo 5 % sexuálně obtěžováno, 4 % často šikanováno. Zdravotní péče je hodnocena na poměrně vysoké úrovni. Životní úroveň svých rodin většina respondentů považuje za dobrou; špatnou a spíše špatnou životní úroveň udává 5 % žáků a velmi špatnou udává 1 %. Výzkum také ukázal, že většina někdy okusila alkohol (pivo dokonce 88 %), měkké drogy 25 % a tvrdé drogy 1,5 %. Rovněž vyjádřenou ochotu k poskytování sexuálních služeb za úplatu (10 %) nelze podceňovat.

Povědomí o existenci Úmluvy udala necelá polovina respondentů. S ohledem na možnost komparovat soubor dětí se souborem dospělých, lze konstatovat, že nejvyšší povědomí o existenci Úmluvy mají učitelé (52 %) a pracovníci NNO (45 %). S ohledem na výsledky výzkumu lze požadovat posílení aktivit v oblasti seznamování s Úmluvou za nutné.

3.1.2 Výzkum k problematice právního povědomí a vnímání práva u školních dětí

V letech 1999-2001 byl uskutečněn výzkum na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity pod vedením Jiřího Kovaříka. Přidanou hodnotou tohoto výzkumu, který se kromě empirických zkoumání zaměřil na zkoumání kontextů a vývoj teoretických konceptů, je zejména mezinárodní spolupráce (srovnání s podobnými výsledky z Norska a Estonska).

---

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Srov. *Plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR. Sborník*. Praha : Česká sekce DCI, 2005, s. 29-33.

Celkem se terénního šetření zúčastnilo 922 respondentů (471 chlapců, 451 děvčat, z toho 51 dětí z dětských domovů, 52 dětí ze zvláštních škol a 61 romských dětí ve věku od 5 do 16 let). Přibližně tři čtvrtiny dětí žilo v době šetření v úplné rodině, pětina v rodině neúplné, 3 % v ústavní péči a necelá 2 % v náhradní rodinné péči. Téměř 10 % dětí bylo vyhodnoceno jako děti s postižením či se specifickými poruchami (nejčastěji vývojové poruchy učení a vady logopedické). Tato zjištění poskytli pedagogičtí pracovníci pomocí Meltonova interview, dotazníku pro učitele a dotazníku pro děti.

Ze získaných výsledků vyplynulo: právní povědomí má u dětí spíše povahu právního citu (hodnocení bylo prováděno pomocí Wechslerovy škály inteligence pro děti, tj. bodovým hodnocením a dále byl rozlišen věk nebo třída), celkové chápání a definice práva bylo vyhodnoceno tak, že pouze 16 % všech respondentů odpovědělo správně, 34 % částečně a 50 % špatně nebo odpověď zcela chyběla. Vysvětlení definice a chápání pojmu zákona správně uvedlo 13,8 %, částečně 51,2 %, špatně či vůbec odpovědělo celkem 65 %.

Více než polovina respondentů (54,2 %) odpověděla, že práva mají všichni lidé, 8,1 % uvedlo, že neví. Mezi právy, které děti uvedly jako příklady, se nejčastěji vyskytovalo právo na vzdělání, právo na vlastní názor, právo hrát si, právo mít rodinu a domov, právo na rozhodnutí a právo na ochranu před fyzickým násilím. Téměř 1/4 neuváděla žádnou odpověď a každé desáté dítě uvádí, že neví. Mezi práva, jež by měly mít, děti zařadily velice pestrou škálu možností: nejčastější právo rozhodovat o sobě (7,2 %), právo hrát si (5,3 %), právo na názor či volbu (4,9 %) aj. Jednotlivé výsledky byly porovnány s výsledky estonských a norských dětí a vyplynuly relativně příznivě pro české děti (např. byly schopny častěji uvést přesnější a obecnější vymezení práva (buď obecnou definicí nebo příkladem), než jejich estonští vrstevníci a nezůstávaly příliš pozadu za vzorkem norským. Další výsledky jsou pro ilustraci uvedeny v tabulce č. 1.⁸⁵

Tabulka č. 1 - Otázka: Mají děti práva?

Mají děti práva?	Česká republika	Estonsko	Norsko
ANO	74,9 %	92,7 %	83,3 %
NE	18,0 %	3,9 %	1,0 %
NEVÍM	7,0 %	1,7 %	3,6 %

Při bližším určení práv dětí norské děti překvapivě často (okolo 40 %) uvádějí základní práva jako právo na bydlení, jídlo, oblečení a právo na vzdělání. Shodná více než třetinová

⁸⁵ Pozn. Celkový součet neudává číselný údaj 100 %, neboť dotaz nebyl zodpovězen všemi respondenty.

část českých a estonských dětí nevěděla, jak odpovědět, nebo otázku nechala bez odpovědi. Naproti tomu pouze 15 % norských dětí nedokázalo uvést ani jedno z práv, které děti mají. U českých a estonských dětí se poměrně často objevilo právo na konkrétní činnost, jako jít ven, hrát si venku, jít do obchodu atd., což u norských dětí nebylo příliš zastoupeno. Poslední výraznější skupinu odpovědí tvořily ty, které zdůrazňují právo na vyjádření svých pocitů a názorů. Nejčastěji se tato odpověď objevila u estonských dětí (12 %). Zastoupení záporných odpovědí na otázku „Měly by mít děti práva?“ je u českých dětí výrazně vyšší než u estonského a norského vzorku. Vedle poměrně vysokého podílu českých dětí, které nevědí, zda by měly mít nějaká práva nebo nechaly otázku bez odpovědi, je překvapivý značný podíl dětí v norském vzorku, které si nebyly jisté (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2 - Otázka: Měly by mít děti práva?

Měly by mít děti práva?	Česká republika	Estonsko	Norsko
ANO	76,3 %	92,7 %	85,4 %
NE	13,1 %	5,6 %	0,5 %
NEVÍM	10,0 %	1,7 %	14,1 %

Z výsledků vyplynulo, že čeští žáci se orientují spíše v oblasti ochranných práv, pasivních, než v oblasti participačních, aktivních. Potvrdila se také hypotéza, že vnímání a pojetí práv, stejně jako jejich přináležitost a úroveň konceptualizace závisí výraznou měrou na věku dítěte. V českém souboru se také projevil vliv další proměnné – vliv pohlaví dítěte, neboť dívky vykazovaly relativně vyšší míru porozumění a byly v odpovědích sdílnější. Z výsledků a závěrů také vyplynulo, že nejvhodnějším způsobem seznamování dětí s problematikou dětských a lidských práv jsou metody aktivního sociálního učení či metody sociálně-psychologického výcviku.⁸⁶

3.1.3 Průzkum spokojenosti pedagogů se slabikářem dětských práv a metodickým pokynem

Nadace Naše Dítě (NND) vznikla v roce 1993 s posláním pomáhat týraným, zneužívaným, handicapovaným, ohroženým a opuštěným dětem formou finanční podpory, osvětové činnosti a prosazováním legislativních změn, ale i zejména sociální pomocí

⁸⁶ Srov. *Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí*. Dostupné z: www.detskaprava.cz/soubory/pravni_povedomi_u_skolnich_deti.pdf [cit. 2007-06-23]

a vzdělávacími činnostmi. V roce 2001 vydala obrázkovou učebnici pro žáky prvního stupně ZŠ s názvem *Slabikář dětských práv a metodický pokyn*, který má pomoci učitelům při výkladu jednotlivých práv a článků Úmluvy dětem. Obojí rozeslala po dvaceti kusech do všech základních škol na území České republiky. O rok později provedla výzkum zaměřený na využívání tohoto slabikáře jako učební pomůcky a cílem výzkumu bylo zjistit potřebu a zájem pedagogů o tuto učební pomůcku, zmapovat jejich spokojenost a získat návrhy na případná zlepšení. K dosažení cílů bylo využito písemného dotazování formou ankety, přičemž bylo osloveno 4 020 ZŠ v ČR. Z rozeslaných dotazníků se jich vrátilo celkem 1 168 vyplněných (131 mužů, 1 000 žen a 37 neurčeno, přičemž návratností bylo zjištěno, že nejčastěji je slabikář používán v západních Čechách a nejméně v Praze).

Z výsledků vyplynulo, že slabikář při výuce využívá 92 % pedagogů, pouze 94 učitelů uvedlo, že slabikář nepoužívá (zpravidla z důvodu nedostatku počtu slabikářů 32 %), více než pětina uvedla, že používá i jiné podklady a studijní materiály a 19 % učitelů slabikář nedostalo, 14 % učitelů dětská práva nevyučuje a podle 5 % učitelů neodpovídá slabikář pojetí dětských práv. Žáci 1.-3. tříd se se slabikářem setkávají nejčastěji při hodinách prvouky a dále pak českého jazyka. Pro žáky 4.-5. tříd zařadila většina učitelů výuku podle slabikáře do předmětu vlastivěda nebo zeměpis, do hodin přírodovědy nebo českého jazyka. Převážná většina učitelů hodnotila slabikář kladně, jsou s ním spokojeni, líbí se jim a děti s ním pracují rády. Dále z výsledků vyplynulo, že je slabikář vhodnou pomůckou při výuce dětí o jejich právech a více než desetina učitelů jej považuje za srozumitelný, stručný, názorný a pěkně ilustrovaný. Téměř dvě třetiny učitelů (62 %) hodnotilo slabikář po obsahové stránce za dobrý a dostatečný a třetina jej považovala za přijatelný. Většina učitelů se domnívá, že obrázky ve slabikáři jsou srozumitelné a názorné. Naprostá většina učitelů by zařadila do slabikáře nejen práva dětí, ale i jejich povinnosti.

Metodický pokyn byl hodnocen ze 74 % dostatečně srozumitelný a 38 % jej považuje za dobrou pomůcku ulehčující praktickou výuku, 32 % dokonce za výbornou pomůcku. Necelé dvě třetiny (63 %) by již metodický pokyn o další možnosti nerozšiřovaly, pětina pedagogů byla opačného názoru a uvítala by rozšíření např. o povinnosti dítěte, povinnosti žáků vůči sobě a ostatním. Někteří učitelé by rozšířili metodický pokyn o různé hry, křížovky, doplňovačky nebo o praktické náměty, příklady a audiovizuální pomůcky. Podle pedagogů je

k vyučování dětských práv pro žáky nejvhodnější videokazeta, kterou jmenovaly dvě třetiny učitelů, více než polovina učitelů pak uvedla osobní kontakt.⁸⁷

3.1.4 Průzkum školských zařízení MŠMT provedený Sekcí pro práva dítěte

Posledním výzkumem, jehož výsledky byly zveřejněny (tj. jsou veřejnosti dostupné), je průzkum realizovaný v roce 2000 ke zjištění základních srovnávacích dat a zmapování situace ohledně možného nelidského či ponižujícího zacházení s dětmi v dětských domovech, výchovných ústavech a diagnostických ústavech. Členové pracovní skupiny Sekce pro práva dítěte a Sekce proti mučení provedli sběr dat ve 42 zařízeních MŠMT. Průzkum proběhl formou dotazníku, na který odpovídali jednak pracovníci zařízení a jednak děti umístěné v těchto zařízeních. Při vyhodnocování průzkumu a tvorbě doporučení vyšlo najevo, že daná problematika nespadá pouze do kompetence MŠMT, ale dotýká se i dalších resortů (MPSV, MS, MMR a MZ). Z níže vybraných a shrnutých doporučení jsou patrné výsledky a závěry prováděného šetření.

Resortu MŠMT bylo doporučeno změnit předpisy nebo zákony mj. v těchto oblastech: okamžitý zákaz trestů (zákaz jezdit domů, výchovná izolace, zákaz přidání jídla, zákaz návštěv blízkých osob, nošení erárního oblečení, klečení a jiné tresty); zákonem zavést podrobnější diferenciaci zařízení, především výchovných ústavů; účinnou pomoc dětem odcházejícím ze zařízení po dosažení zletilosti (nutná spolupráce s obcemi a úřady práce); při kontrole došlé pošty, stejně jako při kontrole svých věcí, musí být děti vždy přítomny, zákonně upravit podmínky odesílání, přijímání a cenzurování pošty dětí; zajistit psychologa pro práci s dětmi; klást větší důraz na kvalifikaci, včetně pregraduální výchovy budoucích pedagogických pracovníků i dalšího personálu; neprodlužovat pobyt dítěte v diagnostickém ústavu nad 8 týdnů; zajistit a kontrolovat sledování právně volných dětí pro náhradní rodinnou péči a zajistit sledování všech případů, kdy z kojeneckých ústavů a dětských domovů do 3 let jsou předávány do dětských domovů pro děti starší 3 let; ve všech zařízeních realizovat preventivní programy na odhalení a odstranění šikany a závislostí; v maximální možné míře zajistit, aby sourozenci nebyli rozděleni do různých zařízení (pokud si to nepřejí); orientovat se při práci s dětmi na posílení jejich kompetencí a integrovat je do běžného života.

---

⁸⁷ Srov. *Slabikář dětských práv*. Dostupné z: <www.detskaprava.cz/soubory/zprava_slabikar.pdf> [cit. 2007-06-23]

Podobná doporučení byla uložena i ostatním resortům, např. MPSV bylo uloženo zřídit profesionální pěstounské rodiny, resortu MS zvýšení školení soudců o rozdílech ústavní a ochranné výchovy, resortu MMR podporovat děti opouštějící zařízení po dosažení plnoletosti při zlepšení přístupu k bydlení nebo spolupracovat s MPSV v případě, že jde o nedostatečné bytové nebo finanční problémy rodiny, aby mohlo dítě zůstat v rodině aj.⁸⁸

3.2 Vlastní dotazníkové šetření a rozhovory s pedagogickými pracovníky

V rámci studovaného předmětu Metody a techniky výzkumu, který jsem v rámci studia úspěšně absolvovala v předchozím zimním semestru, byl vypracován záměr projektu pro pozdější provádění šetření. V tomto záměru bylo specifikováno vybrané téma, včetně problémových okruhů a východisek, předmět a cíl šetření, harmonogram a rovněž metodologie, pomocí níž byl vypracován dotazník. Následně došlo k oslovení vybraných zařízení a osob, vlastnímu dotazování, zpracování výsledků a stanovení problematických okruhů do obsahu této diplomové práce. K provádění šetření a rozhovorů docházelo po schválení tématu, obsahu a cílů DP, tj. v době od poloviny ledna do konce března tohoto roku.

Metodika šetření

Metodou zkoumání bylo především dotazování (korespondenční i osobní) podle předem stanovených otázek v připraveném dotazníku (ke zjištění znalosti/neznalosti, příp. prostřednictvím koho/čeho byl pedagogický pracovník seznámen, jaké články Úmluvy se zdají být těžko dodržovatelné, postoje k Úmluvě, způsoby předávání, k problematice dětských práv ad.), přičemž některé dotazy (např. k šikaně nebo dětskému parlamentu) byly dále rozvinuty a vedeny prostřednictvím neformálního nestandardizovaného rozhovoru. Záměrem šetření bylo zjistit znalost/neznalost dokumentu Úmluvy, názory pedagogických pracovníků na dětská práva, jejich přístupy a postoje k dětem, přesvědčit se, zda a jak jsou vybraná práva dětí dodržována, a zda dochází k seznamování dětí s jejich právy a povinnostmi, jestli je potřeba či zájem o vzdělávání v této oblasti aj. Dotazy připravené v dotazníku byly různého charakteru: dichotomické (výběr ze dvou odpovědí), podle formy buď otevřené nebo uzavřené, dále otázky filtrační (dotazy byly rozděleny do tématických celků) a nakonec

---

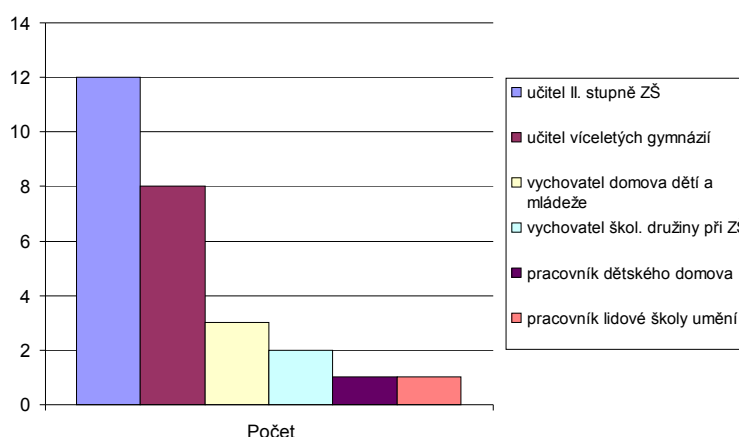
⁸⁸ Srov. *Statistické zpracování dotazníků s komentářem Sekce pro práva dítěte*. Dostupné z: <www.detskaprava.cz/soubory/pruzkum_skolskych_zarizeni.pdf> [cit. 2007-06-23]

identifikační (alespoň minimum identifikačních údajů ke zjištění informací o respondentovi tak, aby byla zachována anonymita učitelů a i tím co největší návratnost, proto byl zjišťován pouze kraj jako lokalita). Dotazy kladené v rozhovoru byly především otevřené (odpovědi byli přímo zaznamenávány do formuláře), polootevřené (výběr z možných odpovědí) a projekční (vlastní názor, mínění či postoj), nejen ke zjištění konkrétních informací, ale také ke zjištění názorů a postojů respondentů (dotazník viz Příloha II.).

Při sestavování výzkumného vzorku bylo nejprve prostřednictvím elektronické pošty osloveno 60 zařízení, tj. základních škol, víceletých gymnázií, domů dětí a mládeže, dětských domovů, středisek volného času ad. na území Středočeského a Ústeckého kraje a hlavního města Prahy, z nichž se vrátilo celkem 22 vyplněných dotazníků (plus jeden navíc z Jihomoravského kraje). Dále bylo realizováno pět osobních rozhovorů. Celkem se tedy účastnilo šetření 27 respondentů (z toho 11 mužů a 16 žen ve věku od 26 let do 48 let), především pedagogických pracovníků (viz graf č. 1).

Graf 1: Přehled respondentů šetření

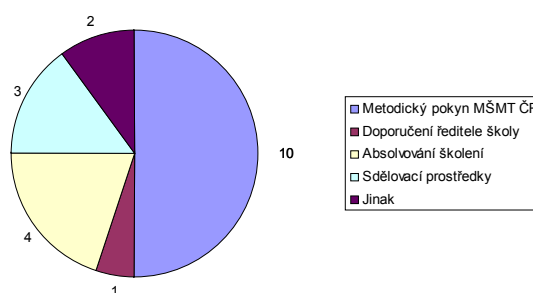
Vyhodnocení

Otázky prvního tématického celku se týkaly osobního názoru na dětská práva (Mají mít děti svá práva?, Mají o nich děti vědět?) a na to, kdo by měl podle respondentů s Úmluvou (nejen však právy, ale i povinnostmi) děti seznamovat. V případě prvního dotazu byly všechny odpovědi kladné (... „rozhodně ano, děti mají svá práva, a forma seznámení má být přiměřena věku dítěte společně i s vysvětlením odpovědnosti...“ nebo „mají svá přirozená práva, protože jsou to lidi, k právům a povinnostem mají být vychováváni rodiči, vnucování práv bez zdravé výchovy k povinnostem považují za nesprávné ...“ nebo „děti mají práva, stejně jako mají povinnosti a zodpovědnost...“ ad.). Na druhý položený dotaz odpovídali respondenti různě. Nejčastěji zněla odpověď, že s Úmluvou (právy a povinnostmi) mají děti

seznamovat rodiče (16), na druhém místě se umístila škola (6), na třetím místě byla uvedena škola i rodiče (3), ale objevily se i jiné odpovědi např. vedle rodičů, učitelů a vychovatelů by to mělo být dětem patrné z chování, jednání a postojů dospělých (2).

Ve druhém tématickém celku bylo zkoumáno zda jsou respondenti s dokumentem Úmluvy seznámeni, jakým způsobem se s ním seznámili, zda obsahu dokumentu dostatečně rozumí, které články považují za nejproblematictější a zda články dodržují. S obsahem dokumentu Úmluvy o právech dítěte se seznámilo 17 respondentů, 3 z nich text nečetlo, ale obecný obsah zná a ostatní respondenti (7) uvedli negativní odpověď. Ti, co uvedli kladnou odpověď, odpovídali na poddotazy tohoto celku, ostatní přešli na celek třetí. Z druhého grafu vyplývají odpovědi respondentů na dotaz, jakým způsobem se s dokumentem Úmluvy seznámili (viz graf č. 2).

Graf 2: Zdroje seznámení s úmluvou

U dalšího dotazu bylo zkoumáno porozumění obsahu. Většina respondentů uvedla, že obsahu dostatečně nerozumí (19) např. s dovětkem „jednou jsem to četl, ale protože si k tomu nyní nic nevybavuji, tak to znamená, že to považuji za zbytečné“ nebo „je to psáno nesrozumitelnou právníckou formou“ apod., 5 respondentů uvedlo, že mu rozumí jen v některých částech a pouze 3 uvedli kladnou odpověď. U další otázky byly uvedeny rozmanité odpovědi. Jako problematické články v pedagogické praxi byly uvedeny např. „povinná školní docházka v některých zemích, nedostatek volnočasových aktivit, nedostatek materiálních a finančních prostředků ve školských zařízeních, rovné možnosti ke vzdělávání, bezplatné základní vzdělání v některých zemích ad., jeden respondent odpověděl, že neví, a jeden, že je pro něho „... problematické dodržovat některá ustanovení Úmluvy, neboť agresivita dětí tak stoupá, že je rád, že si udrží alespoň nějakou autoritu a kázeň, odučí látku a bez úhony opustí třídu po vyučování ...“ Na poslední dotaz tohoto tématického celku, zda v přístupu k dětem (v komunikaci, při vyučování, výchově atp.) dodržují většinu článků Úmluvy, všichni respondenti odpověděli kladně.

Třetí tématický celek se týkal konkrétně čl. 42, tj. že stát má zajistit informovanost o Úmluvě jak mezi dospělými, tak mezi dětmi. Každý z respondentů sice uvedl svou odpověď, např. „*že o tom má být informováno na veřejně dostupných místech ...*“, „*povinnost podepisujících států rozšířit ve své zemi hlavní články Úmluvy*“ nebo „*zajistit nejen u veřejnosti, ale i konkrétní pracovníky, kteří se každodenně setkávají s dětmi, aby se s Úmluvou seznámili a aby byla dodržována v praxi ...*“ aj., ale bylo vidět, že článku rozumí. Další dotaz byl kontrolní, tj. téměř totožný s otázkou ve druhém tématickém celku, přičemž jeden z respondentů odpověděl zcela rozdílně. U dotazu, zda je obtížné žákům sdělovat, že mají jako děti svá práva a povinnosti, se objevily různé odpovědi. Někteří odpověděli, že s tím problém nemají, ale jeden respondent uvedl, že ano, „*protože žáci pochopí nebo si vezmou z takového sdělení jen, to se jim v konkrétní situaci a hodí a jindy to proti učiteli zcela obrátí,*“ či to „*... nejsou schopni zpracovat a správně využít*“ nebo další respondent uvedl, že „*děti mají nízké uvědomění a zároveň vymahatelnost jejich povinností je složitá*“ ad.

Ve čtvrté části byly dotazy, které se týkaly pochopení konkrétních článků Úmluvy a jejich možné vysvětlení dětem. U některých článků se respondenti shodli, že nejde o právo, ale o povinnost (např. na vzdělání), nicméně je pravda, že v některých zemích může jít o konkrétní právo dětí, které není uplatňováno. Pokud jde o vysvětlení článků Úmluvy respondenti často uváděli, že vhodným prostředkem je hra, simulace a dramatizace, výklad s příkladem aj., nicméně, že je nutné brát ohled na věk a vyspělost dítěte. Zajímavým zjištěním rovněž je, že i když většina zařízení, v nichž respondenti pracují nejsou primárně zaměřené na mimoškolní aktivity, poskytují dětem i volnočasové aktivity (např. na základních školách kroužky informačních technologií, kroužek výuky cizích jazyků, ekologický či turistický, hasičský a včelařský kroužek, na víceletých gymnáziích pak kroužek dramatický, taneční, hudební nebo dokonce výlety na kole, noční pozorování oblohy, lyžařské víkendy apod.). Poslední dotaz zjišťoval, zda při zařízeních, ve kterých respondenti pracují, funguje žakovská samospráva nebo dětský parlament. Pouze šest respondentů uvedlo, že žáci/studenti/děti mají své zastoupení ve školské radě či dětském parlamentu (4 víceletá gymnázia, 1 ZŠ, 1 DDM a 1 DD).

Předposlední tématický celek se týkal tématu šikany a násilí, tj. ponižujících forem. Téměř každý z respondentů (24) se se šikanou setkal, dokonce téměř v každém školním roce se alespoň jeden případ objevil. Pouze 3 respondenti uvedli, že se s ničím takovým nesetkali. Dokonce respondenti vyučující v současné době na víceletých gymnáziích přiznávají, že zde se s takovými případy setkávají mnohem méně (1 uvedl, že se s tím setkal 1x za sedm let

svého působení), než když působili na ZŠ. Umět si poradit s konkrétním podezřením přiznal a uvedl každý, i když jiným způsobem, např. „*systematicky tj. rozhovor se žákem, oznámení výchovnému poradci na škole, oznámení řediteli školy, kontakt na sociální odbor příslušné pověřené obce, konzultace s pedagogicko-psychologickou poradnou*“ nebo „*vlastní autoritou a dodat důvěru a návod, jak situaci spolu s ním vyřešit*“ aj.

V posledním dotaze šlo o zjištění, zda by bylo vhodné v jejich škole či organizaci uspořádat seminář k tématu Úmluvy a jejímu uplatňování v praxi. Téměř většina respondentů uvedla, že by zájem měla (21), ostatní (6) zejména respondenti z víceletých gymnázií uvedli, že ne.

Z provedeného šetření vyplývá, že znalost Úmluvy o právech dítěte lze hodnotit pozitivně, i když jen 17 respondentů obsah dokumentu skutečně četlo a 3 znají obsah Úmluvy obecně (což nelze brát zcela objektivně, neboť nejde o reprezentativní vzorek. V porovnání s výše uvedenými výzkumy, však nejsou výsledky nijak rozdílné). Dále z šetření vyplývá, že i když si většina respondentů umí poradit, jak obsah Úmluvy dětem předávat, obávají se, že děti toho budou spíše zneužívat či nedostatečně pochopí obsah svých práv a opomenou povinnosti z toho vyplývající. Na závěr nepříjemným zjištěním je, že se 24 oslovených respondentů téměř každoročně setkává, alespoň s jedním případem šikany mezi dětmi.

3.3 Podněty a stížnosti zasílané veřejnému ochránci práv

Veřejnému ochránci práv, kterému jsou zasílány fyzickými i právníckými osobami podněty či stížnosti nebo i z jeho vlastní iniciativy, lze zjistit konkrétní případy a údaje o nedostacích či pochybeních v jednáních veřejné správy. Je nezbytné si však uvědomit, že ani zde nebudeme mít k dispozici zcela ucelené a vyčerpávající informace či průkazný reprezentativní vzorek, neboť ombudsman má omezenou příslušnost.⁸⁹ Do jeho působnosti z hlediska charakteru této diplomové práce, tj. z pohledu dětských práv, Úmluvy a pedagogické praxe však patří podněty, které lze takto strukturovat:

- ochrana práv dětí, mládeže a rodiny (neumožňování styku dětí s jejich rodičem či rodiči ze strany osob, které mají děti soudem svěřené do péče, nerespektování práva dětí na styk s jejich rodiči v případě, že jsou umístěny do pěstounské péče, nečinnosti orgánů

---

⁸⁹ Srov. *Souhrnná zpráva veřejného ochránce práv o činnosti za rok 2001*. Brno, b.n., 2002, s. 18.

sociálně-právní ochrany dětí a mládeže, svěření dětí do péče a opatrovnictví), celkem 182 přijatých podnětů v roce 2006;

- domácí násilí (zanedbávání, týrání a zneužívání dětí), pátrání po nezletilých, řešení bytové sociální nouze matky s dětmi;
- určení dávek, přídavků a výživného na děti (opatrovnických, sociální péče, státní sociální podpory, dědictví nezletilého, neplnění vyživovací povinnosti) celkem přijatých 214 podnětů v roce 2006;
- stížnosti (na postup odboru sociální péče, nečinnost úřadů, nedostatečná činnost, soudní průtahy), úpravy styku s dítětem (umožnění styku s dětmi/vnoučaty);
- ústavní výchova (nerespektování práv dětí umístěných v ústavní péči, režimování dětí a jejich trestání za každé porušení stanoveného režimu, výkon ústavní, ochranné a léčebné výchovy, OSPOD nenavštěvuje dítě v ústavní výchově z požadavku soudu);
- školství (nerovný přístup cizinců ke vzdělávání a školským službám, instalace kamer na školách za neoprávněný zásah do soukromí, nepřiměřené tresty ve škole), celkem 62 podnětů v roce 2006;
- zdravotnictví a zdravotní pojišťovny (problémy s pojišťováním dětí cizinců);
- děti cizinci, azyl a trvalý pobyt (politický azyl, zavlčení dítěte do ciziny, únosy dětí, zdlouhavé vyřizování dokladů pro české děti narozené v cizině);
- civilně-právní záležitosti (neplnění vyživovací povinnosti, určení/popření otcovství, vypořádání společného jmění manželů a dětí) 1 953 podnětů celkem za rok 2006;
- ostatní občanské právní spory.

Ze souhrnné zprávy, kterou kancelář ombudsmana každoročně zpracovává, nejsou známy přesné počty jednotlivých případů, pouze u některých oblastí jsou uvedeny číselné údaje.

Vedle řešení jednotlivých případů, které spadají do působnosti ombudsmana, se jeho kancelář zabývá také upozorňováním jednotlivých ministerstev, resortů, výborů ad. na nedostatky zejména v legislativě a odborné připravenosti pracovníků na výkon práce. Asi k nejznámějším případům z loňského a letošního roku patří situace, v nichž došlo k zavlčení/únosů dětí do ciziny v případech různé národnosti rodičů. Ze strany ombudsmana byla proto vznesena kritika k nenaplňování účelu a cíle Haagské úmluvy, která sleduje bezodkladné nastolení pokojného stavu, a dále to, že jeden z rodičů nepřipravil děti na styk s druhým rodičem, zdlouhavé projednávání ad. příčiny.

V oblasti školství byly zjištěny nedostatky v ústavní a ochranné výchově, která je v gesci MŠMT ČR a nerovné přístupy některých cizinců ke vzdělávání. Přijetím nového školského zákona vznikla situace, kdy určitým kategoriím cizinců ze třetích zemí je dán rovný přístup jen k části vzdělávání (předškolnímu, základnímu, střednímu a vyššímu), k ostatním druhům vzdělávání (uměleckému, jazykovému) a školským službám (jako je stravování a ubytování), však tito cizinci již rovný přístup zajištěn nemají.⁹⁰ Ombudsman se proto obrátil na Radu vlády ČR pro lidská práva, která uložila MŠMT předložit návrh novely školského zákona v takové podobě, aby byl zajištěn rovný a účinný přístup cizinců ke vzdělávání a ke školským službám. Ochránce také doporučil vypracovat standardy péče poskytované dětem ve školských zařízeních aj.

3.4 Periodické zprávy o plnění Úmluvy

Dalším možným zdrojem čerpání údajů jsou již zmíněné jednotlivé periodické zprávy o plnění Úmluvy, které musí Česká republika podle článku 44 Úmluvy předkládat Výboru pro práva dítěte OSN (v současné době je zpracovávána v pořadí 3 periodická zpráva).

Ze shrnutí obsahu Druhé periodické zprávy o plnění práv dítěte vyplývá řada pozitivních kroků směřujících k řešení některých nedostatků uvedených i v této diplomové práci. Zejména v legislativní oblasti došlo k velkým posunům (nový zákon o rodině, nový zákon o sociálně-právní ochraně dětí, probační a mediační služba v oblasti dětské justice aj. zákony či jen ustanovení v nich). MPSV společně s ostatními orgány připravuje systém celostátního monitoringu ohrožených dětí, vláda přijala *Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí*, který obsahuje řadu konkrétních kroků ke zlepšení ochrany dětí před daným fenoménem. Obecně však aplikační praxe za záměry legislativců stále zaostává. V roce 2003 Výbor OSN české vládě na předloženou zprávu odpověděl a vyzval ji k důslednější ochraně práv dětí. Českou republiku i pochválil, ale i kritizoval či uvedl konkrétní kroky ke zlepšení otázky práv romských dětí, k problémům ústavní výchovy, k nedostatkům ochrany a péče o týrané, zanedbávané a sexuálně zneužívané děti, děti se zdravotním postižením, nezletilé žadatele o azyl a cizince. Výbor také s politováním konstatoval, že ČR nijak nezohlednila jeho doporučení z roku 1997 ke stále chybějícímu orgánu, který by koordinoval, monitoroval a kontroloval dodržování práv dětí a činnost roztržštěných státních institucí zabývajících se

---

⁹⁰ Odlišné zacházení vychází z ustanovení §20 tzv. školského zákona.

děťmi včetně koordinace mezi centrálními a místními úřady a spolupráce s nevládními organizacemi. Další doporučení se týkaly např. zajištění účinné pomoci obětem domácího násilí, ponechání současného věku trestní odpovědnosti na hranici 15 let aj.

3.5 Nedostatky spatřené neziskovými organizacemi

Jako všeobecně (nikoliv jen v ČR) nejzávažnější formy ohrožení dětí spatřuje *Nadace Naše Dítě* podvýživu (150 mil. dětí), infekční onemocnění, analfabetismus (100 mil. dětí), násilí, zneužívání, vykořisťování a formy diskriminace, terorismus a braní rukojmí, války, zahraniční okupace a ostatní formy ozbrojeného konfliktu, HIV/AIDS, chudobu a dětskou práci.⁹¹

Z výsledků monitoringu (zaměřeného na výkon ústavní a ochranné výchovy určených pro děti od tří do osmnácti let), jenž byl zpracován *Fondem ohrožených dětí*, vplynuly tyto nedostatky:

- nevhodné je, že ústavní zařízení pro náhradní výchovu dítěte v průběhu jeho dospívání je rozděleno mezi resorty zdravotnictví, školství, práce a sociálních věcí, což má za následek: rozdělování sourozenců podle věku a zdravotního stavu, časté střídání ústavních zařízení, nedostatek podnětů u dětí do 3 let, časté střídání personálu pečujícího o děti;
- nedostatečné zabezpečení tzv. participačního práva. Děti až na výjimky nejsou slyšeny před soudem ani v situacích jako je svěřením do výchovy jednomu z rodičů. To se týká i dětí starších dvanácti či patnácti let. Názorům dětí tak není věnována patřičná pozornost odpovídající jejich věku a vyspělosti;
- ústavní výchova přináší řadu negativních důsledků. Děti, které prožily velkou část dětství v ústavu, mají problémy s integrací do společnosti, při plnění své rodičovské role, jejich děti častěji končí v ústavní výchově nebo jsou zanedbávány či týrány, nejsou schopny navazovat trvalé kvalitní mezilidské vztahy, dosahují nižšího vzdělání, vykazují vysokou míru kriminality, systém odměn a trestů v těchto zařízeních vede k účelovému chování, děti odcházejí z ústavní péče po dosažení zletilosti často zcela nepřipravené do života, nezralé, sociálně opožděné, návštěvy rodičů jsou zcela v kompetenci jednotlivých zařízení;

---

⁹¹ Dostupné z: <http://www.detskaprava.cz/soubory/prava_deti.pdf> [cit. 2007-06-23]

- nevhodné typy ústavních zařízení i v resortu školství mají za následek: rozdělování sourozenců v rámci soustavy školských zařízení podle věku, pohlaví, mentální úrovně a výchovných problémů do dětských diagnostických ústavů, diagnostických ústavů pro mládež, dětských domovů, zvláštních internátních škol, dětských výchovných ústavů a výchovných ústavů pro mládež, chybí zařízení pro děti se závislostmi a s těžkými poruchami chování a jasně vymezená diferenciací výchovných ústavů podle příslušnosti režimu;
- nevhodné financování podle normativu „na hlavu“ vede k ekonomickému tlaku na plnou obložnost, která je na překážku snaze zajištění náhradní rodinné péče, při malé obložnosti dochází k propouštění personálu a spojování výchovných skupin.⁹²

I z tohoto monitoringu vyplývá, že ČR Úmluvu dostatečně nenaplnuje. Krizová péče o dítě, které je nutné odebrat z dosavadního prostředí zejména pro týrání, zanedbání nebo pohlavní zneužívání, je nejčastěji řešena umístěním do ústavní péče, kde dochází k dalšímu poškození dítěte vlivem psychické a citové deprivace. Ústavní výchova není vhodným místem pro zotavení a reintegraci dítěte, jenž zde zůstává zpravidla až do plnoletosti a další návazná péče a pomoc při vřazování do samostatného života nejsou dostatečně zajištěny. Mnohem vhodnější je, a to mají i sousedé na Slovensku ve svém novém zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, pro tyto děti zajištění náhradní rodinné péče, ať již u příbuzných nebo v tzv. přechodných rodinách, nebo později, je-li to možné, ve formě osvojení nebo klasické pěstounské péče. Třebaže nový zákon o ústavní výchově umožňuje profesionální přechodnou náhradní rodinnou péči jako alternativu péči ústavní, stát toto řešení zatím hojně, hmotně ani jinak příliš nepodporuje (vyjma Klokánků v rámci FOD).

Česká sekce DCI – na ochranu dětských práv společně s některými NNO pravidelně jedenkrát ročně organizuje seminář k tématu plnění Úmluvy OSN o právech dítěte v ČR. Poslední v pořadí 12. seminář se uskutečnil 22. listopadu 2006 a věnoval se dvěma tématům: péči o děti a jejich ochraně a aktivnímu výkonu dětských práv. Účastníci semináře se rozdělili do dvou pracovních skupin a oběma tématům se zevrubně věnovali. Ze závěrů pracovní skupiny pro péči o děti a jejich ochranu vyplynulo:⁹³

- v zájmu dítěte je nutné změnit politické myšlení a rodinné chování (do výchovy vložit více pochvaly, nejen trestat), zvýšit význam role prarodičů ve výchově vnoučat,

⁹² Tamtéž.

⁹³ Srov. *Zpráva z 12. semináře o Plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR*. Praha : Česká sekce DCI, 2006.

zkracováním pracovní doby získat více času na děti i na volnočasové aktivity, hygienu dětí a dorostu poskytovat zdarma, včetně poradenství v rodinách do 3 let věku dítěte;

- kriminalizovat systémové násilí, jehož pachatelem je státní či nestátní instituce;
- novelizovat občanský soudní řád (neprovádět přímé výkony rozhodnutí státních orgánů; které působí dítěti trauma, kromě případů ohrožení dítěte na životě či zdraví);
- děti nemají být odnímány z rodin na základě sociálních důvodů (např. nevhodné bydlení), ale stát by měl rodinu sanovat (např. poskytnutím sociálního bydlení), aby byla opět funkční;
- dítě má právo na oba rodiče (důsledněji využívat střídavou výchovu po rozvodu, dát na názory dítěte);
- iniciovat kvantitativní výzkum, proč jsou děti svěřovány po rozvodu převážně matkám;
- kojenecké ústavy, ústavy péče o děti a dětské domovy mají co nejdříve přejít pod správu MPSV;
- v legislativě i exekutivě lépe chránit děti před škodlivými informacemi aj.

Ze závěrů druhé pracovní skupiny pro aktivní výkon dětských práv vyplynulo:

- nespokojenost s neustálým odkládáním přijetí zákona o mládeži ze strany státní správy i zákonodárců;
- školy aj. organizace by měly ve větší míře podporovat vznik a fungování žákovských parlamentů jako vhodného výchovného prostředku a konkrétního výrazu participace na životě obce;
- koordinací naplňování Úmluvy o právech dítěte v ČR a jeho hodnocením by se měl zabývat samostatný orgán průřezového charakteru;
- návrh na úpravu školského zákona ke zvýšení participace žáků (např. rozšířením §131 zákona tímto zněním: „ředitel podporuje žákovskou samosprávu a dbá, aby se v souladu s právy žáků a se vzděláváním k demokratickému jednání, úměrně k věku a získaným zkušenostem zvyšoval jejich podíl na účasti až ke spolurozhodování a plánování, uskutečňování a hodnocení vzdělávacích programů a společných projektů s učiteli a vychovateli.“ Nebo rozšířením druhotných norem, např. Vyhlášku č. 48 o základním vzdělávání §167 školská rada, bod c) „projednává a doporučuje školní řád shromáždění žáků“ nebo §44 základní vzdělávání ... „od 9. ročníku kde nepracuje tradiční samospráva, volí si na třídním shromáždění žáci a žákyně mluvčí/mluvčího třídy a jeho zástupce/zástupkyni.“

Současně je vhodné doplnit informace z prováděného pravidelného monitoringu tisku. Nelze samozřejmě uvést vše, co se denně objevuje v médiích, vybrány jsou tedy pouze zprávy z posledních několika měsíců, které se týkají např. přibývajících sňatků cizinců a bitev o děti. „V roce 2005 bylo uzavřeno 5 400 sňatků Čechů s cizinci, některé tyto svazky se rozpadají a přicházejí bitvy o děti, přičemž odjezd bez souhlasu partnera je posuzován jako únos a soudy v ČR musejí respektovat Haagskou úmluvu a vydat nezletilce zpět. Počty takových konfliktů rok od roku narůstají. Odborníci upozorňují, že takové spory mezi rodiči dětí těžce snášejí a odrážejí se velmi špatně na jejich psychice....“⁹⁴ Takových případů skutečně v poslední době přibývalo, a tím se otevřelo téma mezinárodně právní ochrany dětí a možností ČR v hájení zájmů českých dětí, jejichž rodiče nežijí v jednom státě.

V souvislosti se smrtí tříletého chlapce, který byl adoptován švédskými občany, došlo k pozastavení adopcí do ciziny a MPSV hodlá zpřísnit pravidla a zabránit tak týrání českých dětí. „Novinkou by mělo být podrobnější prověřování rodičů před adopcí, důkladné psychologické testy dětí, díky kterým by se zjistilo, zda jsou pro život v cizině vhodné, nebo ne. Častěji by také měly probíhat kontroly a se státy, které nebudou nová pravidla akceptovat, nebude ČR v těchto věcech spolupracovat.“⁹⁵

K častým případům patří zneužívání, týrání a zanedbávání dětí. Konkrétně dne 21.5.2007 vydala vláda ČR vyjádření, že je v ČR ročně 40 tisíc takových případů, a již dříve schválila v tomto směru koncepci péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu.

Ombudsman kritizoval, že ve výchovných ústavech nejsou oddělovány děti s nařízenou ústavní výchovou od dětí s uloženou ochrannou výchovou, nad nimiž je nutný přísnější dohled (mříže, kamery), neboť se velmi často dopustily vážných prohřešků trestných činů. Zatímco děti s ústavní výchovou jsou často bezproblémové nebo se dopustily drobných prohřešků. Jsou-li děti společně, dopadají přísnější bezpečnostní opatření zbytečně na děti s nařízenou běžnou ústavní výchovou.“⁹⁶

Objevují se však také pozitivní články, např. že pedagogové ZŠ a SŠ získávají nové informace a pomůcky k prevenci dětských úrazů, neboť ročně v ČR na následky zranění a otrav zemře více než 250 dětí, podle statistik pak dochází ročně k 450 000 úrazů, které musí být ošetřeny, ve školách je to na 33 tisíc úrazů ročně.

---

⁹⁴ Deník Právo, 16.1.2007, s. 3.

⁹⁵ Mladá fronta-Dnes, 17.4.2007, s. A1

⁹⁶ Tisková zpráva ČTK, 7.3.2007

Z tohoto, byť stručného, výčtu vyplývá, že Česká republika sice udělala velký pokrok v implementaci práv dětí, naplňování a dodržování Úmluvy a stále lépe a více dochází k jejich respektování, nicméně ve společnosti stále přetrvává paternalistický přístup k dětem, a to nejen v rodinách. Proto z výše uvedených výzkumů, šetření, doporučení a závěrů vyplývá, že je stále na tomto poli mnoho práce, a to nejen v oblastech legislativních, ale i občanských – neboť chceme-li něco změnit, musíme začít u sebe, ať již jsme učiteli, rodiči, lékaři, soudci, policisty ad. A nestačí jen o dětských právech mluvit, ale svým postojem a chováním jejich naplňování uplatňovat v praxi.

4 Zpřístupnění Úmluvy dospělým a dětem a její realizace a uplatnění v pedagogické teorii a praxi

Ve smyslu článku 42 Úmluvy je věnován obsah této části možnostem uplatnění Úmluvy o právech dítěte v pedagogické teorii a praxi, tzn. možnostem vzdělávání dospělých v oblasti dětských práv, institucím a organizacím, které toto vzdělávání poskytují, ale i tématům výuky dětských práv ve školním a jiném prostředí, nejen v souvislosti rámcových vzdělávacích programů. Vedle soustavy poznatků nabízí i praktické využití, např. modely vedení, uspořádání prostoru aj. a tím téměř uzavírá teoreticko-metodologickou část práce a uvádí do části přílohové, praktické.

4.1 Vzdělávání dospělých jako prostředek k uplatňování práv dětí

Z metodických pokynů vydávaných MŠMT nebo z platných zákonů, z praxe i současných trendů vyplývá povinnost dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a pracovníků veřejné správy, tzv. celoživotní vzdělávání. Při možném koncipování vzdělávání pro pedagogické pracovníky je vhodné brát v úvahu i situace žáků, kterými se mohou pedagogičtí pracovníci zabývat, a které zcela primárně nesouvisí se vzdělávacím procesem (např. mohou psát na požádání pracovníků odboru sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) nebo oddělení péče o dítě (OPD) posudek na žáka v případě, že jsou rodiče v rozvodovém řízení a řeší se umístění dítěte do péče apod.). Také bude záležet na tom, zda budou ochotni ti z řad pedagogických pracovníků, kteří nehodlají přijmout fakt, že jejich působení se netýká jen předávání znalostí a dovedností, tj. vzdělávání obecně, ale i výchovy, což někteří odmítají s odkazem, že výchova má být uskutečňována převážně v rodině. Nicméně právě oni musí mnohdy řešit kázeňské přestupky, šikanu, vztahy mezi dětmi aj. Proto z hlediska pedagogické praxe nelze výchovu a vzdělávání od sebe oddělit, neboť při vzdělávání jde i o vychovávání.⁹⁷

---

⁹⁷ Srov. PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky, úvod do studia oboru*. Praha : Portál, 2000, s. 15.

4.1.1 Definice s komentářem k článku 42 Úmluvy o právech dítěte z pohledu pedagogické teorie a praxe

Z předchozích kapitol je již patrné, že druhou část Úmluvy tvoří ustanovení 42 až 45 týkající se povinnosti informovat dospělé a děti o jejích zásadách.

Článek 42 Úmluvy o právech dítěte zní: „*Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této Úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.*“⁹⁸

Z definice ustanovení je patrné, že se týká obecně dvou rovin. Na jedné straně jde o dospělé. Zde je však také zapotřebí politické vůle. Pomineme-li to, že některé státy, které přijaly a ratifikovaly Úmluvu, nejsou stále schopny zajistit její plnění a dodržování a pomineme-li také to, že jak na národní, tak na mezinárodní úrovni bylo dosaženo mnohých úspěchů a mnoho NNO i jednotlivců bojuje za práva dětí, je potřeba stále v této oblasti pracovat a vyvíjet mnohá úsilí. Cílem NNO totiž není zajišťovat to, k čemu se stát zavázal a k čemu nevyvinul dostatečné úsilí a vhodné prostředky (např. institucionální). Proto i kritika, že v ČR dosud neexistuje žádná instituce (resort), která by se oblastí dětských práv zabývala komplexně, je oprávněná. Úmluvu o právech dítěte však lze plně prosazovat pouze tehdy, uvědomí-li si to všechny složky společnosti a budou-li její uplatňování podporovat. Proto je zapotřebí právě politické vůle a potřebných nástrojů k provedení legislativních změn (prováděných v souladu s články Úmluvy) a šíření povědomí o právech dětí a podpora práce lidí, kteří s dětmi a rodinami pracují. Ostatní dospělí se jimi budou posleze v praxi řídit. Nejde jen o pořádání školení či seminářů pro tyto pracovníky, ale zejména o kritické studování obsahu dokumentu, jeho pochopení a přijetí, hodnocení svých postojů, přičemž obtížné může být tyto postoje a zvyky měnit. S tím úzce souvisí vztah ke změně, předpoklady ke vzdělávání dospělých, kterými jsou motivace, nadšení a přesvědčení, že učení je důležité a užitečné. Zde je dále vhodné poskytovat pedagogickým pracovníkům supervizi jako zpětnou vazbu, že jejich odvedená práce je prospěšná, smysluplná a zvolené metody jsou vhodné, stejně jako podat pomocnou ruku, pokud tomu tak není.

V souvislosti se vzděláváním dospělých, zejména pedagogických pracovníků, vydává MŠMT ČR závazné předpisy (viz Příloha č. III). Mezi ty, které se týkají vzdělávání pedagogických pracovníků, nejen v oblasti dětských práv patří:

---

⁹⁸ Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.

- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22 (viz Příloha č. IV);
- Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423/99-22 (viz Příloha č. V).

Posledně jmenovaný se explicitně týká doporučení seznámit se s textem Úmluvy o právech dítěte a jednotlivá ustanovení uplatňovat v praxi.

„Základním předpokladem realizace lidských práv je, aby každý člověk znal svá nezadatelná práva a prostředky, které existují k jejich ochraně. Dětem je třeba k tomu ze všech sil pomáhat. Dospělí musí dětem poskytovat poučení a mimořádnou ochranu, která jim umožní normálně a zdravě se rozvíjet v podmínkách svobody a důstojnosti. Lidstvo má povinnost dát dítěti to nejlepší, co má. Jeto jeho zodpovědnost, ...“⁹⁹

Na straně druhé jde o vhodné předávání poznatků a znalostí o právech, ale i povinnostech samotným dětem (žákům). Nejde jen o sdělování obsahu jednotlivých článků, ale zejména o dodržování těchto pravidel v praxi, v postojích, názorech, v přístupu k dětem a v zacházení s dětmi obecně, neboť „... *neexistuje účinnější způsob, jak změnit lidskou společnost, než změnit chování dnešních dospělých k dětem, budoucím dospělým ... . Pokud my jako dospělí dokážeme změnit naše názory a chování, děti nás překvapí tím, co dokáží, co umí, čím se stanou a jak rychle vytvoří z našeho světa lepší místo.*“¹⁰⁰

4.1.2 Instituce a organizace poskytující vzdělávání nejen ve smyslu článku 42 úmluvy

Vedle výše uvedených oficiálních dokumentů existují nejrůznější příručky a metodiky pro pedagogické pracovníky a pracovní listy, které vydávají např. jednotlivé pedagogické fakulty nebo neziskové organizace aj.

V České republice existují dokonce organizace či instituce, které zejména ve smyslu článku 42 Úmluvy poskytují vzdělávání (semináře a workshopy) dospělým, kteří se s péčí, výchovou a vzděláváním dětí zabývají, ale poskytují je i samotným dětem (prostřednictvím osvětových aktivit, kampaní a bambiriád). Mezi nejmladší patří *Vzdělávací institut ochrany dětí*, který vznikl v roce 2004 a zabývá se vzdělávací a školící činností v oblasti ochrany dětí a jejich práv, organizací seminářů výstav a prezentací, výzkumnou dokumentační a publikační

⁹⁹ HANZOVA, M. a kol. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha : Victoria Publishing, 1995, s. 7.

¹⁰⁰ CHANBERS, R. *Children and young people's participation in the development process*. London : Intermediate Technology Publications, 1998.

činností v ochraně dětí a prevence a mezinárodní činností v ochraně dětí a prevence patologických jevů. V současné době realizuje národní i mezinárodní projekty podpořené ze strukturálních fondů či za podpory sponzorů.¹⁰¹

Také další NNO jako *Nadace Naše Dítě*, která usiluje o vytvoření účinného systému ochrany dětí v ČR se zaměřuje na vzdělávací projekty v oblasti dětských práv pro děti, náctileté, rodiče a pedagogy. Je zakladatelkou celostátní Linky bezpečí, uděluje granty a věnuje se ve velké míře publikační činnosti.¹⁰² Třetí vybranou neziskovou organizací je *Česká sekce DCI – sdružení zastánců dětských práv*, která byla založena v roce 1991 pod záštitou Pedagogického ústavu J. A. Komenského akademie věd. Hájí zájmy a práva dítěte a usiluje o vytvoření podmínek pro jejich realizaci, spolupracuje s NNO a školí pedagogy přímo ve školách.¹⁰³

Nejedná se samozřejmě o výčet všech institucí, existují i další, nicméně právě výše uvedené dodnes aktivně a pravidelně vyvíjejí aktivity v souladu s článkem 42 a 44 Úmluvy. Je to jejich klíčová činnost a zároveň poslání organizace, za jejímž účelem byly zřízeny. Mezi další instituce, které poskytují vzdělávání a seznamují ve smyslu článku 42 s Úmluvou, patří zejména humanitně zaměřené vyšší odborné školy, vysoké školy a univerzity, zpravidla pedagogické, filozofické a teologické fakulty.

4.2 Vzdělávání, výuka a rozvoj dospělých

V posledních letech jsou analyzovány teorie vzdělávání a výchovy, které však ještě doprovází řada úvah o cílech vzdělávání, roli učitelů, postavení vzdělávaného a významu obsahu učiva.¹⁰⁴

Vzdělávání je všeobecně definováno jako „*proces záměrného organizovaného osvojování poznatků, dovedností, postojů aj. typicky realizovaný prostřednictvím školního vyučování.*“¹⁰⁵ V širším smyslu pak jako „*proces uvědomělého a cílevědomého zprostředkování a aktivního utváření a osvojování soustavy vědeckých a technických vědomostí, intelektuálních a praktických dovedností a lidských zkušeností, utváření morálních rysů a osobitých zájmů. Je*

---

¹⁰¹ Srov. Dostupné z: <<http://www.viod.cz>> [cit. 2007-06-23]

¹⁰² Srov. Dostupné z: <<http://www.detskaprava.cz>> [cit. 2007-06-23]

¹⁰³ Srov. Dostupné z: <<http://www.dci.jeja.cz>> [cit. 2007-06-23]

¹⁰⁴ Yves Bertrand pojednává o teoriích z hlediska strukturálních prvků a zdrojů, tzn. podle toho v jakém oboru se student vzdělává, se volí teorie. BERTAND, Y. *Soudobé teorie vzdělání*. Praha : Portál, 1998.

¹⁰⁵ PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky, úvod do studia oboru*. Praha : Portál, 2000, s. 15.

procesem utváření osobnosti, individualizací společenského vědomí, tedy součástí socializace. Prakticky lze tento proces diferencovat na vzdělávání jako činnost lektora a vzdělávání se jako činnost účastníka vzdělávacího procesu ..., o společensky zabezpečenou diferencovanou činnost vzdělávacích institucí – škol všech stupňů a zaměření, včetně institucí vzdělávání dospělých.“¹⁰⁶

Angličan, profesor celoživotního vzdělávání **Petr Jarvis**, který se zabývá (nepřetržitým profesním vzděláváním dospělých a jejich učením (jako u nás např. Zdeněk Palán, Milan Beneš aj.), pojímá proces učení jako výsledek zkušeností, které máme nebo získáváme životními situacemi.¹⁰⁷ Nejde tedy jen o učení (jak se učí dospělý), ale také o didaktiku (metody a formy výuky) a cíl (nejen přijímat informace, ale také jich využívat v praxi a dále je předávat).

V hodnocení výše uvedených definic o vzdělání tak může dojít k dojmu, že nejsou zcela úplné. Ne v každé životní situaci děláme právě to, čemu jsme se předtím naučili. Proto je nutné dodat, že „*učení (vzdělávání) je proces vytváření a přeměňování zkušeností do znalostí, dovedností, přístupů, hodnot, víry, emocí a smyslů. Velká část našeho učení není naplánovaná, není zamýšlená a vyskytuje se náhodně v každodenním životě.*“¹⁰⁸ Z toho vyplývá, že ačkoliv je andragogika jedním z podoborů pedagogiky, že vzdělávací obsah i zvolené prostředky ve vzdělávání dospělých se do určité míry od vzdělávání dětí liší. Tomu nasvědčuje i definice vzdělávání dospělých: „*Vzdělávání dospělé populace zahrnuje veškeré vzdělávací aktivity, realizované jako řádné školské vzdělávání dospělých (získání stupně vzdělání) nebo jako další vzdělávání. Proces cílevědomého a systematického zprostředkování, osvojování a upevňování schopností, znalostí, dovedností, návyků, hodnotových postojů i společenských forem jednání a chování osob, jež ukončily školní vzdělání a přípravu na povolání a vstoupily na trh práce ..., vzdělávací systém institucionálně organizovaných i individuálních (sebevzdělávacích) vzdělávacích aktivit, které nahrazují, doplňují, rozšiřují, inovují, mění nebo jinak obohacují počáteční vzdělávání dospělých osob, které záměrně a intencionálně rozvíjejí své znalosti a dovednosti, hodnotové postoje, zájmy a jiné osobní a sociální kvality potřebné pro*

---

¹⁰⁶ PALÁN, Z. *Strategie a rozvoj lidských zdrojů, výkladový slovník*. Dostupné z: <<http://www.topregion.cz/index.jsp?articleId=2263>> [cit. 2007-06-23]

¹⁰⁷ *Sokrates-Projekt für die Rechte der Kinder. Erwachsenenbildung als Hauptinstrument für die Verwirklichung der Rechte Kinder in Europa. Ein Handbuch für Erwachsene*. b.m., b.n., 2000, s. 52.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 52.

*plnohodnotnou práci a plnění životních a společenských rolí.*¹⁰⁹ Zjednodušeně bývá pojem vzdělávání dospělých ztotožňován s pojmem další vzdělávání, protože pojem andragogika se v anglosaských zemích zatím nevžil.¹¹⁰ Z definice vyplývá, že je také potřeba vycházet z toho, že dospělý již nějaké vědomosti, dovednosti a zejména zkušenosti má, ale opět studuje nebo lépe řečeno stále se vzdělává. Vhodné je na tomto místě, položit si otázku, jak s dospělým pracovat, aby se stal dobrým studentem a aby svých získaných (teoretických) poznatků opravdu ve své praxi efektivně využíval. Pochopení složitosti procesu učení dospělých může pomoci najít způsob jakým lze dospěle efektivněji vyučovat. Jarvis definuje vedle učení z vlastních prožitých situací tři různé metody:

- *klasická didaktická metoda* (informativní typ výuky) zahrnuje přednášky, poskytování informací apod., podporuje nereflexivní učení. Nezbytná je důkladná příprava přednášky. Výklad je nutné prokládat diskusí,
- *facilitativní metoda* se uplatňuje při výuce, do které vstupují i studenti (hraní rolí, simulace, projekty, otázky k diskusi ad.), např. workshop ad.
- *sokratovská metoda*¹¹¹ je používána spolu s didaktickou nebo facilitativní metodou, vždy však vytváří situace, ve kterých dochází k reflexivnímu učení. Spočívá v kladení otázek, na které studenti odpovídají. Otázky mohou být určeny k diskusi ve skupinách, lze je pokládat ve třídě a nebo účinněji je lze použít v praxi (např. brainstorming). Dále lze používat testy.

4.2.1 Výukové metody a organizační formy vyučování

V didaktice se lze setkat s nejrůznějšími pokusy o kategorizaci, tj. členění vyučovacích metod podle různých kritérií, např. podle logického postupu nebo z hlediska charakteru obsahu vyučování a procesu jeho osvojování, podle obsahu a hodnocení aj.¹¹² Nejnovější odborná publikace v této oblasti autorky J. Skalkové - Odborná didaktika přináší členění dle 6 aspektů: *aspekt didaktický*, tj. metody z hlediska pramene poznání a typu poznatků (metody slovní, názorně demonstrační a praktické), *aspekt psychologický*, tj. metody z hlediska aktivity a samostatnosti žáků, *aspekt logický* z hlediska myšlenkových operací (srovnávání,

---

¹⁰⁹ PALÁN, Z. *Strategie a rozvoj lidských zdrojů, výkladový slovník*. Dostupné z: <<http://www.topregion.cz/index.jsp?articleId=2264>> [cit. 2007-06-23]

¹¹⁰ Srov. Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, s. 55.

¹¹² Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : Grada, 2007, s. 184.

indukce, dedukce, analýza, syntéza), *aspekt procesuální*, tj. varianty metod z hlediska fází výchovně-vzdělávacího procesu (motivační, expoziční, fixační aj.), *aspekt organizační*, tj. z hlediska výukových forem a prostředků (kombinace metod s vyučovacími pomůckami nebo vyučovacími formami) a *aspekt interaktivní* (aktivizující metody – diskusní metody, situační metody, didaktické hry aj.).¹¹³ Naproti tomu v publikaci *Výukové metody* je použit kombinovaný pohled na výukové metody a rozlišení do tří skupin: *klasické výukové metody* (metody slovní, názorně-demonstrační a dovedně praktické), *aktivizující metody* (metody diskusní, heuristické, situační, inscenační, didaktické hry) a *komplexní výukové metody* (frontální výuka, skupinová výuka, samostatná práce žáků, kritické myšlení, brainstorming, projektová výuka aj.).¹¹⁴ Podle P. Jarvise se vyskytují výukové metody ve dvou eventualitách: *metody výuky vzdálenosti* a nebo *metody tváří v tvář*.¹¹⁵ Pro zjednodušení lze ještě rozlišit metody vzdělávání přímo na pracovišti (při výkonu práce, např. instruktáž, videotrénink aj.) nebo mimo ně (třída, aula aj.). Z praxe je pak všeobecně známo, že ve vyučovacím procesu nejsou metody izolované, ale naopak uplatňují se souběžně nebo se vzájemně propojují (v průběhu vyučování se mění či střídají). Podle jakých kritérií jsou následně metody voleny, záleží samozřejmě na učiteli, cílech, obsahu učiva, podmínkách prostředí (třídy), velikosti skupiny žáků a možných zvláštlostech (homogenní, heterogenní aj.), znalostech a dovednostech žáků aj. faktorech.¹¹⁶ Ani v jedné z těchto publikací však nejsou rozlišeny metody jako vhodné pro vzdělávání dětí (žáků/studentů) a dospělých. Proto i zde je tento prostor věnován oběma skupinám, nicméně je třeba při plánování a přípravě na vyučování a volbě metody brát ohled na to, pro koho je výuka připravována (i když lze samozřejmě některé z metod, přizpůsobit i dětem). Pokud jde o vzdělávání dospělých, zde je významné členění v závislosti na míře samostatnosti v procesu osvojování poznatků (od metod realizovaných pedagogem až po metody autodidaktické). Vedle výše uvedených členění je možné kategorizování podle stupně inovace (za inovaci je brána jakákoliv změna ve vnitřní struktuře určitého organismu).¹¹⁷

Vedle vyučovacích metod rozlišujeme ještě organizační formy. Definovány jsou jako „*souhrn organizačních opatření a uspořádání výuky při realizaci určitého vzdělávacího*

---

¹¹³ Srov. Tamtéž, s. 184-185.

¹¹⁴ Srov. MAŇÁK, J; ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido, 2003, s. 48-49.

¹¹⁵ Srov. *Sokrates-Projekt für die Rechte der Kinder. Erwachsenenbildung als Hauptinstrument für die Verwirklichung der Rechte Kinder in Europa. Ein Handbuch für Erwachsene*. b.m., b.n., 2000, s. 52.

¹¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 50.

¹¹⁷ Srov. PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha : Doha, 1997, s. 68.

procesu.¹¹⁸ Souvisí s vývojem škol jako vzdělávacích institucí a vzděláváním obecně, tzn., že mají dlouhou historii, přičemž docházelo i ke změnám, zejména v souvislosti se změnami ve školství, v pojetí vyučování, v povaze činnosti učitele a žáků aj. V současné době jsou členěny jako *frontální vyučování, skupinové a kooperativní vyučování, individualizované a diferencované vyučování, systém různých forem uplatňovaný při realizaci projektů a integrovaných učebních celků a domácí učební práce žáků.*¹¹⁹ Stejně jako výukové metody se i organizační formy vzájemně prolínají a každou z nich lze aplikovat v mnoha obměnách, totéž se týká i jejich volby. Zpravidla závisí na: *„cíli práce, charakteru látky, připravenosti a specifických potřebách žáků i jejich individuálních zvláštностech a možnostech, které jsou k dispozici v dané škole.*“¹²⁰ Palán ještě doplňuje časové hledisko (trvání a řazení edukačních činností, časové nasazování didaktických prostředků, přičemž základní časovou jednotkou je hodina, nicméně ve vzdělávání dospělých může mít jednotka i několik hodin i dnů či stovebnicově uspořádaných celků, ale i ve výuce dětí se dnes objevuje např. projektové vyučování aj.). U vzdělávání dospělých se setkáváme i s dalšími formami, mezi nejčastější patří nástupní školení, řízená praxe, doškolení, prohlubování či zvyšování kvalifikace, rekvalifikace aj.¹²¹

V závěru výuky (semináře aj.) je vhodné nejenom shrnutí, ale také celkové zhodnocení. K těmto účelům bývá volen způsob dotazníku, ankety, diskuse, hry aj. Nemusí jít jen o ověřování úrovně osvojených informací a pochopené látky *„ale právě zhodnocení postojů posluchačů a změny těchto postojů je daleko těžší posoudit. Na to neexistuje žádná metoda. Asi nejjednodušší jsou právě dotazníky, které však bývají spíše zpětnou vazbou pro přednášející.*“¹²²

4.3 Efektivní vyučování a předávání poznatků o dětských právech, nejen ve školním prostředí

„Zásadním rozdílem mezi účelným a neúčelným prostředím ve školní třídě je schopnost učitele zapojit se do procesu poznávání, nefalšovaně se zajímat o objevování, vymanit se z role učitele, předat odpovědnost, která náleží každému žákovi, a vytvořit učební prostor pro sebe samého. To

---

¹¹⁸ PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha : Daha, 1997, s. 40.

¹¹⁹ Srov. SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : Grada, 2007, s. 219-220.

¹²⁰ Tamtéž, s. 220.

¹²¹ Srov. PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha : Daha, 1997, s. 40.

¹²² *Metodika vyučovania ľudských práv*. Bratislava : Archa, 1992, s. 13.

vyžaduje velkou důvěru v proces objevování, v osoby, které jsou v učebním společenství, a ve skupinovou práci.“¹²³

Nejen ve spojitosti s článkem 42 Úmluvy o právech dítěte zveřejnilo MŠMT ČR seznam dokumentů pro jednotlivé typy a úrovně škol. Jednalo se o tzv. standardy základního vzdělávání, standardy vzdělávání v nižších ročnících víceletého gymnázia, čtyřletého gymnázia a standardy středoškolského odborného vzdělávání.¹²⁴

V souvislosti s novými principy kurikulární politiky,¹²⁵ zakotvenými v novém školském zákoně, se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kulikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Tyto dokumenty tvoří dvě úrovně, jednak *státní* (zahrnující Národní program vzdělávání, který vymezuje počáteční vzdělávání jako celek a rámcové vzdělávací programy vymezující závazné rámce pro jednotlivé etapy vzdělávání) a jednak úroveň *školní* představující školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách.¹²⁶ Jedná se o jednotlivé rámcové vzdělávací programy (RVP) pro: předškolní vzdělávání, základní vzdělávání, pro gymnaziální vzdělávání, pro ostatní střední odborné vzdělávání a ostatní RVP jako program pro jazykové, umělecké aj. vzdělávání. Rámcové vzdělávací programy kromě jiného „*vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence, jejich provázanost se vzdělávacím obsahem a uplatnění získaných vědomostí a dovedností v praktickém životě. Vycházejí z koncepce celoživotního učení a formulují očekávanou úroveň vzdělávání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání. Podporují pedagogickou a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání ...*“¹²⁷

---

¹²³ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál. 1999, s. 31.

¹²⁴ Srov: *Standard základního vzdělávání MŠMT ČR*, č.j. 208195/95 – 26 (společensko-vědní část). Konkrétní obsah učiva výchovy k lidským právům, právní a etické výchovy byl rozpracován ve schválených vzdělávacích programech ZŠ – *Základní škola, Národní škola, Obecná škola a alternativní programy*. Totéž platilo pro osmiletá gymnázia (zde se pracovalo s platnými dokumenty pro základní vzdělávání v nižších ročnících víceletého gymnázia – šestiletý nebo osmiletý studijní cyklus, v nichž studenti plní povinnou školní docházku a absolvují základní vzdělávání. Pro střední vzdělávání platil *Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu* č.j. 27532/95-2 a *Standard středoškolského odborného vzdělávání* č.j. 34221/97-23. Tato výchova měla obecně nadpředmětový charakter a byla zastoupena v různých všeobecně vzdělávacích oborech i v řadě odborných předmětů. Pro rámcové vzdělávací programy slouží *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, vzdělávací oblast Člověk a společnost, obor Výchova k občanství.

¹²⁵ Srov. Národní program rozvoje vzdělávání v ČR, tzv. Bílá kniha, s. 47-51.

¹²⁶ ŠVP si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP. Pro tvorbu ŠVP mohou školy využít tzv. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů*, který je vytvářen ke každému RVP. Manuál seznamuje s postupem tvorby ŠVP a uvádí způsoby zpracování jednotlivých částí ŠVP s konkrétními příklady.

¹²⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2005, s. 8.

Vzhledem k tomu, že je v přílohové části této práce, která navazuje na tuto kapitulu, zpracována metodická praktická příručka pro pedagogické pracovníky s výklady, cvičeními a úkoly vhodnými zejména pro žáky druhého stupně ZŠ a studenty víceletých gymnázií (viz Příloha č. VI.), je vhodné alespoň krátce zmínit informace, tj. principy, tendence a cíle týkající se právě RVP pro základní vzdělávání, které začnou platit od 1.9.2007. Nejenže tento program navazuje svým pojetím na výchovu v rodině a předchozí, „*tj. program předškolního vzdělávání, ale je rovněž i východiskem pro koncepci RVP pro střední vzdělávání; vymezuje vše, co je společné a nezbytné v povinném vzdělávání žáků, včetně vzdělávání v odpovídajících ročnících víceletých středních škol; specifikuje úroveň klíčových kompetencí, jež by měli žáci dosáhnout na konci základního vzdělávání; vymezuje vzdělávací obsah (učivo a očekávané výstupy); zařazuje jako závaznou část základního vzdělávání průřezová témata s výrazně formativními funkcemi; podporuje komplexní přístup k realizaci vzdělávacího obsahu, včetně možnosti jeho vhodného propojování a předpokládá volbu různých vzdělávacích postupů, odlišných metod a forem výuky ve shodě s individuálními potřebami žáků; umožňuje modifikaci vzdělávacího obsahu pro povzbuzení žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ...*“¹²⁸ Počítá se rovněž s tím, že bude tento program postupně revidován a inovován v souvislosti s potřebami společnosti, zkušenostmi učitelů, ale i podle potřeb a zájmů žáků.

Pokud jde o tendence, jsou široce zpracovány v tzv. Bílé knize a jedná se zejména o uplatňování rozmanité organizace a individualizace výuky podle potřeb a možností žáků, včetně širší nabídky volitelných předmětů pro rozvoj zájmů, vytváření příznivého prostředí založeném na účinné motivaci a spolupráci (i s rodiči), prosazení změn v hodnocení žáků, zachovávání heterogenních skupin žáků a oslabení důvodů k vyčleňování do specializovaných tříd či škol a neméně zohledňování při dosahování vzdělávacích cílů potřeby, zájmy a možnosti žáků.¹²⁹

Dále RVP ZV definuje poskytnutí základu všeobecného vzdělání orientovaného na praktické jednání a životní situace prostřednictvím utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Ty jsou vymezeny jako „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena v společnosti.*“¹³⁰ Jejich výběr souvisí s obecně uznávanými hodnotami ve společnosti a představami o tom jaké kompetence

---

¹²⁸ Tamtéž, s. 10.

¹²⁹ Srov. Tamtéž, s. 10.

¹³⁰ Tamtéž, s. 14.

přispívají ke vzdělávání, úspěchům a k posilování výchovy k občanství. Jedná se zejména o tyto klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.¹³¹ Cíle základního vzdělávání, o jejichž usilování a naplňování jde, zejména i ve smyslu Úmluvy lze definovat takto: připravit žáky, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti (rozvíjet a chránit své fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně zodpovědný), vést žáky k toleranci, ohleduplnosti a empatii (k lidem, hodnotám, přírodě aj.), podněcovat žáky k tvořivému myšlení a k řešení problémů. Vést k otevřené komunikaci a rozvíjet schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých.¹³²

Obsah vzdělávání je v programu rozdělen do vzdělávacích oblastí, oborů a průřezových témat, přičemž obsah Úmluvy lze zařadit do oblastí *Člověk a jeho svět* (pro první stupeň), kde jsou zastoupena témata: výchova k toleranci, hodnotám, respektování lidských práv, vztah k domovu a vlasti aj., *Člověk a společnost* a zejména do tzv. průřezových témat, jako např. do multikulturní výchovy či výchovy demokratického občana, v nichž jsou např. tematizovány oblasti: principy demokracie, lidská a občanská práva, formy participace, občanská společnost a škola a občanská společnost a stát aj., ale i dále průřezově např. jinými vyučovacími předměty (přírodopis - biologie člověka a výchova ke zdraví, hudební, výtvarná aj. výchova – kultura ad.).

Ať již z hlediska končících standardů či do praxe vstupujících rámcových vzdělávacích programů je patrné, že z hlediska obecných didaktických zásad lze témata a oblasti, v nichž dochází k propojení teorie a praxe, nazvat *kontextuální pedagogikou*,¹³³ tzn. že nabyté informace a poznatky (nejen) o dětských právech lze využít, a to v několika rovinách:

- mohou být *zahrnuty* do osnov všech typů škol a tvořit součást tematicky příbuzných nebo jakýchkoliv předmětů, např. prvouka, vlastivěda/zeměpis, občanská výchova/základy společenských věd, dějepis, přírodopis aj. (což se dle současně přijatých RVP již uskutečňuje);

---

¹³¹ Srov. Tamtéž, s. 14-17.

¹³² Srov. Tamtéž, s. 12-13.

¹³³ Srov. *Výchova k lidským právům – příručka pro učitelov*. Bratislava, b.n., 1994, s. 85.

- mohou se *stát samostatným předmětem* (směřujícím více k rozvoji osobnosti žáka a jeho postojů) navazujícím na ostatní předměty;
- mohou být *zařazeny do mimoškolních (volnočasových) aktivit* v nejrůznějších zařízeních, tj. zájmových kroužků, dětských táborů, hodin náboženství, škol v případě, dětských domovů aj. Všude tam je možné zařadit tematiku dětských práv.

Další prostor věnovaný tématům jak zorganizovat výuku, jaké volit metody či formy výuky, jak vhodně upravit prostor či jaký zaujmout k žákům postoj, předurčuje, že obsahem této diplomové práce jsou i možné teoretické návody při přípravu a zorganizování vyučovacího prostoru (dle didaktických zásad) tak, aby byla žákova účast co nejaktivnější, včetně zpětné vazby pro učitele, kdy je výsledek zcela otevřený (nikdo předem neví, jak se žák/žáci zachovají a budou na obsah a témata výuky reagovat), kdy by mělo docházet k interakci a sociálnímu učení s ostatními žáky, kdy je možné spojit spolupráci dětí se soutěživostí aj. Proto jsou v poslední příloze této práce zařazena praktická interakční cvičení a hry, v nichž se žáci mohou učit nejen z vlastních zkušeností, v nichž lze zvýšit aktivitu u pasivních žáků, usnadnit komunikaci mezi jednotlivci, prohlubovat sociální dovednosti (pozornost, vnímání, spolupráce, odpovědnost), cíleně měnit vzájemné vztahy mezi dětmi (tolerance k názorům a hodnotám druhých), ujasnit si obranné mechanismy, které jim komplikují život aj. Cvičení jsou vhodná i do větších skupin tj., třídních kolektivů, přičemž jednotlivé aktivity nepřekračují limit čtyřiceti minut, a tak lze každé z cvičení (tematického celku) uvedených v příloze této diplomové práce využít až v pěti vyučovacích hodinách (viz Příloha č.VI).

Uvedené popisy témat (tj. diskuse, hry, pomůcky aj.) v příloze lze chápat jako modelové. Při jejich zpracování byl kladen důraz na podněcování vlastní iniciativy účastníků, tj. vést k přesnějšímu vnímání smyslových pocitů, myšlenek, obav a potřeb, k vytvoření vlastního postoje k věcem a k sobě samému, k respektu, toleranci a akceptování druhých, rozvíjet rozhodování a odpovědnost a další cíle.¹³⁴ Obsah je kladen nejen na články Úmluvy, ale rovněž na pojmy s nimi spojenými, které lze formou diskusí, her, testů, anket, modelových situací, cvičení aj. činností žákům objasnit. Nechybí zde ani rady, doporučená literatura, pomůcky a kontakty na organizace pomoci, jež poskytují specifickou radu či pomoc v konkrétní situaci. Uvedené jsou ty nejvýznamnější, u nichž lze získat konkrétnější a bližší

---

¹³⁴ Srov. HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I*. Praha : Portál 1994, s. 7-14.

informace, a spojení na jednotlivé instituce či organizace a sdružení v regionech. Stále aktuálnější sdělení lze také nalézt na internetových stránkách, proto jsou tu i odkazy v podobě webových adres a emailů.

4.3.1 Zorganizování výuky

Z obecných didaktických zásad vyplývá, že při přípravě programu (vyučovací hodiny) je nezbytné vymezit nejen **cíl výuky** (kam má výuka směřovat), ale také **dílčí cíle** (postup ke splnění obecného cíle) a stanovit **pracovní metody**.

Je vhodné a zároveň žádoucí, aby obecným cílem výuky nebyly jen nabyté znalosti či poznatky. To znamená, že **obsah výuky** by měl být nejen informativní (poznávací), ale také formativní (afektivní, psychomotorický, aktivní), tj. přijaté hodnoty a postoje a získané dovednosti. Jde tedy o to, aby výuka byla co nejefektivnější a bylo vytvořeno takové prostředí, v němž nebude role učitele nadřazená a autoritativní (jeho úkolem je zapojit se nebo jen moderovat) a kde bude vládnout atmosféra vzájemné důvěry. Ať už bude zvolena jakákoliv metoda výuky, vždy je nutné vycházet ze znalostí a zkušeností, stejně jako z potřeb a zájmů žáků. Tak mohou posléze všichni řešit otázky, problémy a situace, experimentovat a dobrovolně se podílet a účastnit jakýchkoliv aktivit. Na závěr je dobré si základní znaky zopakovat a celý program výuky zhodnotit, aby nikdo neodcházel s nevyřešeným problémem či špatným pocitem, neboť žáci se mají učit zdravému sebeuvědomění, citlivějšímu vnímání druhých, zaujímání postojů a uvažování o hodnotách (sociální vyučování).¹³⁵

Současně bude velmi záležet, zda půjde o vyučovací hodinu, celodenní, víkendový či několikadenní seminář, který bude pořádaný školou nebo neziskovou organizací. Uspořádat workshop o výchově k právům a povinnostem se sice může zdát obtížným úkolem, avšak dobrou přípravou, která by neměla být podceněna, lze zamezit a případně předejít problémům, které by mohly nastat. Mělo by jít o společné činnosti učitele a účastníků, používání vhodných a střídajících se učebních metod pro zlepšení schopností, dovedností, znalostí a postojů v oblasti lidských (dětských) práv a jejich zavádění ve škole, v kroužku a jinde. Příprava k takovému zorganizování výuky by měla směřovat zejména k těmto oblastem:

---

¹³⁵ Čerpáno z přednášky Mgr. Michaely Bloukové z PdF UK, přednášející v projektu React (15. 4. 1999).

Doba přípravy

Zvláště je-li seminář organizován poprvé, ověřit, zda bude na všechno *dostatek času*. Také bude záležet na *délce trvání semináře a počtu lektorů*. Vždy je lepší, aby nějaký čas zbyl, než aby ho bylo nedostatek.

Smysl a cíle

Příhodné je odpovědět si na otázky, *proč* chceme seminář pořádat a *co* má být jeho cílem, a záměry tak budou mnohem srozumitelnější a jasnější, což lektorům/učitelům i účastníkům, ušetří spoustu času a energie.

Účastníci a jejich počet

Pro koho je program určen: dětem, mládeži (jejich věk), dospělým, profesním odborníkům apod. Větší *počet* zpravidla ztěžuje komunikaci a aktivní účast všech, proto nutné je brát ohled na velikost skupiny/týmu a zvolit i jejich počet.

Doba trvání, zaměření a lektori

Doba trvání by měla vycházet ze *záměru, požadavků (školy, prostředí) a volby problematiky*. *Vedle toho vybrat i typ výuky* (přednáška, dramatizace, hry aj.). Podle zvolených témat pak zvolit a oslovit *odborné lektory*.

Vlastní zabezpečení

Důležité je uvažovat reálně: *zajistit prostor, pomůcky* (techniku, dotazníky), *lektory, účastníky*, (pozvánky, ubytování), *sponzory* (peníze) aj. Na závěr *působení zhodnotit* např. v podobě bulletinu s nápady, zkušenostmi a informacemi.

4.3.2 Volba a skladba činností

Metoda je způsob práce, prostřednictvím kterého dosáhneme předem vytčeného cíle. Což spolehlivě vystihuje obsah této podkapitoly a poukazuje na metody vzdělávání jako na podstatu výchovně-vzdělávacího procesu, jehož nedílnou součástí je i výběr a uspořádání činností a forem a typů výuky. Pro zefektivnění jednotlivých činností je zvoleno i následující členění:

Motivační uvedení do tématu

Nadpis lze také nazvat „*zahřívacím kolem*“, kde *motivace a aktivizace* jsou důležité pro účinnost a výkonnost. Pojmy pak představují potřebu zaujmout, přesvědčit, inspirovat, vzbudit zájem, podnítit, orientovat a udržet aktivitu žáka.

Klíčové pojmy

Při *pojmenování a vysvětlování pojmů*, probírané látky či problematiky může docházet k nedorozumění. Přičemž i jednotlivé oddíly Úmluvy (právnícká mluva) obsahují pojmy, které nemusí být srozumitelné. Proto je potřeba některé pojmy vyložit, aby nedošlo ke způsobení dezinformace. Nejde o předávání či učení se definic. Může jít o debatu, co si pod daným slovem žáci představují, zda jej již někdy slyšeli nebo zda vědí, co probíraný pojem znamená (nejlépe však na konkrétních příkladech).

Úskalí tématu

Také některé situace a okolnosti mohou být těžko pochopitelné (např. pojem svoboda, jenž je na jedné straně nezávislostí, ale ne absolutní volností; nebo častá úmrtnost dětí v jiných zemích, když zdravotnictví a čištění vod jsou na vysoké úrovni, obchody plné jídla atd.). Něco je tedy potřeba ve výkladu *zjednodušit, jindy přenést do konkrétního kontextu a navodit modelovou situaci* pro srozumitelné pochopení problému.

Osnova výkladu (vyprávění)

Tento bod tvoří jádro celého členění, v němž jde o *zprostředkování nových poznatků*, které je možné skloubit s aktivitou žáků. To může být pro učitele zpětnou vazbou, což znamená, že její nejen poslouchají, ale i aktivně spolupracují. Převážně v této fázi dochází k předávání informací pro osvojování vědomostí, dovedností a návyků. Časová délka připraveného tématu by neměla přesáhnout dobu 25 minut, aby nešlo o přednášku či monolog.

Podněty pro aktivní činnost (cvičení, hry, rozhovory, dramatizace aj.)

Prostor pro individuální nebo kolektivní činnost a zejména děti by měly být těmi aktivními. Přednášející jen zvolí některou z forem, jíž může být: *rozhovor, diskuse* (debata, panelová diskuse), *dramatizace* (hraní rolí, scének, práce s příběhem), *brainstorming, workshop, objevová výzkumná činnost* (samostatná práce), *produkční působení* (pracovní, motorická a praktická činnost), *regulativní působení* (počítač, internet), *hry* (zaměřené na individualitu, kooperaci, soutěž, prosazování se, shodu), *dotazník, anketa, beseda, test* atd.

Literatura, pomůcky a potřeby

Zvolenou formu činnosti lze doplnit pomůckami: obrázky, fotografie, mapy, videoprojekce, grafy, kazuistiky, dotazníky, publikace a doporučená literatura (kopírované materiály, blok, pastelky, nůžky aj.) či počítače mohou vést k efektivnímu výsledku.

Jednotlivé body však nelze chápat jako recept, nýbrž jako doporučení. Stejně i jejich použití nemusí být podle uvedeného pořadí. Často totiž záleží na náladě a ochotě dětí spolupracovat. Někdy je potřeba, aby se žáci otevřeli a uvolnili, a pak je dobré zvolit na úvod hru a navodit tak potřebnou atmosféru nebo naopak zklidnit.

4.3.3 Modely třídy

V souvislosti se školou ještě mnohdy přetrvávají názory, že právě zde dochází ke snaze žáky ovládat a řídit vlivem vnějších nástrojů, jimiž jsou odměny a tresty, což u nich vede snáze k nezodpovědnosti. V nich je však naopak nezbytné *pěstovat a podporovat pocit odpovědnosti*, a klást důraz na jejich osobnost. Rovněž působení učitele při předávání vlastních myšlenek, pocitů a skutků je dnes tendence zvyšovat na vedení a přivádění, než řízení a ovládání. Záleží však jen na něm, jaké místo chce ve třídě zaujmout (jaké metody a typy výuky zvolí) a jaký podíl v něm budou mít žáci.

Proto možnou změnou, jež lze uplatnit a kterou lze zefektivnit výuku, jsou techniky vedení. Podle autorů *Jacka Canfielda* a *Franka Siccone* je „*opravdové vedení založeno na představě, že síla vychází z odpovědnosti.*“¹³⁶ Oba se ve své publikaci zabývají, jak ve skupině dětí a mládeže (ve třídě) využít modelů, které se odlišují mírou odpovědnosti nebo osobní silou, která vychází ze způsobu uspořádání a činnosti třídy.¹³⁷ S obdobně definovanými modely se lze setkat i v naší pedagogické odborné literatuře.¹³⁸

Model výcvikového tábora

V prvním typu je míra odpovědnosti rozvržena mezi žáky a učitele tak, že žáci jsou bez odpovědnosti (0%) a učitel zodpovídá za všechno (100%). Model je pak převážně volen tam,

---

¹³⁶ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál 1999, s. 19.

¹³⁷ Srov. Poznanky o jednotlivých modelech podle: CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál 1999, s. 19-21.

¹³⁸ Model pedeutologický (vše zajišťuje učitel), model pedocentrický (středem edukačního dění je žák), model interaktivní (středem je vzájemná spolupráce učitele a žáka) a model humanisticko-kreativní (celková kultivace člověka). Srov. MAŇÁK, J; ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido, 2003, s. 9-11.

kde žáci o vyučované látce nic nevědí, v horším případě jde o žáky nezvladatelné. Zastánci tohoto prototypu usilují o bezpečné ulice (snížení kriminality, klid a prosperitu), čehož je možné dosáhnout volbou vhodných prostředků. A učitelé obhajující tento model prohlašují, že vzdají-li se zcela kontroly, pak nastává anarchie. Školu chápou jako cestu, jak řídit a formovat mládež, a více volnosti poskytnou dětem tehdy, až poznají učitelovu autoritu.

Model ušlechtilého divocha

Předloha žáka jako „ušlechtilého divocha“ rozděluje míru odpovědnosti zcela opačně, žáci 100% a učitel 0%. Model předpokládá volnost – žáci budou dělat věci, které se od nich očekávají, ale nikdo se jim nebude plést do řešení. Stoupenci zde argumentují vrozenou odpovědností, kterou děti mají, a na učitelích je pouze, aby je nechali dál se rozvíjet. Odpůrci modelu tvrdí, že tento typ vede spíše k chaosu. Naproti tomu učitelé hájící tento model nechávají děti vyjádřit svou přirozenou osobnost.

Model odpovědnosti jako břemene

Tento profil předpokládá podíl odpovědnosti mezi žáky (50%) a učitele (50%) rovnocenně a každý se stará jen o svou část. Může však dojít k problému, kdy nezdár jedné strany může být chápán jako vina strany druhé. Pro všechny zúčastněné strany (žáky, učitele, rodiče) je snazší uvěřit, že právě oni dělají to, co mají, a původ problémů je u někoho jiného. Učitelé pak mnohdy mohou chápat svoji profesi jako práci učitele, ne jako práci psychologa a nechtějí si nechat do své odpovědnosti učitele mluvit. Zde je vhodné, aby rovněž žáci a rodiče převzali část odpovědnosti.

Model autonomní třídy

Míra odpovědnosti je totožná, žáci 100% a učitel 100%. Každý je plně odpovědný za to, co se ve třídě stane. Všichni v kolektivu vytvářejí výukové prostředí založené na oboustranné důvěře a úctě, což může fungovat jen tehdy, je-li stanoven a dodržován systém pravidel. Přičemž úkoly a cíle jsou jasně vystiženy a všichni se na práci podílejí jako významní řešitelé. Učitelé jsou spíše trenéry, pro něž je výuka příležitost k předání poznatků a kteří se snaží aktivovat vlastní zdroje žáka.

4.3.4 Uspořádání prostoru

Kromě postoje k žákům či zvoleného typu výuky a způsobu činnosti má bezpochyby svůj význam také prostředí učebny, družiny, klubovny nebo jiné společenské místnosti, v níž

výuka nebo jiné aktivity probíhají. Rovněž otázce uspořádání prostoru učebny, neboť zde tráví žáci i několik hodin výuky, je nejen v poslední době v pedagogických publikacích věnován prostor. Žádné dokonalé uspořádání třídy však neexistuje. Často záleží na učiteli samém a na žácích, jakou zvolí pracovní náplň a podle toho si prostor upraví. Rozhodnou-li se učitelé společně s žáky (a rodiči) pro změnu, je příhodné, aby se této činnosti účastnili i oni. Nejenže může dojít k zábavnému a nenáročnému rozptýlení, ale žáci si tak budou své práce a věci kolem sebe vážit.

Varianty uspořádání učebny by měly vycházet z vybraného počínání ve vyučovací hodině. Tedy podle toho, kolik bude potřeba místa pro zvolené aktivity. Vedle tradičního uspořádání je možné zvolit některou níže z uvedených variant, jak např. upravit prostor učebny (třídy aj. prostoru):¹³⁹

Uspořádání ve tvaru „most“, „půlkruh“ a „podkova“

Žáci mohou sedět po obvodu tvaru. Vidí dobře nejen na sebe, ale i učitele, jenž má v tomto prostoru možnost volně se pohybovat a sledovat jejich práci. Úprava tak přináší dostatek místa pro všechny zúčastněné i případné pomůcky. Takto posazení žáci mohou pracovat nejen samostatně, ve dvojicích, ale i ve skupinách, přesunou-li si židle do vnitřní části prostoru. Takto postavené lavice se mohou podobat mostu, nebo dráze na kuželky. Mají-li stoly nestejný tvar a nemohou být postaveny těsně vedle sebe, je možná varianta v podobě půlkruhu nebo podkovy, což je vhodné zejména pro skupinovou práci žáků.

Uspořádání v podobě „kavárny“

Rozmístění židlí kolem stolu je vhodné pouze pro skupinové či týmové aktivity, kdy sice příslušníci skupiny získávají dostatečný prostor pro svou činnost a dochází mezi nimi k užšímu sjednocení, ale je-li nezbytné sledovat ještě pomůcky (tabule, mapa, plátno aj.), dochází k přesunování židlí. Aby však k tomuto rušivému elementu nedocházelo, je vhodné rozmístit židle kolem stolu tak, aby nikdo neseseděl k tabuli zády.

Konferenční uspořádání

Pro tento typ úpravy je vhodný kulatý, oválný nebo čtvercový stůl, neboť uspořádání členů poukazuje právě na význam skupiny. Přičemž obdélníkový stůl s učitelem v „čele“ může navodit úřední dojem a žáci na tomto místě posazení mohou mít pocit ostrčení. Potom je

---

¹³⁹ Srov. Varianty uspořádání prostoru podle SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. Praha : Portál, 1997, s. 24-31.

vhodné, aby místo zůstalo prázdné. Konferenční úpravy lze také docílit spojením několika menších lavic, kdy žáci sedí po obvodu.

Kruhové uspořádání

Pro kruhovou úpravu se stoly a židlemi je vhodné okrajové uspořádání. Pokud je však učebna dostatečně prostorná, je možné do její zadní části položit koberec. Tak mohou žáci střídát formu sezení v lavicích se sezením na koberci, což může podpořit jejich přímou komunikaci.

Diskusní uspořádání

Typickým uspořádáním je rozestavení lavic do čtverce či obdélníku se židlemi po dvou stranách, přičemž při vedení diskuse mezi oběma skupinami je dobré umístit židle po obvodu. To umožňuje nejen vést diskusi, ale také práci dvou větších skupin.

Samostatná pracoviště

Chceme-li, aby žáci pracovali samostatně, pak je v lavicích rozsadíme po dvou tak, aby seděli naproti sobě kolmo. Tak mají před sebou dostatek místa pro svou činnost (kreslení výkresu, práci s počítačem, strojem a pomůckami).

Uspořádání ve tvaru „krokve“

Podobá se tradičnímu uspořádání učebny a je vhodné tam, kde je ve třídě větší počet žáků, obdélníkové lavice a malý prostor. Stoly je možné uspořádat blíže k sobě do opakovaných „véček“ a uličky volit mimo střed, nejlépe po okrajích třídy. Takto rozsazení žáci nejenže sedí blíže k sobě, ale navzájem se dobře vidí a mohou sledovat i potřebné pomůcky vpředu (tabule, plátno aj.).

Auditorium

Podobnou variantou předchozí úpravy je auditorium. Stoly se židlemi se rozestaví do oblouku, aby žáci mohli sedět těsněji u sebe, komunikovat spolu a zároveň sledovat dění vpředu.

5 Žákovské samosprávy a dětské parlamenty jako prostředky pro participaci dětí na veřejném životě

Vedle uvědomělé výchovy k právům a povinnostem, k demokracii a nediskriminaci, k níž by mělo docházet prostřednictvím rodinného působení, školy, školských zařízení, mimoškolských organizací, postoji aj., lze spoluvytvářet podmínky pro fungování žákovských samospráv a dětských parlamentů jako prostředí, v němž může docházet k přispívání participace dětí na školním a veřejném životě. Tato možnost vyplývá nejen z nového školského zákona, ale i z článků 12 (respektovat názory dítěte), 13 (svoboda projevu dítěte), 14 (svoboda myšlení dítěte), 15 (svoboda sdružování a shromažďování dětí) a 17 (přístup k vhodným informacím) Úmluvy o právech dítěte.

5.1 Legislativní vymezení

Možnost uplatňovat se ve školské radě, ustanovit žákovskou samosprávu nebo vyjadřovat se k rozhodnutím a záležitostem vzdělávání definuje §21 tzv. školského zákona.¹⁴⁰ Tato část zákona se netýká jen dětí jako žáků, ale i jejich rodičů. Konkrétně je tento oddíl zákona pojmenován: „*Práva a povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků.*“ Paragraf 21 pak explicitně říká: „*žáci a studenti mají právo ... volit a být voleni do školské rady, jsou-li nezletilí, (c) zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím, že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto samosprávných orgánů zabývat, (d) vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání, přičemž jejich vyjádřením musí být věnována pozornost odpovídající jejich věku a stupni vývoje ...*“ Taková práva žáků (dětí) jsou odvozená z Úmluvy o právech dítěte, a to hned z několika článků (vlastní názor, sdružování dětí, respektování názorů dětí aj.). Tyto možnosti mají bezpochyby význam i důsledky pro školství, ale nemusí jít jen o zakládání samospráv ve školských zařízeních. Dnes taková sdružení fungují i v jiných mnohdy mimoškolských institucích, např. v domovech dětí a mládeže, domovech pro trávení volného času aj., zkrátka ve všech výchovně-vzdělávacích, sociálních, zdravotních, léčebných aj. zařízeních. Důsledné uplatňování dětských práv a žákovských práv může přinést

---

¹⁴⁰ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním a vyšším odborném a jiném vzdělávání.

spolurozhodování žáků; usnadňovat tzv. otevřené vyučování, vést k potlačování tradiční školy; uvolňovat prostor pro otázky a dotazování žáků a odsunovat či potlačovat užívání autoritativních přístupů aj. Problematika dětských práv se stává stále aktuálnější i v souvislosti se zaváděním rámcových vzdělávacích programů, původně jen doporučených, nyní již zakotvených ve školském zákoně. Součástí škol či jiných zařízení pracujících s dětmi a mládeží by měly být i školní/dětské/mládežnické rady či parlamenty, které budou obsahovat nejen povinnosti žáků a studujících (např. pravidla chování), ale také možnost sdělovat své názory, uplatňovat se ve školním a veřejném životě aj.

5.2 Historický kontext a první žákovské samosprávy u nás

I když se v pedagogické praxi stále více setkáváme s pojmy žákovská samospráva, dětský parlament, či studentský senát, demokracie ve škole, školní obec, školní časopis aj. pojmy, není to žádné novum dnešní doby či demokratický prvek. Se složkami samosprávnosti se můžeme setkat již v době *antiky či středověku* (dokládají to např. starořecké nápisy, které vypovídají o existenci žákovských sdružení, která se scházela k poradám, aby se např. vyjádřila k odměnám pro oblíbeného učitele nebo volila rektora, čehož využívali studenti na prvních univerzitách). S náznaky žákovské samosprávy se setkáváme také v 16. století u pokračovatele myšlenek samosprávnosti **Jana Sturmiua**, štrasburského rektora, který zavedl tzv. školní úředníky. Ze Sturmiových myšlenek se čerpalo v celé střední Evropě, dokonce i **Jan Amos Komenský**, jenž zastával názor, že je nutné vychovávat žáky pro život ve společnosti tím, že škola převezme na sebe podobu obce (ve škole měl proto desátníky, tzv. decuriones, kteří byli voleni samotnými žáky).¹⁴¹ V Americe se na konci 19. století zasloužil o velký posun v žákovské samosprávě učitel **Wilson Gill**, který v New Yorku v roce 1897 poprvé zorganizoval tzv. systém školních úřadů, které zastávali žáci. Jejich úkolem bylo dohlížet na řádnou docházku, kázeň, čistotu a ochranu proti požárům. Instituce se i přes počáteční nedůvěru neobyčejně osvědčila a o zkušenosti se začaly zajímat vládní orgány, vědci i státníci. Podobné školské obce se začaly později organizovat na Filipínách, Kubě, ve všech větších severoamerických a také anglických školách.¹⁴²

---

¹⁴¹ Srov. *Výbrané spisy J. A. Komenského*, svazek II., 1960, s. 51.

¹⁴² Srov. ADAMCOVÁ, L. *Žákovská samospráva, aneb nic nového pod sluncem*. Dostupné z: <http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz> [cit. 2007-06-23]

Pokud jde o Evropu na přelomu 19. a 20. století, zde se dostala žákovská samospráva do mnohých švýcarských škol, objevila se na Rusi a v Bulharsku. Naopak ve Francii pokusy ztroskotaly pro odpor samotných žáků. Z Rakouska jsou známy osvědčené pokusy **K. Prodingera**, které prováděl na gymnáziu v Pulji v roce 1909. Zlepšil se pořádek ve škole i venku a zmizely disciplinární poklesky. Tento nový disciplinární řád se stal pro rakouské střední školy před 1. světovou válkou vzorem.¹⁴³

Nový prostor dostaly žákovské samosprávy v období pedagogického reformismu na přelomu 19. a 20. století. Reformní pedagogy z celého světa, např. **J. Deweye**, **H. Parkhurstovou**, **S. W. Washburneho**, **M. Montessriovou** aj. spojovala kritika tzv. tradiční školy, které byl vytýkán přílišný herbartismus. S novými názory a pohledy se vytvořil i prostor pro žákovskou samosprávu, která byla součástí mnohých prvních reformních škol v zahraničí (známá je např. škola v anglickém Abbtshome, kterou v roce 1889 založil **Cecil Reddie**, měla žákovskou samosprávu jako prostředek sociální výchovy). Stručný průřez dějinami ukazuje, že snahy učitelů zapojit své žáky do edukační činnosti, ať už s jakýmkoliv cílem, zde byly více méně odedávna.¹⁴⁴

První zmínky o pokusech se zaváděním žákovských samospráv u nás se objevují kolem roku 1905. Díky podrobným zápisům pedagoga **Augustina Bartoše**, který působil ve dvacátých letech minulého století v Jedličkově ústavu v Praze, lze sledovat celý vývoj utváření dětské samosprávy. Další z našich představitelů reformní pedagogiky, **Václav Příhoda**, přikládal žákovské samosprávě značný význam a pokládal ji za hlavní výchovný prostředek k dosažení cílů školy. Žákovská samospráva se později stala útvarem, připravujícím žáky na plnění společenských povinností a na postupný přechod ze školy do občanského života. Žákovská samospráva se prolínala s životem celé školy. Měla svoji organizační strukturu, zajišťovala zájmovou činnost formou klubů, pořádala kampaně k dodržování určených pravidel, organizovala žákovská shromáždění, která tématicky spojovala jednotlivé vyučovací hodiny, podílela se na vzniku školních časopisů ad.

Ve 30. letech stála žákovská samospráva v popředí zájmu mnohých učitelů. Tuto činnost však přerušila 2. světová válka. Po osvobození sice téma žákovské samosprávy opět nabíralo dech (zcela ojedinělá je z této doby publikace **Václava Konvičky** s názvem *Žákovská samospráva*) a v roce 1947 byla žákovská samospráva oficiálně zavedena do všech škol

---

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

Československé republiky, nicméně po únoru roku 1948 a následném zavedení socialistické výchovy začaly do práce žákovské samosprávy pronikat prvky sovětské pedagogiky, která sice byla nakloněna těmto činnostem, nezabránila však jejímu zrušení v roce 1954. Aktivity s ní spojené byly přeneseny na pionýrské skupiny a školské organizace Československého svazu mládeže. V roce 1968 v souvislosti se zmenšováním členské základny pionýrských oddílů a skupin došlo k převedení žákovských aktivit do mimoškolních zařízení. Ministerstvo školství ve směrnicih pro školní rok 1968/69 stanovilo, aby se zřizovaly státní samosprávy a opět se v té době objevily články učitelů k této problematice. Významnou roli zde sehrál **Rudolf Opata**, který včas alarmoval otázkou, zda a na jaké základně lze zajistit účast žáků na řízení výchovně-vzdělávacího procesu. Začalo se vracet k myšlenkám V. Příhody a V. Konvičky.¹⁴⁵ Rovněž byl vyzdvihován kladný vliv žákovské samosprávy na rozvoj členské základny PO SSM, což samotné věci pomohlo. Další zásah provedlo ministerstvo školství v roce 1972, když vydalo *Metodický návod k organizaci a činnosti žákovské samosprávy* na základních devítiletých školách. V roce 1985 byl tento metodický návod zahrnut mezi pokyny, jimiž se nadále nebylo třeba řídit. Což v podstatě trvalo, tedy z hlediska legislativního, až do vydání nového školského zákona v roce 2004.¹⁴⁶

Ke změnám stavu docházelo postupně po roce 1989 s nástupem demokracie. Kromě rozšíření samotného pojmu na termíny parlament školy, senát nebo studentská rada se v první polovině devadesátých let moc nezměnilo, alespoň ne ze strany MŠMT, dokonce ani v literatuře nebyly zaznamenány nějaké změny a nedošlo ani k žádným vědeckým výzkumům o výskytu práci žákovské samosprávy. Z této oblasti jsou pouze známy průzkumy a ankety prováděné **J. Šturmou** z Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové.¹⁴⁷

Teprve v souvislosti s přijetím Úmluvy o právech dítěte a jejím postupným začleňováním do národní legislativy a vznikem mnohých NNO se stala velmi aktuální oblast participace. Od druhé poloviny devadesátých let začaly vyšší odborné školy, univerzity či vysoké školy (PedF Univerzita Hradec Králové, PedF Univerzita Palackého Olomouc aj.) a později i NNO s pořádáním seminářů a konferencí na témata práva a participace dětí v rodině, ve škole, ve veřejném životě nebo k aktuálním problémům školských samospráv aj. Ze závěrů těchto

---

¹⁴⁵ Srov. OPATA, R. Celodenní výchovný systém. Praha: SPN. 1973.

¹⁴⁶ Srov. ADAMCOVÁ, L. *Žákovská samospráva, aneb nic nového pod sluncem*. Dostupné z: <<http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz>> [cit. 2007-06-23]

¹⁴⁷ Srov. ŠTURMA, J.; SKLENÁŘOVÁ, R. *K historii a problematice žákovské organizace v našich školách*. In Sborník PF v Hradci Králové. b.m., b.n.

seminářů postupně vzešly konkrétní úkoly a došlo k vytváření metodických a poradních center, která si vytyčila úkoly a mapování současného stavu funkčních dětských a žákovských samosprávných útvarů a vytvoření adresáře těchto samosprávných struktur. Postupně z těchto aktivit začaly na základních a středních školách vznikat školské rady, školské samosprávy a dětské parlamenty, které se začaly postupně více organizovat, institucionalizovat, včetně vytváření sítí v regionech.

V současné době lze hodnotit kladně nejenom činnosti NNO, ale i činnosti VOŠ či VŠ a univerzit v této oblasti, z jejichž činností však vychází jen řada sborníků či metodických příruček (téměř žádné odborné publikace). Jak NNO i VOŠ, VŠ a univerzity, stejně jako státní instituce uskutečňují sociální a pedagogické výzkumy, analýzy, monitoring a evaluace. Z toho vyplývá, že alespoň z části, i když pomalým tempem, dochází v některých oblastech k tomu, co je skutečným obsahem a cílem dokumentu Úmluvy.

5.3 Národní dětský parlament dětí a mládeže v ČR

Také na území České republiky funguje od konce devadesátých let minulého století parlament dětí a mládeže. *Národní parlament dětí a mládeže* (NPDM), jak zní jeho oficiální název, je vrcholná forma parlamentů dětí a mládeže v České republice, jehož členové jsou voleni zástupci dětí a mládeže z krajských, resp. místních parlamentů. „*NPDM je nevyšší struktura participace, na níž se zástupci dětí a mládeže setkávají na jednání. Národní parlament se formou návrhů, doporučení, připomínek a podnětů zabývá všemi otázkami týkajícími se zájmů a práv dětí a mládeže. Ve své činnosti spolupracuje s orgány státní správy, samosprávy, dětskými a mládežnickými organizacemi, neziskovými organizacemi, středisky volného času dětí a mládeže apod.*“¹⁴⁸

Programem parlamentů dětí a mládeže se začalo zabývat *Sdružení Duha* (sdružení dětí a mládeže pro volný čas, přírodu a recesi, založené 28.2.1990, které sídlí na Senovážném náměstí v Praze) již v roce 1997, kdy se také konal první Národní parlament dětí a mládeže. Od roku 2002 se aktivity programu značně rozšířily, včetně vytvoření oficiálního statutu v roce 2005. Statut NPDM upravuje členství, volbu, pravomoci, organizační strukturu, průběh jednání ad. ustanovení. Základní článek tvoří dětské parlamenty působící na základních a středních školách, při neziskových organizacích, domovech dětí a mládeže, informačních

---

¹⁴⁸ <<http://www.participace.cz/projekty.htm>> [cit. 2007-06-23]

centrech mládeže, při dětských domovech aj. Tyto parlamenty se sdružují v městských strukturách a dále na úrovních jednotlivých krajů, které jsou zastoupeny v Národním parlamentu dětí a mládeže. Kompletní přehled všech krajských, městských a školních parlamentů participujících na národní struktuře lze nalézt v databázi dětských parlamentů ČR na internetových stránkách.¹⁴⁹ Zároveň sem lze zařadit nově vzniklý dětský parlament nebo zjistit, kdo konkrétně zastupuje jednotlivou školu, město či kraj.

Funkční období orgánů a funkcí NPDM je stanoveno na 1 rok. Mezi orgány a funkce patří koordinátor, předseda, místopředsedové, rada, která je nejvyšší výkonný orgán složený ze 14 zástupců jednotlivých krajů, předsednictví tvoří zástupci krajských parlamentů, výbory sdružují děti a mládež, kteří mají zájem podílet se na fungování NPDM a pomáhat s realizací a uskutečňováním cílů. Fungují zde tyto výbory: *metodický a koncepční výbor*, který komunikuje s krajskými a regionálními parlamenty, pomáhá vzniku nových dětských samospráv; *zahraniční výbor* vyhledává informace o akcích v zahraničí, připravuje mezinárodní projekty, spolupracuje se zahraničními parlamenty, prezentuje v zahraničí; *mediální výbor* prezentuje společně s tiskovým mluvčím na veřejnosti, spolupracuje s médii a vede internetové stránky NPDM; *kulturní výbor* organizuje volnočasové aktivity; *výbor pro práva a povinnosti dítěte* zajišťuje rozšiřování povědomí dětí a mládeže o problematice práv a povinností, pořádá vzdělávací akce.

Z jednotlivých usnesení konajících se setkání NPDM vplynuly oblasti a témata, kterým se děti věnovaly. V roce 1998 bylo předmětem zájmu dětí téma zvyšování informovanosti o dětských právech a právech žáka, včetně definování nejčastěji porušovaných práv a oblast trávení volného času, včetně organizačního a materiálního zajištění. O rok později to byla témata z ekologie (odpad, doprava, továrny, zeleň), děti a mládež v médiích a vliv médií na děti. O dva roky později přibyla témata Evropské unie a reformy školství. V roce 2003 se děti v parlamentu věnovaly právům a povinnostem žáka a žákovským samosprávám, včetně popsání současného stavu, vedení diskuse, podání návrhů podpořeného peticí na zařazení žákovských samospráv nejen do školního řádu, ale také do nového školského zákona. O rok později se děti zabývaly školními řády, právy a povinnostmi žáků a učitelů, komunikací mezi školou a rodiči a tématu Evropské ústavní smlouvy. V roce 2005 proběhl NDPM v prostorách Senátu ČR. Děti usedly do senátních lavic a chovaly se jako mladí poslanci, řešily témata, která je trápila, včetně podávání návrhů, diskusí a hlasování.

---

¹⁴⁹ <<http://www.participace.cz/npdm/regiony.htm>> [cit. 2007-06-23]

Závěr

Shrnutí, přínos a využití této práce

Diplomová práce reaguje na aktuální situaci v problematice implementace, naplňování, dodržování a sledování vymahatelnosti článků Úmluvy o právech dítěte v České republice, ale i ve vybraných evropských zemích. Nejenže analyzuje teoretická východiska a všechna ustanovení Úmluvy posuzuje v souvislosti s národními předpisy, ale také přináší možnosti řešení problematických oblastí, včetně jejího možného využití v pedagogické teorii a praxi, nejen ve smyslu jejího ustanovení, tj. článku 42.

První část nejprve popisuje historický vývoj a současný stav, právní postavení dokumentu, institucionální úpravu, ale i přístupy k ní ve vybraných evropských zemích, včetně vyjasnění role v celospolečenském měřítku. Součástí je i analýza jednotlivých ustanovení nekopírujících oficiální dokument Úmluvy, ale rozdělených do kategorií dle povahy a charakteru jednotlivých článků, doplněná komentářem a porovnáním s platnými právními předpisy České republiky. Na tuto oblast navazuje popis současného neutěšeného stavu, zjišťování příčin a v některých oblastech stále ještě nedostatečnou implementaci Úmluvy do národní legislativy nebo na její nedostatečnou vymahatelnost a zjišťování nedostatků, prostřednictvím monitorování, sociálních a pedagogických výzkumů a analýz, vládních i nevládních zpráv zpracovávaných pro Výbor OSN, zpráv Veřejného ochránce práv či z hodnocení nevládních neziskových organizací a ze zpráv ze sdělovacích prostředků. Současně se pokouší o zhodnocení jejího přínosu, neboť bylo dosaženo mnohých kroků a podníceno zejména: *„zvýšení respektu k lidským právům jako celku; rozvoj institucí, struktur a procedur zaměřených na děti (výbory, ministerské komise, národní plány činnosti); vývoj zákonů o dětech (přezkoumání zákonů z perspektivy potřeb dítěte); výklad a upřesnění cílů týkajících se rozvoje dětí; zaměření pozornosti na děti opomíjené; uznání důležitosti názorů dítěte; výzva k potlačení násilí vůči dětem a zvýšení autority a vlivu zastánců dětských práv.“*¹⁵⁰

---

¹⁵⁰ Informační materiály a letáky k 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte, Česká sekce DCI. b.m., b.n.

V souvislosti s článkem 42 Úmluvy se věnuje druhá část práce vzdělávání dospělých (tj., široké veřejnosti dospělých, nejenom pedagogických pracovníků, ale i dalších, kteří s dětmi pracují (např. policisté, lékaři, soudci, sociální pracovníci aj.), nastiňuje i některé instituce a organizace, které toto vzdělávání poskytují, včetně shrnutí metod pro jejich účinné vzdělávání, které má sloužit jako prostředek k předávání poznatků o výchově k právům (ale i povinnostem) dětem a k uplatňování práv dětí. Tato část již vedle teorie přináší i praktické informace o možnostech efektivního vyučování, například možné metody, modely třídy, uspořádání prostoru, zorganizování výuky, volby a skladby činností aj.

Na tuto část navazuje třetí, která nejprve stať práce uzavírá, a to možnost participace dětí ve školním a veřejném životě prostřednictvím fungujících dětských parlamentů či zřizováním vlastních samospráv. A posléze část přílohová, která přináší vedle oficiálního dokumentu Úmluvy o právech dítěte, ještě jiné důležité legislativní normy a metodickou praktickou příručku pro učitele/vychovatele aj. pracovníky. Jedná se o praktická cvičení, úkoly, diskuse, simulace a hry, které lze využít nejen při školní výuce, ale i v rámci mnohých volnočasových aktivit. Většina z těchto praktických cvičení a úkolů byla i vyzkoušena a ověřena v praxi, zejména v sedmých třídách při občanské výchově na Základní jazykové škole na pražských Vinohradech, ve výuce náboženství při farnosti Českobratrské církve evangelické v Třebenicích a na letních dětských táborech.

Oproti současnému stavu teorie této problematiky (především u nás, v České republice, ale částečně i v evropských zemích) lze za přínos práce považovat zejména ucelený přehled, včetně historie a současného stavu, pedagogických i sociálních východisek, analýzu článků a srovnání se současnou legislativou. Přidanou hodnotou je v závěru vypracovaná metodická praktická příručka jako jeden z možných nástrojů a pomůcek pro seznamování dětí s dokumentem Úmluvy o právech dítěte (nejen v souvislosti v současné době zaváděnými RVP) a alespoň zčásti splněného cíle, zmiňovaného článku 42. Celkového cíle je možné dosáhnout pouze v případě zainteresování všech složek společnosti, neboť měřítkem bohatství určité společnosti není to, jaká je její hospodářská a ekonomická vyspělost, ale to, jak je schopná a ochotná se postarat o své občany, tj. děti, lidi s handicapem, seniory aj. skupiny. A to je velkou výzvou pro nás všechny: rodiče, učitele/vychovatele, politiky, soudce, sociální pracovníky, lékaře ..., občany obecně.

Seznam použitých zdrojů

- BENEŠ, M. *Andragogika, filozofie – věda*. Eurolex Bohemia : Praha, 2001. ISBN 80-86432-03-3.
- BERTRAND, Y. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-216-5.
- BEETHAM, D.; BOYLE, K. *Úvod do demokracie*. Praha : Unesco a EIS UK, 1996. ISBN 80-85005-31-X.
- CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-194-0.
- DUNOVSKÝ, J. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.
- ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-034-0.
- ERB, H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. Praha : Amulet, 2000. ISBN 80-86299-22-8.
- GÁL, F. *Násilí*. Praha : Egem, 1994. ISBN 80-85395-41-X.
- HANZOVÁ, M. a kol. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha : Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-7187-007-2.
- HAŠKOVEC, J. a kol. *Dětská práva, dokumenty a informační materiály o ochraně dětí*. Praha : Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV 1991. ISBN neuvedeno.
- HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I. a II.* Portál : Praha, 1994. ISBN 80-85282-79-8.
- HRADEČNÁ, M. a kol. *Práce učitele s právy dítěte*. Praha : PdF UK, 1996. ISBN 80-8603-916-1.
- CHARVÁTOVÁ, D. *Metody sociální práce I.* Praha : SPN, 1990. ISBN 80-04239-92-7.
- CHAMBERS, R. *Children and young people's participation in the development process*. London : Intermediate Technology Publications, 1998. ISBN neuvedeno.
- KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0775-X.
- KOLLÁŘ, M. *Skrytý svět, šikanování ve škole*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-778-409-5.
- KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha : SPN, 1990. ISBN 80-04-25384-9.
- KOMÁRKOVÁ, B. *Lidská práva*. Heršpice : Eman, 1997. ISBN 80-90854-2-2.
- KONVIČKA, V. *Žakovská samospráva*. Brno : Komenium, 1947. ISBN neuvedeno.
- KROUPOVÁ, A. a kol. *Děti v čase přeměn*. Praha : Evropské středisko Unesco a Výbor pro Unicef. ISBN 80-901221-1-6.
- MAŇÁK, J; ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno : Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- MATĚJČEK, Z. a kol.: *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7637-002-X.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Metody sociální práce*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- MOLDÁNOVÁ, D. *Naše příjmení, malá encyklopedie*. Praha : Agentura Pankrác, 2004. ISBN 80-86781-03-8.

- MURFOSOVÁ, S.; KRANZOVÁ, S. *O týrání a zneužívání*. Praha : Lidové noviny, 1996. ISBN 80-7106-194-8.
- NOVOTNÁ, V. a kol. *Násilí v rodině a jeho důsledky*. Praha : MPSV, 1999. ISBN 80-85529-56-24.
- NOVOTNÁ, V.; SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. Praha : FF UK, 1991. ISBN 80-7066-483-5.
- NEŠPOR, K.; CSÉMY, L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha, 1995. ISBN 80-7220-002-4.
- ONDRÁČKOVÁ, J. *Co je Úmluva o právech dítěte?* Praha : ČHV, 1996. ISBN 80-238-0642-4.
- ONDRÁČKOVÁ, J. *Projekt – Výchova k občanství pro ZŠ*. Praha : ČHV, 1995. ISBN 80-238-0644-0.
- OPATA, R. *Celodenní výchovný systém*. Praha: SPN, 1973. ISBN nevedeno.
- Občanská výchova – učební osnovy pro 6.-9. ročník a příslušné ročníky osmiletých gymnázií*. Praha : MŠMT ČR, 1991, ISBN nevedeno.
- PALÁN, Z. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha : Daha, 1997. ISBN 80-902232-1-4.
- PŮETHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : GplusG, 1994. ISBN 80-901-896-5-2.
- PRESL, J. *Drogová závislost*. Praha : Maxdorf, 1994. ISBN 80-85800-25-X.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky, úvod do studia oboru*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.
- RAMEŠ, V. *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen*. Praha : Libri, 2000. ISBN 80-7277-013-6.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2005. ISBN 80-87000-02-1.
- ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce, studijní texty*. Praha : Slon, 1994. ISBN 80-850-00-1.
- ŘÍČAN, P. *S Rómy žít budeme – jde o to jak*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-410-9.
- SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-124-X.
- SINGULE, F. *Současné pedagogické směry*. Praha : SPN, 1992. ISBN 80-04-26160-40.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- STŘELEČEK, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-84-8.
- ŠÍŠKOVÁ, T. a kol. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.
- ŠULEŘ, P. a kol. *Rómové – tradice a současnost*. Brno : Svan, 1999. ISBN 80-85956-14-4.
- VÁCLAVÍK, V. *Cesta ke svobodné škole, kapitoly ze srovnávací pedagogiky*. Hradec Králové : Líp, 1997. ISBN 80-7041-229-1.
- VALENTA, M. *Občanská výchova pro 7. ročník*. Praha : Práce, 1996. ISBN 80-208-0391-2.
- VANÍČKOVÁ, E. a kol. *Násilí v rodině, syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha : LF UK, 1995. ISBN 80-7184-008-4.

VEČEŘA, M. *Sociální stát, východiska a přístupy*. Praha : Slon, 1993. ISBN 80-901424-6-X.
Vybrané spisy J. A. Komenského. Praha : SPN, 1960, svazek II. ISBN neuvedeno.

Sborníky, zprávy a studie, časopisy

Dětská práva, dokumenty a informační materiály o ochraně dětí. Sborník. Praha :
Pedagogický ústav J. A. Komenského 1991.

Dětské práva na konci tisícročia. Sborník. Bratislava : Luventa a MŠMT, 1999.

Letní škola tolerance. Sborník z mezinárodního semináře. Praha : EIS UK, 1999.

Plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR. Sborník. Praha : Česká sekce DCI, 2005.

Právní normy ČR a dokumenty OSN o lidských právech. Sborník. Praha : Pedagogické
centrum, 1996.

Práva a participace dětí v rodině, ve škole a ve veřejném životě. Sborník. Hradec Králové :
Gaudeamus, 1999.

Rozumíme lidským právům? Sborník. Praha : EIS UK, 1994.

*Sokrates-Projekt für die Rechte der Kinder. Erwachsenenbildung als Hauptinstrument für die
Verwirklichung der Rechte Kinder in Europa. Ein Handbuch für Erwachsene*. b.m.,
b.n., 2000.

ŠTURMA, J.; SKLENÁŘOVÁ, R. *K historii a problematice žákovské organizace v našich
školách*. In Sborník PF v Hradci Králové. b.m., b.n.

*Druhá periodická zpráva o opatřeních přijatých k plnění závazků plynoucích z Úmluvy
o právech dítěte*. Praha : DCI, MŠMT, IDM, 2000.

Zpráva z 12. semináře o Plnění Úmluvy o právech dítěte v ČR. Praha : Česká sekce DCI,
2006.

VANÍČKOVÁ, E. *Retrospektivní epidemiologická studie sexuálního zneužívání dětí v ČR*.
Praha : MZ ČR, 1998.

VĚTROVSKÝ, S. a kol. *Závěrečná zpráva z ankety k problematice úmluvy o právech dítěte*.
Institut dětí a mládeže MŠMT, b.n., 1999.

Souhrnná zpráva veřejného ochránce práv o činnosti za rok 2001. Brno, 2002.

Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2006. MU pro Kancelář
veřejného ochránce práv : Brno, 2007.

Sociální práce - odborná revue pro sociální práci, č. 1/1999.

Sociální práce – Sociálna práca, časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci.
Sociálně-právní ochrana dítěte, ročník/číslo 1-2006.

Bulletiny, příručky, informační materiály a letáky

Evropa je víc, než si myslíte. Praha : Dokumentační a informační středisko RE, 1999.

Média a práva dětí. Praha : UNICEF, 2001.

Metodika vyučovania ľudských práv. Bratislava : Archa, 1992.

Práva dítěte v dokumentech. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998. ISBN 80-8521-56-7.
Práva dítěte 2001 – 2010 v dokumentech OSN. Praha : Česká sekce DCI, 2002.
Výbrané kapitoly k 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte. Praha : MŠMT, DCI, 1999.
Výchova k lidským právům, pracovní příručka. Praha : EIS UK, 1997.
Výchova k lidským právům – příručka pro učitelov. Bratislava, b.n., 1994.
Informační letáky o rasismu a týrání. Praha : Nadace Naše dítě, 1996.
Informační materiály a letáky České sekce DCI. b.m., b.n.

Zákony a ostatní legislativní normy

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.
Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech.
Zákon č. 9/1996 Sb., Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákon.
Zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů.
Zákon č. 94/1998 Sb., zákon o rodině.
Zákon č. 95/1974 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodní úmluvě o odstranění všech forem rasové diskriminace.
Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.
Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.
Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách.
Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.
Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně.
Zákon č. 360/1999 Sb., o dopadu zákona sociálně-právní ochraně dětí na zákony související.
Zákon č. 465/1990 Sb., Úmluva o diskriminaci v zaměstnání a povolání.
Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
Zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona.
Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

Zákon č. 1202/1993 Sb., Doporučení Výboru ministrů o náboženské toleranci v demokratické společnosti.

Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423 /99-22.

Metodický pokyn ministra MŠMT ČR k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č. j. 14 514/2000-51.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22.

Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické, přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků.

Vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Internetové zdroje

ADAMCOVÁ, L: *Žákovská samospráva, aneb nic nového pod sluncem*. [online] Praha : Agentura strom, učitelské listy. Dostupné z: <<http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz>> [cit. 2007-06-23]

PALÁN, Z. *Strategie a rozvoj lidských zdrojů, výkladový slovník*. [online] Praha : Národní vzdělávací fond. Dostupné z: <<http://www.topregion.cz/index.jsp?articleId=2264>> [cit. 2007-06-23]

Česká sekce DCI – sdružení zastánců dětských práv. [online] Praha : Česká sekce DCI. Dostupné z: <<http://dci.jeja.cz/>> [cit. 2007-06-23]

Dokumenty – zákony, nařízení směrnice, vyhlášky, příkazy, věstníky MŠMT ČR. [online] Praha : Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/dokumenty>> [cit. 2007-06-23]

Tiskové zprávy MPSV ČR. [online] Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/32>> [cit. 2007-06-23]

Národní dětský parlament dětí a mládeže. [online] Praha : Sdružení duha. Dostupné z: <<http://www.participace.cz>> [cit. 2007-06-23]

Sociální a pedagogické výzkumy, průzkumy, analýzy aj. [online] Praha : VIOD. Dostupné z: <http://www.detskaprava.cz/pedagog/opravech_vyzkumy.asp> [cit. 2007-06-23]

Vzdělávací institut ochrany dětí. [online] Praha : VIOD. Dostupné z: <<http://www.viod.cz>> [cit. 2007-06-23]

Seznam příloh

1. Úmluva o právech dítěte
2. Dotazník
3. Závazné předpisy MŠMT ČR v oblasti vzdělávání pedagogických pracovníků
4. Metodický pokyn MŠMT ČR k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance
5. Metodický pokyn MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení
6. Praktická metodická příručka – návody a cvičení pro efektivní vyučování

Příloha I. – Úmluva o právech dítěte

Vyhlašující orgán:	Valné shromáždění OSN
Datum vyhlášení:	20.11.1989
Datum přijetí Českou republikou:	30. 9.1990

Zákon 104/1991 Sb., číslo částky 22/1991. S Úmluvou vyslovilo souhlas Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky a prezident České a Slovenské Federativní Republiky ji ratifikoval. Ratifikační listina byla uložena u generálního tajemníka OSN, deponitáře Úmluvy, dne 7. ledna 1991. Úmluva vstoupila v platnost na základě svého článku 49 odst. 1 dnem 2. září 1990. Pro Českou a Slovenskou Federativní Republiku vstoupila v platnost v souladu se svým článkem 49 odst. 2 dnem 6. února 1991. Český překlad Úmluvy se vyhláší současně.

Oficiální text dokumentu Úmluvy o právech dítěte

Státy, které jsou smluvní stranou této Úmluvy, majíce na mysli, že lid Spojených národů v Chartě znovu potvrdil svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a že vyjádřil své odhodlání podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň při větší svobodě,

uznávající, že Spojené národy ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v mezinárodních paktech o lidských právech prohlásily a dohodly se na tom, že každému přísluší v nich stanovená práva, a to bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení, pamětliv, že ve Všeobecné deklaraci lidských práv Spojené národy prohlásily, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc,

přesvědčeny, že rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti,

uznávající že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, majíce na zřeteli, že dítě musí být plně připraveno žít ve společnosti vlastním životem a vychováno v duchu ideálů prohlášených v Chartě Spojených národů, a to zejména v duchu míru, důstojnosti, snášenlivosti, svobody, rovnosti a solidarity,

majíce na mysli, že potřeba zabezpečit dítěti zvláštní péči byla zakotvena v Ženevské deklaraci práv dítěte z r. 1924 a v Deklaraci práv dítěte přijaté Spojenými národy v r. 1959 a uznána ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (zejména v člancích 23 a 24), v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (zejména v článku 10) a ve statutech a příslušných dokumentech odborných organizací a mezinárodních organizací zabývajících se péčí o blaho dětí,

majíce na mysli, že, jak je uvedeno v Deklaraci práv dítěte přijaté Valným shromážděním Organizace Spojených národů 20. listopadu 1959, "dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm",

pamětliv, ustanovení Deklarace sociálních a právních zásad ochrany a zajištění blaha dětí, se zvláštním ohledem na vnitrostátní a mezinárodní úpravu umístování do institucí náhradní péče, Minimálních standardních pravidel OSN týkajících se výkonu soudnictví za účasti mladistvých (Pekingská pravidla), Deklarace o ochraně žen a dětí za mimořádných událostí a za ozbrojených konfliktů,

uznávající, že ve všech zemích světa jsou děti žijící ve výjimečně obtížných podmínkách a že tyto děti vyžadují zvláštní pozornost, berouce náležitý ohled na význam tradic a kulturních hodnot každého národa pro ochranu a harmonický rozvoj dítěte, uznávající význam mezinárodní spolupráce pro

zlepšování životních podmínek dětí v každé zemi a zejména v zemích rozvojových, dohodly se na následujícím:

ČÁST I

Čl.1

Pro účely této Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.

Čl.2

1. Státy, které jsou smluvní stranou této Úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto Úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.

Čl.3

1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.

3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Čl.4

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, učiní všechna potřebná zákonodárná, správní a jiná opatření k provádění práv uznaných touto Úmluvou. Pokud jde o hospodářská, sociální a kulturní práva, státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uskutečňují taková opatření v maximálním rozsahu svých prostředků a v případě potřeby i v rámci mezinárodní spolupráce.

Čl.5

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů nebo, v odpovídajících případech a v souladu s místním obyčejem, členů širší rodiny nebo obce, zákonných zástupců nebo jiných osob právně odpovědných za dítě, které směřují k zabezpečení jeho orientace a usměrňování při výkonu práv podle Úmluvy v souladu s jeho rozvíjejícími se schopnostmi.

Čl.6

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají, že každé dítě má přirozené právo na život.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečují v nejvyšší možné míře zachování života a rozvoj dítěte.

Čl.7

1. Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.

Čl.8

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků v souladu se zákonem a s vyloučením nezákonných zásahů.
2. Je-li dítě protizákonně částečně nebo zcela zbaveno své totožnosti, zabezpečí mu státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, potřebnou pomoc a ochranu pro její urychlené obnovení.

Čl.9

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zajistí, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Takové určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.
2. V jakémkoli řízení podle odstavce 1 se poskytuje všem dotčeným stranám možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.
3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.
4. Jestliže oddělení dítěte od rodičů je důsledkem jakéhokoli postupu státu, který je smluvní stranou Úmluvy, jako je vazba, uvěznění, vypovězení, deportace nebo smrt (včetně smrti, která nastala z jakékoli příčiny v době, kdy dotyčná osoba byla v opatrování státu) jednoho nebo obou rodičů dítěte, tento stát, který je smluvní stranou Úmluvy, na požádání poskytne rodičům, dítěti, nebo případně jinému členu rodiny nezbytné informace o místě pobytu nepřítomného (nepřítomných) člena (členů) rodiny, ledaže by poskytnutí takové informace odporovalo zájmu dítěte. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, kromě toho zabezpečí, aby podání takové žádosti samo o sobě nemělo žádné nepříznivé důsledky pro dotčenou osobu (dotčené osoby).

Čl.10

1. Za účelem spojení rodiny a v souladu se závazkem podle čl. 9 odst. 1 státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, posuzují žádosti dítěte nebo jeho rodičů o vstup na území státu, který je smluvní stranou Úmluvy, nebo o jeho opuštění pozitivním, humánním a urychleným způsobem. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, dále zabezpečí, aby podání takové žádosti nemělo žádné nepříznivé důsledky pro žadatele nebo členy jeho rodiny.
2. Dítě, jehož rodiče pobývají v různých státech, má až na výjimečné okolnosti právo udržovat pravidelné osobní kontakty a přímé styky s oběma rodiči. Za tímto účelem a v souladu se svým závazkem podle čl. 9 odst. 2 státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte a jeho rodičů opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní, a vstoupit do své vlastní země. Právo opustit kteroukoli zemi podléhá pouze takovým omezením, která stanoví zákon a která jsou nutná pro ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky nebo práv a svobod druhých a která jsou v souladu s ostatními právy uznanými v této Úmluvě.

Čl.11

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavracení zpět.
2. Za tímto účelem budou státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.

Čl.12

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.
2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Čl.13

1. Dítě má právo na svobodu projevu; toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať ústně, písemně nebo tiskem, prostřednictvím umění nebo jakýmkoli jinými prostředky podle volby dítěte.

2. Výkon tohoto práva může podléhat určitým omezením, avšak tato omezení budou pouze taková, jaká stanoví zákon a jež jsou nutná:

- a) k respektování práv nebo pověstí jiných;
- b) k ochraně národní bezpečnosti nebo veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky.

Čl.14

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.

3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předepisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

Čl.15

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte na svobodu sdružování a svobodu pokojného shromažďování.

2. Výkon těchto práv nesmí být žádným způsobem omezován s výjimkou těch omezení, jež stanoví zákon a jež jsou nutná v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti nebo veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví nebo morálky či ochrany práv a svobod jiných.

Čl.16

1. Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.

2. Dítě má právo na zákonnou ochranu proti takovým zásahům nebo útokům.

Čl.17

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají důležitou funkci hromadných sdělovacích prostředků a zabezpečují dítěti přístup k informacím a materiálům z různých národních a mezinárodních zdrojů, zejména takovým, které jsou zaměřeny na rozvoj sociálního, duchovního a mravního blaha dítěte a také jeho tělesného a duševního zdraví. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, povzbuzují:

- a) hromadné sdělovací prostředky k šíření informací a materiálů, které jsou pro dítě sociálně a kulturně prospěšné a které odpovídají duchu článku 29 této Úmluvy,
- b) mezinárodní spolupráci při tvorbě, výměně a rozšiřování takových informací a materiálů z různých kulturních, národních a mezinárodních zdrojů,
- c) tvorbu a rozšiřování knih pro děti,
- d) hromadné sdělovací prostředky k tomu, aby braly zvláštní ohled na jazykové potřeby dětí náležejících k menšinové skupině či domorodému obyvatelstvu,
- e) tvorbu odpovídajících zásad ochrany dítěte před informacemi a materiály škodlivými pro jeho blaho, majíce na mysli ustanovení článků 13 a 18 Úmluvy.

Čl.18

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Základním smyslem jejich péče musí přitom být zájem dítěte.

2. Za účelem zaručení a podpory práv stanovených touto Úmluvou poskytují státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy

děti a zabezpečují rozvoj institucí, zařízení a služeb péče o děti.

3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna potřebná opatření k tomu, aby bylo zabezpečeno právo dětí pracujících rodičů využívat služeb a zařízení péče o děti, která jsou pro ně určena.

Čl.19

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.

2. Tato ochranná opatření zahrnují podle potřeby účinné postupy k vytvoření sociálních programů zaměřených na poskytnutí nezbytné podpory dítěti a těm, jimž je svěřeno, jakož i jiné formy prevence. Pro účely zjištění, oznámení, postoupení, vyšetřování, léčení a následné sledování výše uvedených případů špatného zacházení s dětmi zahrnují rovněž podle potřeby postupy pro zásahy soudních orgánů.

Čl.20

1. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečí takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.

3. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Čl.21 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným;

b) uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu;

c) zabezpečí, aby dítě osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi;

d) činí všechna opatření potřebná k zajištění toho aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob;

e) podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

Čl.22

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí opatření potřebná k zabezpečení toho, aby dítě žádající o přiznání postavení uprchlíka nebo které je v souladu s platným mezinárodním nebo vnitrostátním právem a postupem považováno za uprchlíka, ať už je v doprovodu svých rodičů, jiných osob, anebo bez doprovodu, obdrželo potřebnou ochranu a humanitární pomoc při využívání práv stanovených touto Úmluvou a jinými dokumenty v oblasti mezinárodního humanitárního práva a lidských práv, jichž jsou uvedené státy smluvními stranami.

2. Za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, podporují, budou-li to považovat za potřebné, součinnost v úsilí Spojených národů a jiných příslušných mezivládních organizací nebo

nevládních organizací spolupracujících se Spojenými národy k ochraně a pomoci takovému dítěti a k vyhledávání rodičů nebo jiných členů rodiny dítěte-uprchlíka s cílem získat informace potřebné k jeho opětovnému spojení s rodinou. Jestliže rodiče nebo jiné členy rodiny nelze nalézt, poskytuje se dítěti stejná ochrana jako každému jinému dítěti z jakéhokoli důvodu trvale nebo přechodně zbavenému své rodiny, jak je stanoveno touto Úmluvou.

Čl.23

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají, že duševně nebo tělesně postižené dítě má požívat plného a řádného života v podmínkách zabezpečujících důstojnost, podporujících sebedůvěru a umožňujících aktivní účast dítěte ve společnosti.
2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo postiženého dítěte na zvláštní péči, v závislosti na rozsahu existujících zdrojů podporují a zabezpečují oprávněnému dítěti a osobám, které se o ně starají, požadovanou pomoc odpovídající stavu dítěte a situaci rodičů nebo jiných osob, které o dítě pečují.
3. Uznávající zvláštní potřeby postiženého dítěte se pomoc v souladu s odstavcem 2 poskytuje podle možností bezplatně, s ohledem na finanční zdroje rodičů nebo jiných osob, které se o dítě starají, a je třeba k zabezpečení účinného přístupu postiženého dítěte ke vzdělání, profesionální přípravě, zdravotní péči, rehabilitační péči, přípravě pro zaměstnání a odpočinku, a to způsobem vedoucím k dosažení co největšího zapojení dítěte do společnosti a co nejvyššího stupně rozvoje jeho osobnosti, včetně jeho kulturního a duchovního rozvoje.
4. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, v duchu mezinárodní spolupráce podporují výměnu odpovídajících informací v oblasti preventivní zdravotní péče a medicínského, psychologického a funkčního léčení v případě postižených dětí, včetně rozšiřování a přístupu k informacím týkajícím se metod rehabilitační výchovy a profesionální přípravy k tomu, aby státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, mohly zlepšovat své možnosti a znalosti a prohloubit tak své zkušenosti v těchto oblastech. V tomto směru se bere zvláštní ohled na potřeby rozvojových zemí.

Čl.24

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.
2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, sledují plné uskutečňování tohoto práva a zejména činí potřebná opatření:
  - a) ke snižování kojenecké a dětské úmrtnosti;
  - b) k zajištění nezbytné lékařské pomoci a zdravotní péče pro všechny děti s důrazem na rozvoj základní lékařské péče;
  - c) k potírání nemocí a podvýživy též v rámci základní lékařské péče, mimo jiného také využíváním snadno dostupné technologie a poskytováním dostatečně výživné stravy a čisté pitné vody, přičemž se bere ohled na nebezpečí a rizika znečištění životního prostředí;
  - d) k poskytnutí odpovídající péče matkám před i po porodu;
  - e) k zabezpečení toho, aby všechny složky společnosti, zejména rodiče a děti, byly informovány o zdraví a výživě dětí, přednostech kojení, hygieně, sanitárních podmínkách prostředí dětí i o předcházení nešťastným případům, a aby měly přístup ke vzdělání a byly podporovány při využívání těchto základních znalostí;
  - f) k rozvoji osvěty a služeb v oblasti preventivní zdravotní péče, poradenské služby pro rodiče a výchovy k plánovanému rodičovství.
3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví dětí.
4. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují podporovat mezinárodní spolupráci pro postupné dosažení plného uskutečňování práva uznaného v tomto článku. V této souvislosti se bere zvláštní zřetel na potřeby rozvojových zemí.

Čl.25 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte, které bylo svěřeno příslušnými orgány do péče, ochrany nebo léčení tělesného či duševního zdraví náhradnímu zařízení, na pravidelné

hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.

Čl.26

1. Státy které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění a činí nezbytná opatření k dosažení plného uskutečňování tohoto práva v souladu s vnitrostátním právem.

2. Tyto výhody se podle situace poskytují s ohledem na zdroje a možnosti dítěte a osob, které se o ně starají, jakož i s ohledem na veškerá další hlediska, která jsou spojena se žádostí o poskytnutí těchto výhod podanou dítětem nebo ve prospěch dítěte.

Čl.27

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní duchovní, mravní a sociální rozvoj.

2. Rodič(e) nebo jiné osoby, které se o dítě starají, nejsou v rámci svých schopností a finančních možností základní odpovědnost za zabezpečení životních podmínek nezbytných pro rozvoj dítěte.

3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, v souladu s podmínkami daného státu a v rámci svých možností činí potřebná opatření pro poskytování pomoci rodičům a jiným osobám, které se o dítě starají, k uskutečňování tohoto práva a v případě potřeby poskytují materiální pomoc a podpůrné programy, zejména v oblasti zabezpečení potravin šatstva a bydlení.

4. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k zabezpečení obnovy péče o dítě ze strany rodičů nebo jiných osob, které nesou za dítě finanční odpovědnost, ať už na území státu, který je smluvní stranou Úmluvy, nebo v zahraničí. Zejména v těch případech, kdy osoby, které nesou za dítě finanční odpovědnost, žijí v jiném státě než dítě, státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, podporují přístup k mezinárodním dohodám nebo uzavírání takových dohod a rovněž tak dosahují jiných odpovídajících dohod.

Čl.28

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznají právo dítěte na vzdělání a s cílem postupného uskutečňování tohoto práva a na základě rovných možností zejména:

a) zavádějí pro všechny děti bezplatné a povinné základní vzdělání;

b) podněcují rozvoj různých forem středního vzdělání zahrnujícího všeobecné a odborné vzdělání, činí je přijatelné a dostupné pro každé dítě a přijímají jiná odpovídající opatření, jako je zavádění bezplatného vzdělání a, v případě potřeby, poskytování finanční podpory;

c) zpřístupňují všem dětem informace a poradenskou službu v oblasti vzdělání a odborné přípravy k povolání;

e) přijímají opatření k podpoře pravidelné školní docházky a ke snížení počtu těch, kteří školu nedokončí.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve škole byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s touto Úmluvou.

3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, rozvíjejí a podporují mezinárodní spolupráci ve věcech týkajících se vzdělání, zejména s cílem přispět k odstranění nevědomosti a ngramotnosti ve světě a s cílem usnadnit přístup k vědeckotechnickým poznatkům a moderním metodám výuky.

V souvislosti s tím bude brán zvláštní ohled na rozvojové země.

Čl.29

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:

a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu;

b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotveným v Chartě Spojených národů;

c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země jeho původu, a k jiným civilizacím;

d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu;

e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.

2. Žádná část tohoto článku nebo článku 28 nesmí být vykládána způsobem omezujícím svobodu jednotlivců a organizací zřizovat a řídit výchovné instituce. Za všech okolností je však třeba zabezpečit dodržování principů stanovených v odstavci 1 tohoto článku a podmínek, aby vzdělání poskytované těmito institucemi odpovídalo minimálním standardům stanoveným státem.

Čl.30 V těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odpíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.

Čl.31

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na všestrannou účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.

Čl.32

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo brání jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.

2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, přijímají zákonodárná, správní, sociální, a výchovná opatření k zabezpečení provádění tohoto článku. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení jiných mezinárodních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zejména:

- a) stanoví nejnižší věkovou hranici nebo hranice pro vstup do zaměstnání;
- b) stanoví odpovídající úpravu pracovní doby a podmínek zaměstnání;
- c) stanoví odpovídající pokuty nebo jiné sankce k účinnému zabezpečení plnění tohoto článku.

Čl.33 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, přijímají všechna nezbytná opatření, včetně zákonodárných, správních, sociálních a kulturních opatření, k ochraně dětí před nezákonným užíváním narkotických a psychotropních látek definovaných příslušnými mezinárodními smlouvami a k zabránění využívání dětí při jejich nezákonné výrobě a obchodování s těmito látkami.

Čl.34 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto závazku státy zejména přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti;
- b) využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování;
- c) využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování.

Čl.35 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, přijímají všechna nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.

Čl.36 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.

Čl.37 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečí aby:

- a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Za trestné činy spáchané osobami mladšími osmnácti let nebude ukládán trest smrti a trest odnětí svobody na doživotí bez možnosti propuštění na svobodu;

- b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření a na nejkratší nutnou dobu;
- c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby daného věku. Především musí být každé takové dítě umístěno odděleně od dospělých, leda že by se uvážilo, že neoddělovat je od dospělých je v jeho vlastním zájmu, a s výjimkou závažných okolností musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou;
- d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci, jakož i právo odvolávat se k soudu nebo jinému pravomocnému, nezávislému a nestrannému orgánu proti rozhodnutí o odnětí svobody a v každém takovém případě na přijetí neodkladného rozhodnutí.

Čl.38

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují uznávat a zabezpečovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva, které se na ně vztahují v případě ozbrojených konfliktů a které se dotýkají dítěte.
2. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna proveditelná opatření k zabezpečení toho, aby se osoby, které nedosáhly věku patnácti let, přímo neúčastnily bojových akcí.
3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zdržují povolávání do svých ozbrojených sil osob mladších patnácti let. Při povolávání osob, které dosáhly věku patnácti let, avšak mladších osmnácti let, přijímají přednostně osoby starší.
4. V souladu se svými závazky podle mezinárodního humanitárního práva, které mají vztah k ochraně civilního obyvatelstva za ozbrojených konfliktů, státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, přijímají všechna proveditelná opatření k zabezpečení ochrany dětí postižených konfliktem a péče o ně.

Čl.39 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu. Zotavení a reintegrace se uskutečňují v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte.

Čl.40

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, uznávají právo dítěte obviněného, obžalovaného nebo uznaného vinným z porušení trestního práva na takové zacházení, které rozvíjí smysl dítěte pro důstojnost a čest, které znovu posiluje úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a bere ohled na věk dítěte, napomáhá znovuzačlenění a zapojení dítěte do prospěšného působení ve společnosti.
2. Za tímto účelem a s ohledem na příslušná ustanovení mezinárodněprávních dokumentů státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zejména zabezpečují, aby:
  - a) žádné dítě nebylo obviněno, obžalováno nebo uznáno vinným z porušení trestního práva pro jednání nebo opomenutí, která nebyla zakázána vnitrostátním nebo mezinárodním právem v době, kdy k nim došlo;
  - b) každé dítě obviněné nebo obžalované z porušení trestního práva mělo přinejmenším tyto následující záruky;
    - i) být považováno za nevinné až do doby, kdy podle zákona je prokázána vina;
    - ii) být okamžitě a přímo, v nutných případech prostřednictvím svých rodičů nebo zákonného zástupce, informováno o obviněních proti němu vznášených, a mít při přípravě a při uplatnění své obhajoby právní nebo jinou potřebnou pomoc;
    - iii) aby věc byla bez odkladu rozhodnuta v souladu se zákonem příslušným, nezávislým a nestranným úřadem nebo soudním orgánem ve spravedlivém procesu v přítomnosti právního zástupce nebo jiné odpovídající osoby a v přítomnosti rodičů nebo zákonných zástupců dítěte, ledaže by se zvažilo, že jejich přítomnost, zejména s ohledem na věk a situaci dítěte, není v jeho zájmu;
    - iv) aby nebylo nuceno vypovídat nebo přiznávat vinu; aby se mohlo seznamovat s výpověďmi svědků buď přímo anebo prostřednictvím jiných a aby byla zabezpečena rovnoprávná účast svědků obhajoby

a hodnocení jejich výpovědí;

v) jestliže bylo rozhodnuto, že se dítě provinilo proti trestnímu zákonu, aby toto rozhodnutí, jakož i jakákoli v důsledku toho přijatá opatření, byla v souladu se zákonem přezkoumatelná vyšším pravomocným, nezávislým a nestranným orgánem nebo soudním orgánem;

vi) aby mu byla zajištěna bezplatná pomoc tlumočnicka, jestliže dítě nerozumí jazyku v řízení používanému nebo jím nehovoří;

vii) aby ve všech stádiích řízení bylo plně uznáváno jeho soukromí.

3. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, usilují o vypracování zákonů a zákonných procedur, o zřizování orgánů a institucí zvláště určených pro děti obviněné, obžalované nebo uznané vinnými z porušení trestního práva a zejména o:

a) stanovení nejnižší věkové hranice, před jejímž dosažením se děti považují za nezpůsobilé porušit trestní právo;

b) v případě potřeby přijetí opatření k zacházení s takovými dětmi bez užití soudní procedury za předpokladu plného dodržování lidských práv a právních záruk.

4. Je nezbytné vytvořit různé záruky, jako je pečovatelská služba, pravidla o poradenství a dozoru; konzultativní služby; zavedení zkušební lhůty; náhradní péče; programy vzdělávání a přípravy zabezpečení takového zacházení s dětmi, které odpovídá jejich blahu, jakož i jejich poměrům a spáchanému deliktu.

Čl.41 Nic v této Úmluvě se nedotýká ustanovení, která ve větší míře napomáhají uskutečnění práv dítěte a která mohou být obsažena v: a) právním řádu státu, který je smluvní stranou, nebo b) mezinárodním právem, které je pro takový stát závazné.

ČÁST II

Čl.42 Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních této Úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.

Čl.43

1. Pro zjišťování pokroku dosaženého státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, při plnění závazků přijatých touto Úmluvou se zřizuje Výbor pro práva dítěte, který vykonává níže stanovené funkce.

2. Výbor se skládá z deseti odborníků vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti, která je předmětem této Úmluvy. Členové výboru jsou voleni státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, z řad jejich státních příslušníků a vykonávají tuto funkci jako soukromé osoby, přičemž je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů.

3. Členové výboru jsou voleni tajným hlasováním ze seznamu osob navržených státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy. Každý stát, který je smluvní stranou Úmluvy, může ze svých občanů jmenovat jednu osobu.

4. První volby do výboru se konají nejpozději do šesti měsíců ode dne, kdy tato Úmluva nabude účinnosti, a poté každé dva roky. Nejméně čtyři měsíce přede dnem konání každých voleb generální tajemník Spojených národů dopisem vyzve státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, aby do dvou měsíců předložily své návrhy. Generální tajemník pak připraví seznam všech takto navržených osob v abecedním pořádku s udáním států, které tyto osoby navrhly, a předloží je státům, které jsou smluvní stranou Úmluvy.

5. Volby se konají na zasedáních států, které jsou smluvní stranou Úmluvy, svolaných generálním tajemníkem do sídla Spojených národů. Na těchto zasedáních, na kterých dvě třetiny států, které jsou smluvní stranou Úmluvy, tvoří kvorum, jsou do výboru zvoleny ty osoby, které obdrží největší počet hlasů a absolutní většinu hlasů přítomných a hlasujících zástupců států, které jsou smluvní stranou Úmluvy.

6. Členové výboru jsou voleni na období čtyř let. Vystupujícího člena lze volit znovu, je-li navržen. Funkční období pěti členů výboru zvolených v prvních volbách uplyne koncem druhého roku; neprodleně po prvních volbách předseda vylosuje na zasedání jména těchto pěti členů.

7. Jestliže člen výboru zemře nebo odstoupí nebo oznámí, že z jakéhokoli důvodu nemůže dále plnit své povinnosti ve výboru, stát, který je smluvní stranou Úmluvy a který jej navrhl za kandidáta, jmenuje jiného svého občana, který se souhlasem výboru vykonává funkci po zbytek funkčního

období.

8. Výbor vypracuje vlastní jednací řád.

9. Výbor zvolí své funkcionáře na období dvou let.

10. Zasedání výboru se normálně konají v sídle Spojených národů anebo v jiném vyhovujícím místě určeném výborem. Výbor se pravidelně schází jednou ročně. Dobu trvání zasedání výboru určují a v případě potřeby kontrolují státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, na svém zasedání, s výhradou schválení Valným shromážděním.

11. Generální tajemník Spojených národů poskytne personál a zařízení potřebné k účinnému plnění funkcí výboru podle této Úmluvy.

12. Se souhlasem Valného shromáždění obdrží členové výboru utvořeného podle této Úmluvy odměnu z prostředků Spojených národů za podmínky, o nichž rozhodne Valné shromáždění.

Čl.44

1. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují předkládat prostřednictvím generálního tajemníka Spojených národů zprávy o opatřeních přijatých k uvedení práv uznaných v této Úmluvě v život a o pokroku, jehož bylo při užívání těchto práv dosaženo:

a) do dvou let ode dne, kdy se staly smluvní stranou Úmluvy;

b) poté každý pět let.

2. Ve zprávách podle tohoto článku se poukáže na případné skutečnosti a obtíže, které se týkají stupně plnění závazků podle této Úmluvy. Zprávy rovněž obsahují informace dostatečné k tomu, aby byl zabezpečen úplný přehled výboru o provádění Úmluvy v dotyčné zemi.

3. Stát, který je smluvní stranou Úmluvy, který předložil výboru komplexní úvodní zprávu, nemusí v následujících zprávách předložených na základě odstavce 1 písm.

b) opakovat základní informace poskytnuté dříve.

4. Výbor může od států, které jsou smluvní stranou Úmluvy, požadovat další informace významné pro provádění Úmluvy.

5. Výbor prostřednictvím Hospodářské a sociální rady předkládá Valnému shromáždění Spojených národů každé dva roky zprávu o své činnosti.

6. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, své zprávy zpřístupňují široké veřejnosti ve vlastní zemi.

Čl.45

Pro zajištění účinného provádění Úmluvy a podněcování mezinárodní spolupráce v oblasti upravené touto Úmluvou:

a) Odborné organizace, UNICEF a jiné orgány Spojených národů mají právo být přítomny jednání o provádění těch ustanovení této Úmluvy, která spadají do oblasti jejich činnosti. Výbor může vyzvat odborné organizace, UNICEF a jiné příslušné orgány podle své úvahy, aby podaly názory odborníků na provádění Úmluvy v oblastech spadajících do jejich činnosti.

b) Výbor podle své úvahy postupuje odborným organizacím, UNICEF a jiným příslušným orgánům zprávy došlé do států, které jsou smluvní stranou Úmluvy, obsahující požadavek nebo ukazující na potřebu technické rady nebo pomoci, případně doplněné o poznámky nebo návrhy výboru týkající se těchto požadavků nebo oznámení.

c) Výbor může doporučit Valnému shromáždění, aby požádalo generálního tajemníka, aby z pověření Valného shromáždění provedl šetření týkající se specifických otázek, které mají vztah k právům dítěte.

d) Výbor může činit návrhy a všeobecná doporučení založená na informacích získaných na základě článků 44 a 45 této Úmluvy. Tyto návrhy a všeobecná doporučení se postupují dotčenému státu, který je smluvní stranou Úmluvy, a sdělují Valnému shromáždění zároveň s případnými připomínkami států, které jsou smluvní stranou Úmluvy.

ČÁST III

Čl.46

Tato Úmluva je otevřena k podpisu všem státům.

Čl.47

Tato Úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených

národů.

Čl.48

Tato Úmluva podléhá ratifikaci. Ratifikační listiny se ukládají u generálního tajemníka Spojených národů.

Čl.49

1. Tato Úmluva vstoupí v platnost třicátý den po dnu uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu u generálního tajemníka Spojených národů.
2. Pro každý stát, který Úmluvu ratifikoval nebo k ní přistoupil po uložení dvacáté ratifikační listiny nebo listiny o přístupu, vstoupí Úmluva v platnost třicátý den po uložení jeho ratifikační listiny nebo listiny o přístupu.

Čl.50

1. Kterýkoli stát, který je smluvní stranou Úmluvy, může navrhnout změnu Úmluvy a předložit ji generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Generální tajemník poté seznámí s pozměňovacím návrhem státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se žádostí, aby mu sdělily, zda jsou pro svolání konference států, které jsou smluvní stranou Úmluvy, která by návrh posoudila a rozhodla o něm. Generální tajemník svolá tuto konferenci pod záštitou Organizace spojených národů, vysloví-li se alespoň třetina států pro její uspořádání. Každý pozměňovací návrh přijatý většinou států, které jsou smluvní stranou Úmluvy, přítomných a hlasujících na konferenci bude předložen Valnému shromáždění Organizace spojených národů ke schválení.
2. Změna odsouhlasená na základě odstavce 1 tohoto článku vstoupí v platnost, bude-li schválena Valným shromážděním Spojených národů, a přijata dvoutřetinovou většinou států, které jsou smluvní stranou Úmluvy.
3. Vstoupí-li změna v platnost, stává se závaznou pro státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, které ji přijaly. Ostatní státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, jsou nadále vázány jen ustanoveními této úmluvy a kterýmikoli dřívějšími změnami, jež přijaly.

Čl.51

1. Generální tajemník Spojených národů přijímá a rozesílá všem státům text výhrad, které státy učinily při ratifikaci nebo přístupu k Úmluvě.
2. Výhrada, neslučitelná s předmětem a účelem této Úmluvy, se nepřipouští.
3. Výhrady mohou být kdykoli odvolány oznámením zasláným generálnímu tajemníkovi Spojených národů, který o tom informuje všechny státy. Takové oznámení je účinné dnem, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi.

Čl.52

Stát, který je smluvní stranou Úmluvy, může tuto Úmluvu vypovědět písemným oznámením generálnímu tajemníkovi Spojených národů. Vypovězení se stane účinným jeden rok po dni, ve kterém bylo doručeno generálnímu tajemníkovi.

Čl.53

Tato Úmluva bude uložena u generálního tajemníka Spojených národů.

Čl.54

U generálního tajemníka Spojených národů bude uložen původní text této Úmluvy, jehož anglické, arabské, čínské, francouzské, ruské a španělské znění má stejnou platnost. Na důkaz toho níže podepsaní zmocněnci, kteří jsou k tomu řádně pověřeni svými vládami, podepsali tuto Úmluvu.

Dáno v New Yorku dne 20. listopadu 1989.

PŘÍLOHA II. – Dotazník

DOTAZNÍK

ke zjištění znalostí a uplatňování Úmluvy o právech dítěte v pedagogické praxi

Pořadí	Otázka	Odpověď	
1.	Jaký je váš osobní názor na dětská práva? Mají mít děti svá práva, mají o nich vědět atp.?	Odpověď:	
1.1.	Kdo by měl podle Vás s Úmluvou o právech dítěte nebo s právy a povinnostmi dětí obecně děti seznamovat?	Odpověď	
2.	Znáte/seznámil jste se s dokumentem Úmluvy o právech dítěte?	ANO	NE
<i>Poznámka: v případě, že respondent odpověděl ANO, pokračovat poddotazy, jinak dotazem č. 3.</i>			
2.1.	Jakým způsobem jste se s ním seznámil/a? Z: a) metodického pokynu MŠMT ČR b) doporučením ředitele/ky školy c) absolvováním semináře (školení aj.) d) sdělovacích prostředků (Učitelských novin apod.) e) jinak, uveďte jak ...	Odpověď:	
2.2.	Domníváte se, že znáte obsah dokumentu Úmluvy o právech dítěte dostatečně a popř. rozumíte mu?	ANO	NE
2.3.	Které části nebo články dokumentu Úmluvy o právech dítěte považujete za nejproblematičtější (které se obtížně v pedagogické praxi dodržují a uplatňují)?	Odpověď:	
2.4.	Domníváte se, že v přístupu k dětem, např. v komunikaci, při vyučování, výchově atp. dodržujete články Úmluvy?	ANO	NE
3.	Jak rozumíte článku 42 Úmluvy o právech dítěte: „ <i>Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují s využitím odpovídajících prostředků široce informovat o zásadách a ustanoveních Úmluvy jak mezi dospělými, tak mezi dětmi.</i> “	Odpověď:	
3.1.	Domníváte se, že výše uvedený článek (42) uplatňujete při výuce, ať už přímo (sdělením konkrétních práv a povinností) či nepřímo (ve vztahu, v chování, v jednání a v postojích k dětem)? Pokud ano, uveďte jak (rozhovory s žáky, hrou, jaké metody či styly uplatňujete ...)	ANO	NE
3.2.	Je obtížné sdělovat žákům, že mají jako děti svá práva a zároveň povinnosti? V případě, že ano, uveďte proč?	ANO	NE
3.3.	Jak byste dítěti vysvětlil/a, že má právo na vzdělání (podle čl. 28) nebo na zdraví či lékařské ošetření (čl. 23). Plynou z tohoto práva nějaké povinnosti?	Odpověď:	

4.	Co rozumíte pod pojmem „nejlepší zájem dítěte“, konkrétně čl. 3 Úmluvy: „Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány“ či jinými organizacemi.	Odpověď:	
4.1.	Jak chápete význam čl. 12 Úmluvy, konkrétně: „Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.“ Nebo čl. 13 a 14: „dítě má právo na svobodu projevu, svobodu myšlení, sdružování....“ ad.	Odpověď:	
4.2.	Podílí se přímo vaše škola na některých mimoškolních aktivitách, např. zájmové kroužky ad.? Pokud ano uveďte na jakých?	ANO	NE
4.3.	Funguje ve vaší škole žákovská samospráva, dětský parlament nebo obdobné neformální orgány, ve kterých jsou zastoupeni žáci? V případě, že ano uveďte jaké.	ANO	NE
5.	Při své práci se můžete setkat se šikanou mezi dětmi. Jak konkrétně byste řešil případ, v němž zjistíte, že je nějaký žák objektem šikany?	Odpověď:	
5.1.	Jak často se s takovými situacemi setkáváte? V případě, že ano, uveďte počet případů za jeden školní rok. a) velmi často b) často c) zřídka d) zatím jsem se s ničím takovým nesečkala	Odpověď:	
5.2.	Představte si, že se domníváte nebo že jste zjistil/a, že žák ve vaší třídě je obětí domácího násilí nebo zanedbávání (psychické, fyzické týrání, sexuální zneužívání apod.). Jak konkrétně byste na toto podezření zareagoval/a?	Odpověď:	
6.	Domníváte se, že by bylo vhodné ve vaší škole uspořádat seminář k tématu Úmluvy, včetně komentáře k článkům či praktický workshop, jak uplatňovat Úmluvu ve výchově a vzdělávání?	ANO	NE
Pohlaví:			
Věk:			
Počet let praxe s dětmi:			
Typ organizace, v níž pracujete:			
Kraj:			

PŘÍLOHA III. – Závazné předpisy MŠMT ČR v oblasti vzdělávání pedagogických pracovníků

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
- Zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona.
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.
- Nařízení vlády č. 75/2005 Sb., o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické, přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků.
- Vyhláška MŠMT č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, č. j. 14 514/2000-51.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j. 28 275/2000-22.
- Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance, č. j. 14 423/99-22.

PŘÍLOHA IV. – Metodický pokyn MŠMT ČR k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
V Praze dne 23. března 1999
Č.j.: 14 423/99-22

Rasismus, xenofobie a intolerance jsou jedním ze současných problémů naší společnosti. Úkoly zabezpečovat prevenci proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance vyplývají z Ústavy České republiky, z Listiny základních práv a svobod, z Úmluvy o právech dítěte a z ostatních mezinárodních paktů a Úmluv, které ústavní orgány ČR ratifikovaly. Konkretizaci vyplývajících úkolů pro jednotlivé resorty stanoví vláda svými usneseními.

Klíčové místo při vedení dětí a mládeže k toleranci, k posilování pozitivního postoje k minoritám a k lidem různých národností, náboženství a kultur zaujímají školy a školská zařízení. Využívají celkového výchovného působení, v jehož průběhu jsou žáci přiměřeně svému věku a na základě svých širších sociálních zkušeností podněcováni k diskusi. K účinnější prevenci projevů rasismu, xenofobie a intolerance Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ukládá:

(1) ředitelům škol a pedagogickým pracovníkům základních škol, středních škol, vyšších odborných škol, speciálních škol a školských zařízení zabezpečit, aby:

- a) věnovali zvýšenou pozornost vytváření příznivého klimatu školy i jednotlivých tříd, podporujícího vzájemný respekt a partnerské vztahy mezi učitelem a žákem, týmovou spolupráci, sebeúctu, komunikační dovednosti, ale také pocit bezpečí a spoluprožívání,
- b) rozvíjeli žádoucí postoje k lidem jiné národnosti, etnické nebo náboženské příslušnosti každodenním osobním příkladem,
- c) komunikovali s dětmi a mladými lidmi na bázi vzájemného porozumění, tolerance a otevřeného jednání,
- d) vhodně využívali věcného obsahu každého vyučovaného předmětu a pracovali s doporučenou literaturou uvedenou v příloze,
- e) seznamovali žáky se základními údaji o menšinách, které u nás žijí, s jejich kulturou, dějinami a rozvíjeli u nich vědomí sounáležitosti,
- f) učili žáky chápat a oceňovat rozdílnost jednotlivců a vážit si každého člověka, každé minority, každé kultury,
- g) nenechali bez povšimnutí žádný projev ani náznak intolerance, xenofobie nebo rasismu a okamžitě přijímali vhodná konkrétní pedagogická opatření,
- h) při prevenci intolerance, rasismu a xenofobie intenzivněji spolupracovali s rodinami žáků,
- i) podle možností i pro volnočasové aktivity nabízeli programy, rozvíjející toleranci a podporující všestranný rozvoj osobnosti žáka,
- j) se žáky otevřeně diskutovali o uskutečněných besedách, přednáškách, návštěvách filmových a divadelních představení, televizních a rozhlasových pořadech, které obsahově souvisejí s intolerancí, xenofobií a rasismem,
- k) využívali programů a nabízené spolupráce v oblasti vzdělávání s nestátními subjekty, které mají v programu multikulturní výchovu, vzdělávání Romů, uprchlíků a různých národností a etnik.

(2) České školní inspekci, aby v rámci běžné inspekční činnosti sledovala, zda a jak ředitelé a pracovníci škol a školských zařízení pokyn realizují.

Zároveň se zrušuje Pokyn náměstka ministra školství, mládeže a tělovýchovy České republiky pro základní a střední školství k působení škol a školských zařízení proti projevům rasismu, netolerance a xenofobie Č.j. 20 734/95 - 21 ze dne 19. srpna 1995, publikovaný ve Věstníku MŠMT, sešit 10/1995.

Ministr: Eduard Zeman, v.r.

PŘÍLOHA V. – Metodický pokyn MŠMT ČR k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
V Praze dne 8. prosince 1999
Č.j.: 28 275/2000-22

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže č.j. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 se systémově zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů. Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školy a školská zařízení.

Dětská a dospívající agresivita se často stává členy marginálních sociálních skupin, které pak v dospělosti mají zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní. Dokážeme-li zastavit jejich agresivní chování v tomto věku, sníží se i riziko jejich kriminalizace v dospělosti.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit v návaznosti na výše uvedený předpis na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat řešení těchto specifických problémů.

Čl. 1 Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezdědka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

(2) Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb. a podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení (např. čl. 2). Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(3) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškozování cizí věci, znásilnění, kuplířství a pod.

(4) Učitel nebo vychovatel, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřeřazení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřzování či schvalování trestného činu, v krajním případě i podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu podle § 10 trestního zákona může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 2 Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin:

- verbální přímé a nepřímé,
- fyzické přímé a nepřímé,
- aktivní a pasivní.

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady znaků šikanování, které neustále přibývají, jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3 Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Je nutné, aby se s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany jako antisociálního chování jedinců i skupin žáků seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé škol a školní inspektoři. Žáci i pedagogové by měli vědět, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou, měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

(2) Každý pedagogický pracovník na všech úrovních a typech škol ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka a rozvíjí zejména:

- pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
- respekt k individualitě každého jedince,
- etické jednání (humanita, tolerance),
- jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovacím předmětem nebo skupinou předmětů. To se týká zejména situací, kdy se žák učí přijímat všeobecné hodnoty společnosti, identifikovat se s nimi a jednat v jejich duchu v každodenním životě.

(3) Pedagogická centra a další subjekty poskytující další vzdělávání pedagogickým pracovníkům zajistí v tomto oboru podle úrovně a typu škol a podle akreditovaných programů toto vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i dalších učitelů.

(4) Ředitelé škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí minimálního preventivního programu školy. V rámci účinné prevence šikanování je při přípravě a realizaci celoškolské (celoústavní) strategie důležité zejména:

- Zajistit účast školního metodika prevence a případně i dalších učitelů v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence bude zodpovídat za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice. Bude se aktivně podílet na řešení případů šikanování a napomáhat svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací. Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky mimo jiné též s informací MŠMT ČR č.j. 14 144/98-22 „Spolupráce škol a předškolních zařízení

s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.“

- Navodit úzkou spolupráci mezi žáky (svěřenci), rodiči a pedagogy a jasně vymezit možnosti oznamovat i zárodky šikanování (při zachování důvěrnosti takovýchto sdělení).
- Ve školním (ústavním) řádu jasně stanovit pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.
- Zajistit v souladu s pracovním řádem zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna, a to hlavně v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikanování, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování mezi spolužáky (školní metodik prevence, výchovný poradce).
- Aktivně zapojit do prevence šikanování i nepedagogické pracovníky.
- Zvyšovat informovanost pedagogů v této oblasti, doplňovat školní knihovnu o literaturu z oblasti problematiky agresivního chování a šikanování, organizovat semináře s odborníky zabývajícími se danou problematikou, začleňovat témata šikany do dalšího vzdělávání učitelů apod.
- Informovat pedagogy, žáky (svěřence) i rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (např. umístit na přístupné místo kontakty a telefonní čísla na instituce, které se problematikou šikanování zabývají, viz příloha č. 2 a 3).
- Spolupracovat s odbornými službami resortu školství (pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče a s dalšími odbornými pracovišti poradenských a preventivních služeb v regionu, poskytujícími odbornou konzultaci a psychologickou péči, s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu).

Čl. 4 Metody řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

(3) Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, tzv. „školního lynčování“ je nutný následující postup:

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)

Čl. 5 Výchovná opatření

(1) Pro potrestání agresorů lze užít následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.

- Snížení známky z chování.
- Převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- Doporučení rodičům oběti i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

(2) V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu.
- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozměnění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

(3) Školské zařízení řeší tuto problematiku na základě opatření ve výchově, systému hodnocení svěřence zařízení popř. programu rozvoje osobnosti dítěte.

<<http://www.msmt.cz/Files/HTM/PHMetodickypokynsikanovania.htm> -_ftn1>

(4) Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

Čl. 6 Spolupráce školy s rodiči žáků

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Nelze však předpokládat, že rodiče budou vždy hodnotit situaci objektivně, proto se doporučuje upozornit je na to, aby si všímali možných příznaků šikany a nabídnout jim pomoc. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Pokud se rodiče setkají s příznaky šikanování (viz příloha č. 1), měli by se poradit s třídním učitelem, školním metodikem prevence, ředitelem školy, popř. psychologem, etopedem nebo jiným specialistou.

Čl. 7 Spolupráce školy se specializovanými a ostatními institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány, a to zejména ve zdravotnictví s pediatry, odbornými lékaři, psychiatrickou péčí, v oblasti soudnictví se soudci, obhájci a žalobci (také využívání alternativních trestů), v oblasti sociální péče s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou).

(2) Při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy nebo školského zařízení povinen oznámit tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Školy a školská zařízení jsou povinny bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně právní ochrany skutečnosti, které ohrožují žáka (svěřence), nebo že žák (svěřenec) spáchal trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky.

Čl. 8 Závěrečné ustanovení

Tento pokyn nabývá účinnosti dnem 1.1.2001.

Ministr: Eduard Zeman, v.r.

Příloha VI. – Praktická metodická příručka - návody a cvičení pro efektivní vyučování

I. Jak začít ?

„Mým záměrem vždy bylo navázat mezilidský kontakt bez prosazování autority.“¹⁵¹

TÉMA: jméno, příjmení a státní příslušnost
každé dítě má právo na jméno a státní příslušnost

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Článek 7; jméno, příjmení, narození, národnost, státní příslušnost, právo, ochrana, zákon, matrika, kalendář, svátek.

Motivační uvedení

Hra, jež uvede do tématu, je zaměřena na seznámení a představení všech zúčastněných. Všichni se postaví do kruhu tak, aby na sebe viděli. Učitel může být tím, který začne. Vysloví své jméno, před které však přidá nějakou charakteristiku v podobě přídavného jména totožného s písmenem jeho jména křestního – například řekne: „já jsem hladový Honza“ a předá slovo dalšímu po pravici. Ten jeho jméno zopakuje, a pak se představí sám např. jako „rychlý Richard“ apod. Takto se v kruhu dále pokračuje. Nakonec je možné si všechna jména včetně charakteristik zopakovat.

Vhodným cvičením je také hra, při níž se vůbec nemluví. Žáci se postaví do řady a učitel jim vyloží pravidla. Úkolem dětí je mlčky (neverbálně) se seřadit abecedně tak, aby jejich jména byla za sebou vzestupně. Když si myslí, že jsou hotovy, mohou se vzájemně představit a zjistit, zda se jim zadaný úkol podařilo splnit. Zajímavá a obtížná je hra tehdy, když se děti opravdu neznají.

Úskalí tématu

Každý máme své jméno a příjmení. A není možné říci, že některé jméno je hezké a jiné ne. Za jméno se nemusí nikdo stydět ani se jinému posmívat. Záleží jen na nás, jakou mu přikládáme hodnotu.

Osnova tématu

V souvislosti se sedmým článkem Úmluvy můžeme započít naše vypravování, které se týká *jména, příjmení, národnosti, příslušnosti* a zakotvení v předepsaných ustanoveních. Každý z nás má jméno a příjmení, ale ne vždy víme, co znamenají, jakého jsou původu nebo kde se berou a kdy lidé začali mít svá příjmení. V tomto ohledu nám mohou pomoci nejrůznější publikace. Základní ustanovení a význam však lze vyhledat v právních dokumentech, jakými jsou Listina základních práv a svobod, zákon o matrikách, Úmluva o právech dítěte aj.

Podněty pro rozhovor a aktivní činnost

S dětmi si můžeme povídat o jejich jménech a příjmeních pomocí níže uvedených knih. V příručce autorky Knappové, jež představuje abecední přehled všech jmen s příslušným výkladem, lze najít i domácí podoby. Ramešova encyklopedie přináší nejen podrobnosti

---

¹⁵¹ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1999, s. 17.

o jednotlivých jménech, ale také o vývoji kalendáře, o svátcích v něm a o regionálních kalendářích. Jako ukázkou jsem zvolila chlapecké jméno *Lukáš*.

„18. října slaví svátek Lukáš – ten, který pochází z Lukánie (Itálie), obliba tohoto jména v poslední době vzrostla. Nejslavnějším nositelem je bezesporu Evangelista Lukáš narozený před Kristem v Antiochii. Patří po staletí k oblíbeným světeckým postavám, bývá znázorňován s býkem, který je jeho symbolem. Je patronem lékařů, řezníků, malířů a knihářů, notářů, sochařů a řemeslníků ...“¹⁵²

Zajímavou publikací je také encyklopedie Moldánové. Jde o výkladový slovník věnovaný přijmením Čechů. Děti se mohou dozvědět o vzniku svých příjmení. Mezi nejčastější česká příjmení patří:

Novák – vzniklo z příd. jm. *nový* = *nový soused, usedlík, švec šijící jen novou obuv;*
Svoboda – *nevázaný, hospodářící člověk na svobodném statku;*
Dvořák – *svobodník, velký sedlák, hospodář velké usedlosti, dvorský služebník;*
Černý – *člověk tmavé pleti, vlasů;*
Procházka – *vandrovní tovaryš;*
Hájek – *pastýř koní;*
Kučera – *člověk kudrnatých vlasů atd.*

Dále je možné si o svých jménech povídat:

- co se mi na mém jménu líbí/nelíbí, chtěl bych se jmenovat, mám přezdívku
- po kom jsem byl pojmenován, co pro mne mé jméno znamená
- původ mého jména atd.

Děti si také mohou zhotovit vlastní vizitku, kde si zobrazí či jinak spodobní své jméno (pomocí fontu písma, osobního loga, znamení zvěrokruhu, symbolem nebo vlastností jeho osobnosti, koláže aj.). Pomocí této vizitky se mohou představit ostatním. Tak lze zjistit, jak jsou děti identifikováni se svým jménem. Zajímavé může být, když se dají dvě vizitky téhož jména vedle sebe. Vhodnou výukovou formou může být exkurze na Matričním úřadu.

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Zákony:** Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách; zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod; Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
- **Publikace:** KNAPPOVÁ, M. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha : Academia, 2001; MOLDÁNOVÁ, D. *Naše příjmení, malá encyklopedie.* Praha : Agentura Pankrác 2004; RAMEŠ, V. *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen.* Praha : Libri, 2000; pro hry se jmény lze použít publikaci SILBERMAN, M.: *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování.* Praha : Portál, 1997 (kapitola deset metod učení jmen, s. 32–34).
- **Pomůcky:** pro výrobu osobní vizitky, pastelky, tužky a archy papíru

Odkazy

- Na adrese: <<http://www.rodina.cz>> lze nalézt podoby mužských a ženských jmen, které lze v ČR zvolit pro zápis do matriky.

---

¹⁵² RAMEŠ, V. *Po kom se jmenujeme? Encyklopedie křestních jmen.* Libri : Praha, 2000, s. 379.

II. Výchova k právům a povinnostem

„Právo a povinnost jsou dvě strany jedné mince. Jak jedna strana chybí, mince není ve spravedlivé společnosti platná.“¹⁵³

TÉMA: právní dokumenty týkající se lidských práv a problematika práv a povinností

Klíčová slova

Občan, právo, povinnost, ochrana, svoboda, svobodný stát, demokracie, dobro, zlo, pravidla, Všeobecná deklarace lidských práv, Ústava – Listina základních práv a svobod, parlament, poslanecká sněmovna, senát, ministerstvo, kraj.

Motivační uvedení

Na úvod si pro žáky připravíme společenskou (skupinovou) hru. Velmi důležité je, aby ji nikdo z nich neznal (např. deskovou, zahraniční nebo si ji vymyslíme). Poté vyzveme děti, aby si hru bez vysvětlení návodu a zásad zahrály. Oni posléze zjistí, že to nejde, neboť neznají pravidla. Potom jim sdělíme účel a cíl hry a vyzveme je, aby si hru zahrály znovu. Podobnou variantou může být na velkém archu papíru nakreslené dopravní hřiště, avšak bez dopravních značek a ukazatelů. Rozdělíme žáky do dvou skupin. Jedni budou demonstrovat chodce a druzí dostanou autíčka. I při této hře lze konstatovat, že bez dopravních pravidel: značek, semaforů a přechodů pro chodce, dochází ke srážkám aut, zmatku a ohrožování životů chodců. Posléze vedeme s dětmi rozhovor, kde zcela jistě dojdeme k závěru, že návody, předpisy a pravidla jsou velmi důležitá, pomáhají a ochraňují lidské životy.

Úskalí tématu

V této oblasti může často docházet k nedorozumění, kdy žáci některé pojmy chápou nepřesně nebo jim nerozumí. Proto je dobré jednotlivé pojmy vysvětlit, a to nejlépe na jednotlivých příkladech. *Svoboda, právo (ochrana), demokracie* – tyto pojmy přece nezahrnují, že si mohou dělat, co chci. Není možné, abych vzala kamarádovi hračku a hrála si s ní podle mé libosti. Svoboda a ostatní pojmy zahrnují dvě strany. Jsou ohraničeny právy a *povinnostmi*. Stejně jako řeka má dva břehy, a když se voda vylije mimo břeh, způsobí většinou problémy. Ochrana však nespočívá jen v právu – právo není nárok (právo na vzdělání – povinnost učit se, právo na zdraví – nepoškozovat se drogami aj.). Tak je to i se svobodou a právem. Nelze je chápat jako absolutní. Moje právo končí tam, kde začíná právo druhého a taktéž nemůže existovat bez *odpovědnosti*. Což lze vyjádřit i ustanoveními v Úmluvě, Ústavě a dalších právních dokumentech.

Osnova tématu

Zde bychom měli děti seznámit s jednotlivými právními dokumenty. S *Ústavou* (hlavní a nejdůležitější zákon) a *státním zřízením ČR* (poslanecká sněmovna, senát, ministerstva, vláda), kde vznikají zákony – pravidla pro život (občanská práva a povinnosti – prodej bytů, rodinná práva a povinnosti – vznik manželství, pracovněprávní vztahy – podmínky zaměstnávání aj.). Přiblížit jim *lidská práva* prostřednictvím *Listiny základních práv a svobod* a *Všeobecné deklarace lidských práv*. Charakterizovat je jako práva přirozená týkající se každého jednotlivce, univerzální, nezczitelná a nedělitelná a pro zjednodušení je rozlišit do kategorií: občanská a politická práva, ekonomická a sociální práva a práva kulturní, životního prostředí a rozvojová.

---

¹⁵³ *Dětské práva na konci tisícročia. Sborník příspěvků a závěrů.* Bratislava : Luventa a MŠMT, 1999, s. 221.

Podněty pro aktivní činnost a rozhovor

Pokud se škola nebo zájmový kroužek neúčastní aktivit Národního parlamentu dětí a mládeže, je možné děti s touto organizací seznámit.

Tvůrčí činností pak může být vytvoření vlastní třídní ústavy. Ta může mít ve třídě nebo v kroužku velký význam. Totiž dospělý (učitel, vychovatel) zde dává najevo, že i žáci mají právo vyjadřovat se k třídním záležitostem. Žáci si vypracují svoji třídní samosprávu s ohledem na určité body: potřebné zásady, uskutečnitelné zásady, jak je dodržovat a jakou roli hrají učitelé. Žáci mohou pracovat ve skupinách nebo mohou navrhnout řešení a diskutovat o nich. Vše však musí být vymezené s ohledem na práva a povinnosti a jejich realizaci. Vhodné je nejprve si připravit seznam toho co, by chtěli. Ten se posléze zkrátí a vzniknou základní pravidla. Nakonec by měly následovat kroky: dohodnutá pravidla dodržovat a zasadit je do celoškolského měřítka.

Témata k diskusi:

- jaká děti znají práva a povinnosti (je možné, aby rodiče četli poštu, která jim není adresována), co je obsahem Ústavy (jaké znají články)?
- co to znamená, když se řekne, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech a základní práva a svobody jsou nezadatelná, nezcižitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná?
- zeptat se jich, co chápou pod pojmem demokracie a proč vznikají politické strany a jaká znají ministerstva
- dále můžeme dětem okopírovat články Listiny č. 3, 10, 14, 15, 17, 19 a 20. Společně je rozebrat a diskutovat o nich.

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace:** *Výchova k lidským právům*. Praha : EIS UK, 1997 (co jsou to lidská práva, historický vývoj, s. 7.; Všeobecná deklarace lidských práv, s. 9.); VALENTA, M.: *Občanská výchova pro 7. ročník*. Praha : Práce, 1996; *Občanská výchova – učební osnovy pro 6.-9. ročník a příslušné ročníky osmiletých gymnázií*. Praha MŠMT ČR 1991
- **Zákony:** Ústava ČR; Listina základních práv a svobod; Všeobecná deklarace lidských práv
- **Hra:** nakreslený plán dopravního hřiště a okopírované články z Listiny

Odkazy a kontakty

- Právní poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Senovážné nám. 24, Praha 1, <www.poradna-prava.cz>
- Zákony, www.zakony.cz
- Kancelář prezidenta republiky, Hrad Praha 1, tel.: 224 371 111, <www.hrad.cz/prezident/>
- Poslanecká sněmovna, Sněmovní 4, Praha 1 – Malá Strana poskytování informací podle zák. č. 106/1999 Sb.: 257 171 717 <www.psp.cz>, email: posta@psp.cz
- Senát, Valdštejnské náměstí 17/4, Praha 1, tel.: 257 071 111, <www.senat.cz>
- Úřad vlády ČR, Nábřeží Edvarda Beneše 4, Praha 1, email: posta@vlada.cz <www.vlada.cz> (zde lze nalézt i kontakty na jednotlivá ministerstva),
- Ministerstvo spravedlnosti, Vyšehradská 16 Praha 2, tel.: 221 997 111 <www.justice.cz>, email: mzp@mzp.justice.cz

III. Dítě – partner při výchově a vzdělávání

“Víš co jsi? Jsi zázrak. Jsi jedinečný. Na celém světě neexistuje jiné dítě přesně stejně jako ty. Za miliony let, které uběhly, nikdy neexistovalo přesně stejné dítě jako ty. Máš schopnost pro cokoli.”¹⁵⁴

TÉMA: úvod do Úmluvy o právech dítěte

každé dítě má právo být seznámeno se zásadami a ustanoveními Úmluvy, má právo na život a rozvoj, musí být respektováno, má právo vyslovovat své názory a předním hlediskem jsou jeho zájmy

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Články 42, 1, 2, 3, 4, 6 a 12, preambule, dítě, život, rozvoj, zájem, respekt, diskriminace, právo, povinnost.

Motivační uvedení

Jelikož už máme za sebou několikahodinové působení, nyní můžeme zvolit formu kladení otázek v podobě individuálně zodpovězeného dotazníku nebo formou diskuse. Záleží, zda chceme mít pro naši činnost zpětnou vazbu (co se žákům líbilo či nelíbilo, co jim chybělo nebo naopak, co je překvapilo) a na základě ní přizpůsobit další průběh výuky. Nebo si dotazník žáci mohou uschovat a zhodnotit činnost na konci roku či kursu.

Nemusíme klást všechny otázky, neboť záleží na tom, zda děti navštěvují kurs z vlastní iniciativy nebo zda je součástí povinného předmětu ve škole.

*Dotazník s otázkami:*¹⁵⁵

1. Proč jste se rozhodl navštěvovat kurs o Úmluvě o právech dítěte?
2. S jakými otázkami ohledně tématu do kursu přicházíte?
3. Jaké znalosti, rady a informace chcete získat?
4. Co vědět nepotřebujete nebo vás nezajímá?
5. Co si chcete z kursu odnést? Uveďte jednu věc.
6. Na co se v kursu těšíte? Z čeho máte obavy?
7. Co od tohoto kursu očekáváte?
8. Co se vám v předcházejících hodinách líbilo? Co nelíbilo? Co chybělo?

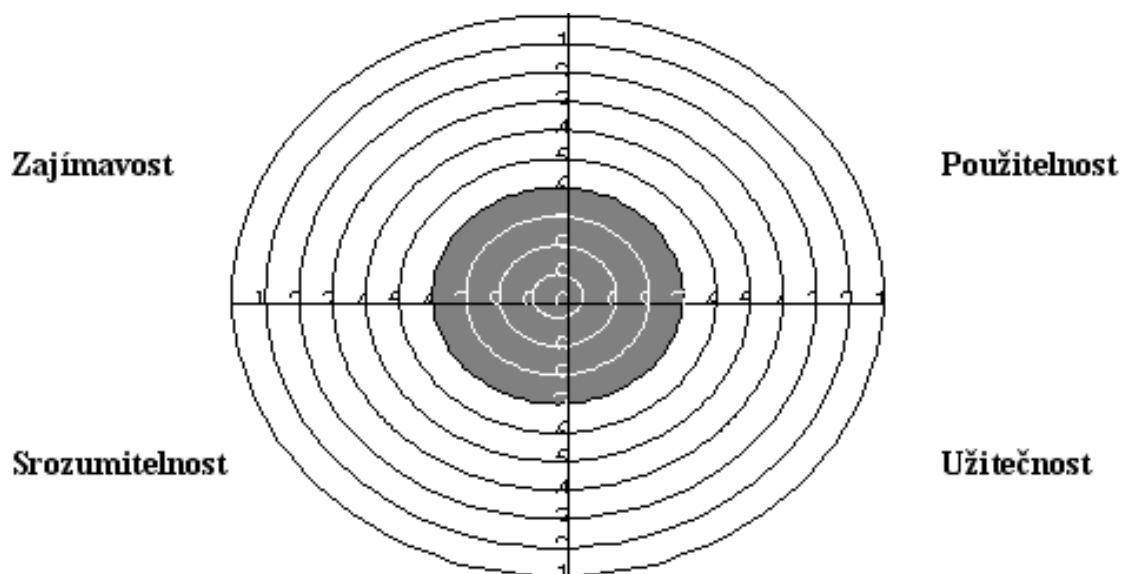
Hodnotit lze i formou hry nebo pomocí terče (čím více budou značení ke středu, tím více se program líbil, viz obrázek č. 1) nebo pomocí dotazníku (co se vám na dnešním programu líbilo nejvíce, co se vám líbilo nejméně, co byste doporučili jako zlepšení). Hodnocení můžeme provádět i na konci sezení (hodiny, kursu). Je nejen důležité pro učitele, ale přináší i bezprostřední zpětnou vazbu jak pozitivní, tak negativní, která však může pomoci připravit další hodinu a může ukázat, že tato sezení mají smysl, neboť jsou brány v úvahu i názory účastníků.

---

¹⁵⁴ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1999, s. 36.

¹⁵⁵ Otázky v dotazníku jsou použity a přepracovány podle: SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. Praha : Portál, 1997, s. 35.

Obrázek č. 1: Terč pro hodnocení

Úskalí tématu

Při seznamování s dětskými právy nezapomenout na obě strany: *práva – povinnosti*. Vytvořit v kolektivu prostředí, kde jsou práva dodržována (každý znamená všichni, rovnost).

Osnova tématu

Seznámíme děti s historií a vývojem *dokumentu Úmluvy* (proč a kdy vznikla, komu je určena, co znamená pro stát její přijetí). Jednotlivé články lze rozdělit do čtyř kategorií (práva ochraňující přežití, ochranná práva, rozvojová práva a účastnická práva). *Preambuli a obecná ustanovení* zjednodušíme. Také je lze žákům okopírovat nebo nadiktovat do sešitu.

Podněty pro aktivní činnost

S citlivým vedením učitele lze s dětmi diskutovat o počátečních ustanoveních Úmluvy (např. právo na život z hlediska začátku a konce lidského života). Jak (kde a kdy) začíná život? Má někdo právo vzít někomu život?

Možná daleko více lidí se v některém období svého života více než myšlenkou žít, zabývá sebevraždou, ale pak od ní opět upustí. Někdy se skutečně skrývá za úrazem nebo chorobou. I v této souvislosti by toto téma mělo být zmíněno, aby ztratilo něco ze své fascinace.¹⁵⁶ Nejprve budeme s dětmi diskutovat o tématu samotném:

- slyšely jste něco o sebevraždě, koho z vás myšlenka na sebevraždu napadla?
- co se asi odehrává v člověku, jenž se rozhodne dobrovolně svůj život ukončit, co asi prožívají pozůstalí, přátelé a příbuzní?
- jak asi dojde k rozhodnutí spáchat sebevraždu, vede k němu těžký osud, choroba, bezvýchodná situace, ztráta blízkých, co si asi myslí člověk, který se rozhodne zabít?

Po diskusi vyzveme žáky, aby napsali povídku o člověku, který se rozhodl vzít si život. Povídka by měla obsahovat popis a charakteristiku hrdiny, v jaké je situaci, co je příčinou jeho rozhodnutí a dopis na rozloučenou. Závěr povídky by měl obsahovat případné možné řešení, které by mohlo hrdinu zachránit (vlastní myšlenky, zásah další osoby). Potom ti, kdo

¹⁵⁶ Hra o sebevraždě je použita a přepracována podle: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život II*. Praha : Portál, 1994, s. 54.

budou chtít, mohou příběh přečíst. Velmi důležité je téma vhodně uzavřít: považují děti za důležité se tímto tématem zabývat, co je nejlepším lékem proti sebevraždě, kdy považují sebevraždu za odůvodněnou a nebo naopak kdy ji odmítají.

Mít právo vyslovit otevřeně svůj názor má každé dítě. To znamená, že ostatní jej vyslechnou a naopak. Každý žák si jistě vzpomene, kdy měl chuť říci svůj názor, komentář či kritiku, ale nedostávalo se mu prostoru. Žáci s učitelem se pokusí najít nějakou situaci, kterou by společně řešili. Cílem bude hledat řešení, na kterých se shodnou nebo naopak neshodnou, ale měli by je respektovat.

Závěrem hodiny požádáme žáky, aby pomocí novin, časopisů nebo internetu zjistili v jakých zemích jsou porušována lidská práva a zjištěné zprávy příště přinesli s sebou.

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace a zákony:** *Výchova k lidským právům*. Praha : EIS UK, 1997 (Úmluva o právech dítěte a její historie, s. 13-14); *Práva dítěte v dokumentech*. Praha MV ČR, DCI, FOD 1998; Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
- **Pomůcky:** dotazník s otázkami, terče pro hodnocení, papír a tužku pro psaní příběhu

Odkazy a informace

- Národní parlament dětí a mládeže ČR, Senovážné náměstí 24, Praha 1
- www.participace.cz, email: <participace@duha.cz>
- Bližší informace o dokumentu Úmluvy lze získat u České sekce DCI, Senovážná 2, Praha 1, tel/fax.: 224 223 864, www.dci.jeja.cz, email: <wxr@quick.cz>

IV. Výchova k občanství

„Lidé, kteří jednají společně jako skupina, mohou dosáhnout věcí, v jejichž dosažení žádný jednotlivec, který jedná sám nemůže ani doufat.“¹⁵⁷

TÉMA: svoboda a ochrana

každé dítě má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na svobodu sdružování a na pokojné shromažďování, svobodu projevu, na ochranu soukromí a má právo na přístup k vhodným informacím

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Články 7, 8, 12, 13, 14, 15, 16 a 17; jméno, státní příslušnost, zachování identity, svoboda projevu, přístup k informacím, svoboda myšlení, svoboda náboženského vyznání, svoboda sdružování a shromažďování, ochrana soukromí.

Motivační uvedení

S ochranou soukromí nesouvisí jen právo na soukromí. Každý má doma své teritorium, své oblíbené místo. Právě děti poukazují na to, že byly překročeny jejich hranice, ale i ony samy občas porušují hranice druhých. Pomocí této hry si mohou uvědomit nejen svůj osobní prostor, ale i společný prostor a získat tak nový pohled na situaci v rodině.¹⁵⁸ Děti si nakreslí plán bytu, kde žijí (rozložení jednotlivých místností, oken, dveří, nábytku). Současně

¹⁵⁷ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1999, s. 306.

¹⁵⁸ Hra o osobním prostoru a porušování hranic je použita a přepracována podle: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I*. Praha : Portál, 1994, s. 146-149.

zakreslí oblíbené místo každého člena rodiny, včetně sebe. Členy rodiny mohou odlišit barevnými pastelkami. Posléze se zakreslí místa, která jsou používána společně. Děti pak mohou vytvořit skupinky a navzájem si ukázat plánky a vypravovat o svém oblíbeném místě, ukázat místa ostatních, co se odehrává ve společných prostorech, co se děje, když přijde návštěva, zda je respektováno jejich soukromí apod. Dále lze pokračovat kladením otázek: jak pronikají ostatní do vašeho teritoria, kdy k tomu dochází, kdy nás to zlobí, kdy sem mohou ostatní přijít, kdo především. Potom, kdy děti sami pronikají do teritoria druhých, kdy poznají, že jsou zde vítáni nebo naopak nevítní atd. Co děti mohou udělat, když jim někdo jiný pronikne do osobního prostoru? Při cvičení je třeba zdůraznit strategii ochrany osobního prostoru.

Úskalí tématu

Žáci se ve svém životě setkávají s tím, že jim rodiče i učitelé určité věci zakazují (to se nedělá, to se neříká, to se nesmí, to by se mělo apod.). Ve většině případů jde nejen o výchovu dětí, ale i o bezpečnost. Na straně druhé je však potřeba děti respektovat, nechat jim prostor pro jejich projev, názor a posléze jim věc vysvětlit.

Osnova tématu

Články týkající se *zachování identity* (jazyka, kultury, náboženství), *svobody projevu, přístupu k vhodným informacím, svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svobody sdružování a shromažďování a ochrany soukromí* patří mezi nejzákladnější lidská práva. Definují je všechny právní dokumenty týkající se lidských práv (Všeobecná deklarace, Listina, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, Prohlášení Charty 77 ad.). Patří sem i *svoboda měnit náboženství a přesvědčení*. Proto je velmi užitečné si o těchto základních článkách Úmluvy popovídat, rozebrat je a popsat konkrétní situace, kdy docházelo nebo nadále dochází k porušování těchto ustanovení.

Podněty pro aktivní činnost

Tím, že lidé mají možnost shromažďovat se, organizovat akce a podílet se na veřejném dění, mají možnost se rozvíjet. Tuto společenskou angažovanost lze pěstovat i s pomocí učitelů již ve škole. Pokud se budou chtít podílet i ostatní žáci školy a učitelé, je možné vytvořit školní radu. Na vytváření takové rady se mohou podílet všichni nebo s pomocí zvolených zástupců. Společně by měli definovat účel, činnost a cíle rady, vyrobit logo nebo symbol rady, vytvořit podvýbory na realizaci konkrétních úkolů, seznamovat ostatní se záležitostmi rady (nástěnka, bulletin), navazovat kontakty s jinými školními radami, organizovat porady a debatovat o školních a veřejných záležitostech (zvat hosty) atd.

Pomocí následujícího cvičení můžeme posílit pocit vlastní identity.¹⁵⁹ Každý se zamyslí nad otázkou „kdo jsem.“ Potom obdrží formulář s otázkami, z nichž vybere a zodpoví ty otázky, aby se o něm druzí dozvěděli co nejvíce.

Formulář „Kdo jsem?“

- Když se ráno probudím, nejčastěji ...
- Než usnu, často myslím na ..., nejvíce mám rád ...
- Nemám rád lidi, kteří ..., důvěřuji lidem, kteří ...
- Mám pocit štěstí, když ..., moji rodiče by měli vědět, že ...
- Bojím se když ..., je smutné, že ...
- Jsem ...

---

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 41.

Na závěr by měl každý říci, jak se cítí a která otázka byla nejobtížnější.

Dále s dětmi můžeme vést rozhovor: jaké znají organizace, společnosti či občanská sdružení (náboženská, politická, občanská, kulturní aj.) ve své obci, které se volně sdružují, zda vědí, co je jejich činností, zkusit některou z nich navštívit. Povídat si o médiích a sdělovacích prostředcích, odkud lze získávat informace. Žáci se mohou naučit pracovat s internetem a získávat tak vhodné informace.

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace a zákony:** *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD 1998 nebo Úmluva o právech dítěte (pro srovnání i Všeobecnou deklaraci, Listinu aj.)
- **Potřeby:** archy papíru a pastelky pro nakreslení plánu bytu, formulář Kdo jsem, přístup k internetu

V. Výchova k toleranci a nediskriminaci

„Srovnávání je velká cesta do neštěstí.“¹⁶⁰

TÉMA: diskriminace

každé dítě má právo být chráněno před jakoukoliv formou diskriminace

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Článek 2; diskriminace, respekt, zabezpečení, právo, rasa, barva pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické smýšlení, národ, etnikum, předsudek, rasismus, netolerance, xenofobie, konflikt, válka, extremismus.

Motivační uvedení

V předchozím programu byl dětem zadán úkol. Ze sdělovacích prostředků měly zjistit, v jakých zemích jsou porušována lidská práva. Žáci si mohou navzájem sdělit, odkud a jaké informace načerpali. Jednotlivá porušování práv pak mohou rozdělit do kategorií (porušovaná práva občanská, politická, kulturní, ekonomická, sociální aj.).

Úskalí tématu

Uvědomit si, že všichni lidé jsou si rovni, mají stejná práva a povinnosti, a tudíž nelze dělat mezi lidmi rozdíly z jakýchkoliv důvodů. Zajímavá může být úvaha, co si myslí o Rómech a Vietnamcích žijících na území ČR.

Osnova tématu

Můžeme začít povídáním s jakými státy máme společnou hranici a jaké národnosti na našem území nejčastěji žijí a proč. Zaměřit se můžeme na povídání o Rómech (jací jsou, jak žijí, co víme o jejich dějinách), jaké existují *formy diskriminace* a demonstrovat je na příkladech nebo povídáním *o extrémistických hnutích*.

Podněty pro činnost

V následujícím cvičení se můžeme žákům pokusit vysvětlit, co jsou to předsudky, vyjmenovat jejich typy a popsat je.¹⁶¹ Žáky rozdělíme do skupin po dvou, třech nebo čtyřech. Společně

---

¹⁶⁰ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1999, s. 183.

budou vyplňovat různorodé předsudky. Na úvod lze uvést příklad, který se týká jejich vrstevníků: např. – dva žáci se po škole rozhodují, s kým si po škole zahrají fotbal. Nakonec se rozhodnou a pozvou všechny spolužáky ze třídy, kromě jednoho chlapce. Toho nepozvou jen proto, že je ze třídy nejmladší. Nemají ho rádi, protože je mladší než oni. Žáci se mohou v utváření skupin střídat a zároveň porovnávat předchozí odpovědi. Pokusme se vytvářet skupiny heterogenní.

Mozaika předsudků:

Co si představujete pod pojmem předsudek, uveďte příklad nebo situaci.

Napište, kde se konkrétně může projevit:

- a) předsudek vůči věku (předsudek vůči někomu pro jeho věk)
- b) náboženský předsudek (předsudek vůči náboženství, které člověk vyznává)
- c) etnický předsudek (vůči lidem a jejich kultuře, jazyku, zvykům, oblékání aj.)
- d) národnostní předsudek (vůči lidem z cizí země, z které pochází)
- e) předsudek vůči fyzickému vzhledu (jak člověk vypadá)
- f) předsudek vůči lidem s postižením (slepota, hluchota, invalidní vozík aj.)
- g) předsudek vůči pohlaví (muž nebo žena)
- h) ekonomické nebo třídní předsudky (zda jsou lidé bohatí nebo chudí)
- i) rasové předsudky (barva pleti, vlastnosti rasy)

Podněty k diskusi:

- Představte si, že bychom byli všichni naprosto stejní, líbilo by se vám to?
- Byli jste někdy v cizině, jak se k vám chovali tamější občané, jak se chováte vy k cizincům?

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace a zákony:** *Výchova k lidským právům – příručka pro učitelov.* Bratislava, 1994 (kdo jsou Rómové, s. 62-63, jak žijí Rómové, s. 64 – 66, také lze čerpat hry); ŠIŠKOVÁ, T. a kol. *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Praha : Portál, 1998 (hry a pracovní listy, s. 168-191); Metodický pokyn MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423 /99-22.
- **Pomůcky:** články o diskriminaci ze sdělovacích prostředků, pracovní list Mozaika předsudků a tužka

Odkazy a kontakty

- Rada pro národnosti vlády ČR, Vladislavova 4, Praha 1
<www.vlada.cz>, email: posta@vlada.cz
- Nadace tolerance, Senovážné náměstí 24, Praha 1, tel/fax: 224 102 314
<<http://www.ecn.cz>> tolerance, email: tolerance@ecn.cz
- Hnutí občanské solidarity a tolerance, p. schr. 146 Praha 5, tel/fax: 224 914 690
<www.czechia.cz/host>, email: hosthost@volny.cz
- Český helsinský výbor, P.O.Box 4, Praha – Hrad, fax. 224 372 335
<www.hecom.cz>
- Rómská sekce – Helsinské občanské sdružení, Italská 17 Praha 2, email: hca@ecn.cz
- Nadace Dženo, Malá Štěpánská 6, Praha 2, email: dzeno@comp.cz

---

¹⁶¹ Hra o předsudcích je použita a přepracována podle: ŠIŠKOVÁ, T. a kol. *Výchova k toleranci a proti rasismu.* Praha : Portál, 1998, s. 176-177

VI. Vzdělávání a volný čas

„Předat lidem informace, které potřebují znát, lze velmi rychle. Oni je však zapomenou ještě rychleji. Lidé snáz pochopí to, k čemu se sami dopracují, než to, co vymyslíme za ně.“

TÉMA: výchova, vzdělávání a účast v zájmových a kulturních aktivitách
každé dítě má právo na vzdělání, výchova má směřovat k rozvoji jeho osobnosti, má právo na volný čas, hru a účast v kulturních a uměleckých činnostech

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Články 28, 29 a 31; výchova, vzdělávání, povinná školní docházka, mimoškolní aktivity, volný čas, hra, hobby, kulturní a umělecká činnost.

Motivační uvedení

Kromě času stráveného ve škole, psaním úkolů, pomocí rodičům doma se také věnujeme zálibám, koníčkům a kamarádům. Pomocí této hry si můžeme uvědomit a rozdělit čas a porovnat jej s druhými.¹⁶² Dosti často se také setkáváme s větou: „nemám čas.“ Pokusme se pomocí tohoto dotazníku představit, jak s časem hospodaříme.

Dotazník: Rozdělení času

- Kolik hodin má týden? Kolik hodin týdně prospíš a kolik jsi vzhůru?
- Která hodina je pro tebe nejhezčí? Která nejnepříjemnější?
- Kolik hodin týdně strávíš ve škole, když se učíš a píšeš úkoly?
- Kolik hodin týdně pomáháš v domácnosti a kolik v nějaké budově?
- Kolik hodin týdně se díváš na televizi a kolik hodin posloucháš hudbu?
- Kolik hodin týdně strávíš cestováním, pobytem v přírodě a kolik sportováním?
- Kolik hodin týdně jsi sám a naopak se svými kamarády?
- Kolik hodin týdně si děláš starosti? Jak hodnotíš své rozdělení času?

Po vyhodnocení se zjistí shody a rozdíly mezi účastníky. Důležité pro každého je si uvědomit: jaký význam mělo téma, co by se dalo změnit, s čím byli spokojeni a s čím naopak.

Úskalí a osnova tématu

Žáci vědí, že kromě práv mají i povinnosti a školu mohou chápat jako nutné zlo. Podstatné bude vysvětlení kdo, proč a kdy zavedl povinnost vzdělávat se a kdy byla zavedena školní docházka, význam vzdělání a tradice vzdělání v našich zemích. Zde lze pokračovat povídáním o založení Karlovy univerzity, vzdělávacím systému u nás, ale i o alternativním školství. Dále můžeme žáky seznámit s kroužky pro děti a mládež, které lze navštěvovat, a s kulturními aktivitami v našem okolí. Kromě práva na vzdělání je zde povinnost učit se.

Podněty pro aktivní činnost a rozhovory

S žáky si můžeme povídat o jejich volbě povolání, čím by chtěli být a proč a pro srovnání, co chtějí jejich rodiče. Zda znají nějaké dětské organizace nebo jestli také nějaké navštěvují (skaut, junák, modelaření aj.), čemu se věnují ve volném čase, zda navštěvují muzea, hrady, zámky, divadla nebo sportovní utkání. V následujícím cvičení můžeme pokračovat úvodní hrou a v malých skupinkách diskutovat o tom:

- jak děti našeho věku promarní svůj čas a jak poznají, že určitou dobu promarnily

---

¹⁶² Tamtéž, s. 104.

- mohou zformulovat svoje zásady využívání volného času, zda plánují svůj čas s předstihem, jestli používají kalendáře nebo diáře, zda uvažují, kolik času budou ke splnění úkolů a předsevzetí potřebovat
  - kolik času stráví hledáním a uklizením věcí, jak vyřizují nepříjemné záležitosti, dělají v dané chvíli to, co skutečně mají, promýšlí si věci předem, než je udělají, jak si dělají plány
  - jak si dobře zorganizovat čas a uspořádat život, aby byl příjemnější a úspěšnější
- Jednotlivé hloučky se potom mohou o své názory podělit s ostatními. Významné je na závěr vyhodnocení: co si každý odnáší, zda mají nějaký vzor ve využití času aj.

Dále můžeme žákům připravit cvičení týkající se strategie učení – jak se žáci připravují na prověrky a testy a jak mohou předcházet stresovým situacím.¹⁶³ Nejprve se žáků zeptáme:

- jak reagují, když učitel neočekávaně ohlásí prověrku, kdo má pocit, že se dostal do stresu (slabého, středního, silného)
  - kdo takový pocit nemá, jak se na prověrku připravují, když o ní ví předem
- Potom se pokusí popsat, jak se připravují na prověrku ve dvou různých předmětech. Ať popíší:

- kdy s přípravou začínají, jak postupují, jak často dělají přestávku
  - jestli se připravují sami, nebo ve spolupráci v přítomnosti jiných osob
- Tak se mohou od sebe navzájem dozvědět řadu námětů, jak se účinněji připravovat, jak přípravu uspořádat tak, aby byla prověrka méně namáhavá a myšlenka na ni vyvolávala méně napětí.

Ve volném čase je možné navštívit kino nebo muzeum. K tomu je však potřeba peněz. Proto bude následující cvičení zaměřeno na kapesné a rozdělování peněz z hlediska pojetí rodinného rozpočtu perspektivy dětí.¹⁶⁴ Děti se nejprve zamyslí nad otázkami (kdo doma rozděluje peníze, jakou roli přitom hrají ony samy, jestli přispívají k rozhodování svými názory, zda dostávají kapesné). Potom se žáci rozdělí do skupin po čtyřech. Vymyslí si rodinu se dvěma dětmi a pokusí se vytvořit její rodinný rozpočet (kolik rodiče vydělávají – její příjem). Potom určí částky, které rodina vydá za nájem, plyn, elektřinu, jídlo, pití atd. A pomocí tohoto finančního plánu rozdělí kapesné všem členům. Nakonec se všechno sečte a zjistí, zda suma souhlasí s celkovým příjmem rodiny. Podle výsledku se pokusí najít pro svou rodinu spravedlivé a praktické řešení. Každý se nakonec zamyslí, jak velký díl peněz z rodinného koláče jde na vydání jeho samého (za jídlo, pití, oblečení, obuv, bydlení hračky, cestování, koníčky). Nakonec společně úkol vyhodnotí:

- jak se pracovalo ve skupinách (jak se dohodli), co bylo na cvičení nejtěžší
- co si myslí o kapesném dětí, kolik by mělo dítě jejich věku dostávat kapesné
- jak může každý rodině pomoci, aby s penězi lépe vyšla

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace a zákony:** *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD 1998; pro aktivnější vyučování lze použít publikace: SILBERMAN, M. *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování*. Praha : Portál, 1997; HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I a II*. Praha : Portál, 1994; Zákon č. 104/1991 Sb. Úmluva o právech dítěte.
- **Potřeby:** dotazník Rozdělení času, papír a tužka

¹⁶³ Tamtéž, s. 160.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 133

Odkazy

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Karmelitská 7 Praha 1, <www.msmt.cz>, tel.: 257 193 111

VII. Výchova ke zdravému životu a k životnímu prostředí

„Nebudeme již o mnoho déle schopni úspěšně řídit svou kosmickou loď zemi, pokud se na ni nebudeme dívat jako na kosmickou loď pro všechny a na náš osud jako na společný. Budou bud všichni, nebo nikdo.“¹⁶⁵

TÉMA: zdravotní a sociální práva

každé dítě má právo na ochranu zdraví, na takovou životní úroveň, která umožňuje rozvíjet se po všech stránkách osobnosti, a dítě s postižením má stejná práva jako dítě zdravé

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Články 23, 24, 25, 26, 27, 33 a 39; zdraví, zdravotnictví, zdravotnické služby, léčebné a rehabilitační zařízení, vyšetření, ošetření, prevence, výživa, voda, nemoc, drogy, alkohol, HIV, AIDS, handicap, postižení, vada, sociální zabezpečení, životní úroveň, životní prostředí.

Motivační uvedení

K velmi oblíbeným hrám nejenom pro zábavu, ale i pro utváření důvěry, patří hra „slepec.“ Je pro ni potřeba většího prostoru nebo je vhodnější realizovat ji ve volné přírodě a dále potřebujeme šátky. Žáci si utvoří dvojice, z níž si jeden zaváže oči šátkem a druhý jej mlčky vodí prostorem tak, aby mu neublížil. Rozhoduje o tom, kam půjdou, druhý se mu přizpůsobuje a je na něm plně závislý. Po pěti minutách si role vymění. Na závěr se uskuteční rozhovor: každý by měl sdělit, jak se při hře cítil, kdy se necítil dobře, zda tomu, kdo jej vedl důvěřoval, jestli vedl rád, která role více vyhovovala. Cvičení je možné zopakovat v jiných dvojicích.

Dále je velmi obdobnou aktivitou „had.“ Záleží zde však i na počtu žáků. Pokud je jich více než 12, pak je vhodné utvořit dvě skupiny. Potom žákům zavážeme oči, v každé skupině vybereme vedoucího, kterému šátek sejmeme. Tento vedoucí ostatní postaví za sebou a pospojuje jim ruce. On sám se chytne prvního a vede je prostorem. Opět je důležitá důvěra a zda si ostatní předávají signály (stiskem ruky), když je v cestě nějaká překážka. I tady je vhodné zhodnocení: jak se ti, co byli voděni, cítili, důvěřovali voditeli, zda si předávali signály, zda vědí, kdo byl před nimi apod.

Úskalí tématu

To, že má každý právo na zdraví, dostatek výživného jídla, teplé oblečení, na zdravé životní prostředí, lékařskou péči – také znamená, že se má každý starat, aby byl zdravý. Pravidelně navštěvovat preventivní prohlídky a očkování, oblékat se vhodně podle počasí a nepoškodovat svůj organismus návykovými látkami (alkohol, kouření, drogy). Sám se má zasazovat o zdravé životní prostředí (třídít odpad, šetřit vodou a energiemi) a sportovat. To však neznamená, že musí mít nákladné a drahé oblečení, obuv nebo potraviny.

---

¹⁶⁵ CANFIELD, J.; SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha : Portál, 1999, s. 374.

Osnova tématu

Vhodným povídáním o *zdraví* může být *prevence* před běžnými nemocí, civilizačními chorobami, návykovými látkami apod. Také se děti můžeme zeptat, co by je z této oblasti nejvíce zajímalo, a na základě tématu pozvat vhodného odborníka. S jeho pomocí můžeme pro žáky připravit i kurs rychlé pomoci a vybavit si třídní lékárníčku.

Podněty pro aktivní činnost a rozhovory

Pomocí následujícího dotazníku mohou děti zjistit, jaký mají vztah ke svému tělu.¹⁶⁶ Nejprve zdůvodníme důležitost těla, které není ničím vedlejším. Naopak je nositelem našich citů, myšlenek a našeho chování. Hlavní otázkou tohoto cvičení je: jak zacházím se svým tělem?

Dotazník - Moje tělo

1. Mé tělo považuji za ...
2. Nejméně si cením mé ...
3. Ve třech letech bylo na mém těle nejdůležitější ...
4. Nyní považují za nejdůležitější ...
5. Pokud jde o mé tělo, mohu se nejvíce spolehnout na ...
6. Můj otec má na mně nejraději ...
7. Myslím, že otec přehlíží ...
8. Matka má na mně nejraději ...
9. Nevšímá si ...
10. Ve škole využívám z mého těla hlavně ...
11. Ve volném čase využívám z mého těla hlavně ...
12. Doma využívám z mého těla hlavně ...
13. Moji přátelé hodnotí především moje ..., v této skupině hodnotí moje ...
14. Moje ruce nejraději ... a nohy nejraději ...
15. Moje oči se nejraději dívají na ...
16. Kdyby bylo nutné, aby se změnila barva mé kůže, bylo by mým přáním být ..
17. Kdyby si mé tělo mohlo stěžovat, stížnost by se týkala ...
18. Co dělám, aby moje tělo zůstalo zdravé?
19. Čím mému tělu nejvíce škodím?
20. Jaká byla moje nejtěžší nemoc a jaký jsem měl úraz?
21. V budoucnosti budu o své tělo více dbát tím, že ...

Po vyplnění se žáci rozdělí do skupin (nejvíce však do čtveřic) a probírají své záznamy. Potom si každý zodpoví otázky: které části těla nejvíce zanedbávám, co mi mé tělo vyčítá a jak mohu lépe vyhovět potřebám mého těla.

Obdobnou aktivitou, kde můžeme žáky upozornit na nejdůležitější zásady, které by měli dodržovat, aby byli zdraví, je hra „zdraví.“ Připravíme si velké archy papíru a fixy. Rozdělíme děti do skupin a vyzveme je, aby vytvořily zásady – jednoduchá pravidla – zdraví (a ty nazvaly podle počtu vymyšlených tezí - např. „dvanáctero zdraví“). Pravidla mohou seřadit podle důležitosti. Každou zásadu mohou začít větou: *máš* nebo *nemáš* (smíš nebo nesmíš). Potom společně zásady vyhodnotí.

Otázky k rozhovoru a diskusi:

- které zásady dodržuji ve svém životě, co je pro mne těžké dodržovat?
- které pravidlo je pro mne nové, jakého věku bych se chtěl dožít?

---

¹⁶⁶ Hra o vztahu k vlastnímu tělu je použita a přepracována podle: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I.* Praha : Portál, 1994, s. 97-98.

- jak se mi cvičení líbilo a jak se nám ve skupině pracovalo?
- víte, proti jakým chorobám jste očkovaní a proč?
- které lékaře navštěvujete pravidelně, znáte telefonní číslo na pohotovost?
- znáte ve vašem okolí někoho s postižením, víte jak se k němu chovat, jaká znáte postižení?
- co byste sami změnili v oblasti životního prostředí ve svém okolí?

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Zákony a publikace:** *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998; PRESL, J. *Drogová závislost*. Praha : Maxdorf, 1994; NEŠPOR, K.; Csémy, L. *Alkohol, drogy a vaše děti*. Praha, 1995; Kol. autorů: *Kapitoly ze zdravotní výchovy*. Praha : Fortuna, 1992; HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I*. Praha : Portál, 1994, s. 95-100; Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
- **Potřeby:** šátky, dotazník Moje tělo, archy papíru a fixy

Odkazy

- DROP IN o.p.s K. Světlé 18, Praha 1, tel.: 222 221 431, <www.dropin.cz>
- Dětská protidrogová policie Zlín, tel.: 067-7243 162, email: deti.drogy@seznam.cz
- Občanské sdružení SANANIM, Novovysočanská 604A, Praha 9
poradenská linka 283 872 186, <www.sananim.cz>, email: office@sananim.cz
- Středisko pro mládež Klíčov, Čakovická 51, Praha 9, <www.czcom.cz/pub/smk>
- Česká společnost AIDS, Malého 3, Praha 8, linka důvěry: 224 810 702
<http://web.telecom.cz/AIDS-pomoc>, email: AIDS-pomoc@iol.cz
- Centrum integrace dětí a mládeže, humanitární sdružení, Peckova 7, Praha 8
<www.ddmpraha.cz/cid/cid.htm>, tel/fax.: 224 817 724
- Ministerstvo životního prostředí, <www.env.cz>, email: info@env.cz
- Greenpeace, <www.greenpeace.cz>,
- Hnutí Duha, přátelé země, <www.duhafoe.cz>
- Ekologický právní servis, <www.i-eps.cz>

VIII. Výchova ke zdravému životu a k životnímu prostředí

„Skutečný domov je místo, kde se cítíme sami sebou, kde je nám dobře s lidmi, s nimiž se máme rádi..., kteří ve vzájemném kontaktu spoluvytvářejí pocity jistoty, bezpečí a klidu. Rodinou se rozumí ..., soužití rodičů a jejich dětí, vztahy mezi příbuznými a také vztahy mezi rodinou s společností.“¹⁶⁷

TÉMA: rodinná výchova a alternativní péče

každé dítě má právo na rodinu, žít s oběma rodiči nebo na zabezpečení náhradní rodinné péče

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Články 5, 9, 10, 11, 18, 20 a 21; manželství, rodina, rodiče, sourozenci, prarodiče, příbuzní, rodičovské vedení a výchova, rozvoj dětských schopností, dělba práce v domácnosti, rozvod, osvojení (adopce na dálku), spojení rodiny, nezákonné převozy, dětské domovy, sos vesničky, pěstounská péče.

¹⁶⁷ Kolektiv autorů: *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992, s. 39. a 74.

Motivační uvedení

Pomocí následujícího tématu můžeme dosáhnout otevřeného vztahu mezi rodiči a dětmi - např. schopnost spolu hovořit o závažných tématech, o kterých běžně nemluví nebo mluví málo.¹⁶⁸ Vyzveme žáky, aby si představili, že jejich rodiče odjeli do ciziny a zůstanou tam po dobu jednoho roku. Oni smějí napsat pouze jednomu z rodičů jeden dopis. Zajímavé bude, koho si vyberou, co mu budou psát nebo co mu nenapíše, zda půjde i o city. Potom si mohou ve dvojicích své dopisy vzájemně přečíst a popovídat si o nich. Nemusí si sdělit všechno, mohou mít i svá tajemství. Každý sám, ve dvojicích nebo celá skupina může diskutovat o následujícím: co bylo v tomto cvičení pro každého důležité, obsahoval dopis důležitá sdělení, už jsem někdy hovořil s rodiči o důležitých věcech, jak otevřené jsou rozhovory s rodiči, co je pro mne v rozhovoru s rodiči obtížné, co mohu získat, když si s rodiči o vážných věcech popovídám a zda doma dopis rodičům ukáží.

Pomocí následujícího dotazníku mohou děti uvažovat o smyslu rodiny.¹⁶⁹ Nejprve si děti dotazník přečtou, budou o nedokončených větách přemýšlet a teprve potom je doplní. Pak se mohou o zapsaná sdělení s ostatními podělit.

Moje rodina

- Otcí se na mně líbí ...,
- Matce se na mně líbí ...
- Na mém otcí se mi líbí ...
- Na mé matce se mi líbí ...
- penězích u nás rozhoduje ...
- Na svém povolání si otec cení ...
- Na svém povolání si matka cení ...
- Rodiče spolu rádi ...
- Mám ... sourozenců, to pro mne znamená ...
- Otec ode mne vyžaduje především ...
- Matka ode mne vyžaduje především ...
- Nejdůležitější tři pravidla, která se musí v naší rodině dodržovat:
  - 1.
  - 2.
  - 3.
- Cítím se osaměle, když ...   matka a otec se cítí osaměle, když ...
- Jsem nejšťastnější, když ...   otec a matka jsou nejšťastnější, když ...
- Nejvíce mne zlobí, když ...   matku a otce nejvíce zlobí, když ...
- Pokud jde o naši rodinu, přeji si nejvíce ...
- Naši známí si o nás myslí, že ...

Na závěr si všichni mohou zodpovědět otázky: zda bylo vyplňování obtížné, kdy je každému doma smutno, kdy nejlépe, co by mohli dělat, aby jim bylo veseleji a zda rodičům dotazník ukáží.

Osnova tématu

Naše povídání můžeme začít okolnostmi týkajícími se vzniku manželství, povídáním o rodině (základní, rozšířeně), o tom, jak někteří členové žijí v domovech pro seniory nebo v ústavech

---

¹⁶⁸ Hra o psaní dopisu je použita a přepracována podle: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I*. Praha : Portál, 1994, s. 71.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 84-86.

pro dlouhodobě nemocné. Také některé děti nemají to štěstí (rodiče se o ně nemohou či nechtějí starat) a žijí v *dětských domovech* nebo v *SOS dětských vesničkách*, v *pěstounských rodinách* nebo jsou *adoptovány*. Dále by děti měly vědět, že dojde-li k *rozvodu* a žijí-li s jedním rodičem, pak se mohou s tím druhým stýkat (s ohledem na okolnosti). Také, že mají právo rozhodovat o tom, s kým budou žít, a spolurozhodovat o věcech, které se jich týkají (s ohledem na věk a vyspělost). Zajímavým povídáním může být téma o adopci na dálku.

Podněty pro aktivní činnost a rozhovory

Velmi těžkým obdobím pro děti je, když se rodina nachází v krizi nebo rozvodovém řízení. Dítě prožívá obavy z rozvodu nebo se takovou myšlenkou někdy zabývá. Dnes se na 100 uzavřených manželství 50 rozvede, to je velké číslo. Proto s dětmi můžeme o této problematice diskutovat (ve hloučcích nebo v plénu):¹⁷⁰

- proč se rodiče rozcházejí, je možné, aby za to bylo zodpovědné dítě?
- proč by to tak mohlo být – proč je to nemožné?
- co je pro dítě obzvláště těžké při rozchodu rodičů, přestane milovat oba rodiče, u koho má dítě zůstat, jak se má chovat k rodičům?
- jaké rodiny existují, je otec, který žije s dítětem sám, také rodina? Matka s třemi dětmi, je na tom něco špatného?
- co je horší než rozvod?

Žáci se mohou pokusit napsat zásady, které by rodiče i děti měli dodržovat, když se rozvádějí. Zásady týkající se rodičů mohou začínat slovy: *rodiče nesmějí ...*, popřípadě *rodiče musí ...*, zásady týkající se dětí pak: *děti mají právo ...* nebo *děti nesmějí ...*. Tyto zásady zapíší na archy papíru a po ukončení úkolu mohou o zásadách s ostatními diskutovat.

Historie rodiny a rodokmen – děti často neznají osudy vzniku svých rodin, odkud pochází, národnost, náboženství, zda byl někdo v rodině pronásledován, žije někdo v zahraničí. Pomocí starých zachovalých fotografií předků (které lze i okopírovat nebo si je děti mohou podle povídání nakreslit) si vytvoří strom rodiny a tak zjistí její kořeny.

V každé rodině se dodržují určité zásady a pomocí tohoto cvičení si je děti mohou uvědomit.¹⁷¹ Připravíme žákům proužky papíru, na něž napíšeme témata problémových situací. Poté každý proužek rozstříháme na tolik dílků, kolik se bude ve scénce vyskytovat osob (každý žák by měl mít roli, podle toho volíme situace a osoby v nich). Pro snadnější skládání napíšeme text jinou barvou.

Problémové situace - např.:

1. Dvanáctileté dítě přijde domů o tři hodiny později, než bylo dohodnuto. Otec s matkou na ně čekají (proužek se rozstříhá na tři dílky a ve scénce budou hrát tři osoby, které musí nejprve složit text).
2. Otec zavinil havárii nového auta. Matka s dvěma dětmi ho čeká doma. O nehodě byla informována telefonicky.
3. Matka musí do nemocnice. Otec a dvě děti se s ní loučí.
4. Je první den prázdnin. Každý chce dělat něco jiného. Matka by se chtěla opalovat, otec jít na ryby, syn jezdit na kole, dcera jet s kamarádkou a jejími rodiči na chatu.

---

¹⁷⁰ Diskuse o rozvodech je použita a přepracována podle: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život II*. Praha : Portál, 1994, s. 55.

¹⁷¹ Cvičení o zásadách v rodině je použito a přepracováno podle: HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro život I*. Praha : Portál, 1994, s. 79.

5. Otec, matka a jediné dítě se dohadují, na jakou školu má dítě po ukončení ZŠ jít.
6. Dítě při nákupu ztratilo peněženku s penězi, říká o tom matce.

Všem dětem rozdáme lístečky s částí tématu, oni se rozdělí do skupin podle jejich barev a spojením rozluští obsah celého lístku. Necháme jim 15 minut na přípravu, a pak situaci zahrají. Nakonec proběhne vyhodnocení (co bylo na hře zajímavé, jak jsme spolupracovaly, viděly jsme běžné rodinné příběhy, jaký máme doma nejčastější problém).

Úkol - společně s dětmi můžeme vyhlásit sbírku hraček pro děti z dětských domovů nebo SOS vesniček. Nesmíme však zapomenout, že jsou to děti jako my a dávat pozor, aby nebyly hračky rozbité či poškozené, aby jim udělaly radost.

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace a zákony:** Kol. autorů. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha : Fortuna, 1992; *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998; MAŤĚJČEK, Z. a kol.: *Náhradní rodinná péče*. Praha : Portál, 1999; Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte; Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně; Zákon č. 91/1998 Sb., o rodině.
- **Pomůcky:** dopisní papír, dotazník Moje rodina, archy papíru, tužka, barevné fixy, texty se situacemi a nůžky

Odkazy

- Fond ohrožených dětí, Na poříčí 6, Praha 1, www.fod.cz
- Centra pro rodinu v ČR, <www.rodiny.cz>
- Středisko náhradní rodinné péče, Jelení 91, Praha 1, tel/fax.: 233 355 309 <www.rodina.cz>, email: NRP@volny.cz
- Seznam osob a organizací pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí lze najít na adrese <www.mpsv.cz/scripts/1socprob/ochrana/osoby.asp>
- Ministerstvo práce a sociálních věcí, Na poříčním právu 1, Praha 2 <www.mpsv.cz>, email: posta@mpsv.cz

IX. Jak děti ochránit?

„Setkat se s uprchlickými dětmi je vždy nejsmutnější.“

„Problém týrání, zneužívání a zanedbávání je mimořádně závažný patosociální jev, který závažně ohrožuje zdravý tělesný a duševní vývoj dítěte a jeho práv na šťastné dětství.“

TÉMA: zanedbávání, zneužívání a vykořisťování

každé dítě má právo na ochranu před týráním, zanedbáváním, zneužíváním, mučením a jiným vykořisťováním, uprchlické děti a děti menšinových skupin mají právo na zvláštní ochranu

Ustanovení Úmluvy a klíčová slova

Články 19, 22, 30, 32, 34, 35, 36, 37, 38 a 40; ochrana, násilí, zanedbávání, strádání, uprchlík, status, etnické menšiny, domorodé obyvatelstvo, kultura, jazyk, náboženství, dětská práce, zaměstnání a pracovní podmínky, sexuální zneužívání, prostituce, pornografie, únos (prodej, obchodování), mučení, zbavení svobody, ozbrojený konflikt, justice pro mladistvé, ohrožení, prevence, pomoc.

Motivační uvedení

Zkusme dát dětem vypracovat dotazník s (některými) otázkami „co kdyby“.¹⁷² Každý otázky zodpoví a potom o nich budou společně diskutovat.

Dotazník - „Co bys dělal/a, kdyby“

1. Co kdyby tě někdo ve škole šikanoval a nutil tě, abys jeho počínání nikomu neprozradil?
2. Co kdyby se ti nějaký kamarád svěřil s tajemstvím, ze kterého bys neměl dobrý pocit, a naléhal na tebe, abys držel jazyk za zuby?
3. Co kdybys byl zrovna na cestě domů a někdo by tě sledoval? Jdeš po ulici, kde jsou jen domy, ale žádné obchody a neznáš nikoho, kdo bydlí na blízku?
4. Co kdyby tě někdo uchopil a snažil se tě odvléci do auta? Co kdyby se mu to podařilo, ty seděl na předním sedadle a on by ti nařídil, aby ses ani nehýbal?
5. Co kdyby sis musel v restauraci odskočit na záchod, kde by před tebou nějaká osoba odhalovala intimní části svého těla a nabízela ti nějakou věc za to, že to nikomu neřekneš?
6. Co kdybys zvedl telefon a uslyšel bys, jak ti někdo říká něco pohoršujícího nebo neslušného?
7. Co kdyby tě někdo z dospělých nebo dospívajících dětí požádal, abys nikomu neříkal o tom, že tě osahával?
8. Co kdyby tě někdo ze školy nutil, abys mu každý den dával nějaké peníze?
9. Co kdyby se ti někdo z kamarádů nebo kamarádek svěřil, že jej nebo ji někdo pohlavně zneužívá, ale zároveň vyslovil přání, aby ta věc zůstala jen mezi vámi?
10. Co kdyby se ti mladší sourozenec svěřil, že ho ve škole šikanovali a že už tam nechce chodit?
11. Co kdyby ti nějaký spolužák nabídl trochu pervitinu a naléhal, abys jen tak aspoň jednou okusil? Tvrdí, že jde jen o experiment a že budeš srab, když to nezkusíš.

Úskalí a osnova tématu

Témata týkající se *zanedbávání, týrání, zneužívání, šikanovalí a vykořisťování* dětí jsou velmi choulostivá. Proto bychom měli děti s touto oblastí opatrně seznámit. Velmi vhodné je použití materiálů, které vydala organizace Nadace Naše dítě. Děti by právě o této ochraně a právech měly dobře vědět. Měli bychom jim správně vyložit, co znamená být potrestán za čin, který nesmí dělat a mezi (tělesným a citovým) ubližováním a týráním. Rozdíl mezi strachem z prověrky a strachem ze spolužáka, který je vydírá a ohrožuje, často tělesně i duševně (šikanovalí). Odlišnost mezi pozorností a láskou rodičů, příbuzných a známých a nepříjemnými způsoby, které je budou dělat nešťastnými (*sexuální zneužívání*). Rozdíl mezi tím, kdy přijde maminka domů unavená a je chvíli nevšimavá a mezi tím, kdy nevěnuje náležitou péči a pozornost v jídle, hygieně, oblečení, v nebezpečí nebo péči o zdravotní, citové a intelektové potřeby (zanedbávání).

Podněty pro aktivní činnost

Necháme žáky vyplnit dotazník s otázkami a pak s nimi jednotlivé odpovědi probereme.¹⁷³

Dotazník - S otázkami:

2. Máš právo na život v bezpečí.	A	N
3. Pokud jsi slíbil mlčenlivost, musíš to za všech okolností dodržet.	A	N
4. Úplatek tě má přimět k tomu, abys udělal něco, co bys jinak udělat nechtěl.	A	N

¹⁷² Otázky typu „co kdyby“ jsou použity a přepracovány podle: ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit svoje dítě*. Praha : Portál, 1995, s. 158-162.

¹⁷³ Tamtéž, s. 163.

5. Lidé jsou buď dobří, nebo zlí.	A	N
6. Dospělí dětem vždycky nevěří.	A	N
7. Děti musejí vždycky poslouchat dospělé.	A	N
8. Někdy můžeš mít právo jistá pravidla nedodržet.	A	N
9. Jsi-li napaden, nesmíš se za žádných okolností bránit.	A	N
10. Máš právo říci každému, aby se tě nedotýkal, je ti to nepříjemné.	A	N
11. Dívky se stávají oběťmi napadení daleko častěji než chlapci.	A	N
12. Za napadení si někdy může oběť sama.	A	N
13. Byl-li někdo napaden, měl by to neprodleně hlásit.	A	N

Literatura, pomůcky a potřeby

- **Publikace a zákony:** *Práva dítěte v dokumentech*. Praha : MV ČR, DCI, FOD, 1998; ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál 1995; PŮETHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha : GplusG, 1994; Informační prospekty o násilí na dětech, šikana, týrání, co bychom měli vědět o sexuálním zneužívání. Praha : Nadace naše dítě, 1998; Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte
- **Pomůcky:** dotazník Co bys dělal/a, kdyby; dotazník S otázkami a tužka

Odkazy

- Linka bezpečí a krizové centrum – Nadace Naše dítě, Ústavní 95/91, Praha 8
www.linkabezpeci.cz, bezplatná linka: 800 155 555
- Organizace pro pomoc uprchlíkům, Veletržní 24, <<http://opu.cz>, email: opu@ecn.cz>
- Český výbor pro Unicef, Vyšehradská 51, Praha 2
<<http://www.unicef.cz>>, email: unicef@unicef.cz
- Seznam všech linek důvěry a krizových center v ČR,
<www.ditekrize.cz/html.adresar.htm>

Abstrakt

KONSTANTINOVÁ, Jana. *Úmluva o právech dítěte a její konsekvence pro pedagogickou teorii a praxi*. České Budějovice 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: PaedDr. Petr Bauman.

Klíčové pojmy: Úmluva o právech dítěte, dětská práva a povinnosti, vzdělávání dospělých, vzdělávání dětí v oblasti výchovy k právům, participace, implementace, monitorování a hodnocení naplňování práv, dětský parlament.

Práce se zabývá Úmluvou o právech dítěte, jejími důsledky a využitím v pedagogické teorii a praxi dle jejího článku 42. Je strukturována do tří hlavních částí, které se snaží sledovat logickou posloupnost zpracovávaného tématu. První část se zabývá teoretickými východisky Úmluvy, počínaje jejím historickým vývojem a současným stavem, právním postavením, institucionální úpravou, přístupy k ní u vybraných evropských zemí, včetně analyzování jednotlivých článků a jejich okomentování v souvislosti s právními předpisy ČR a zjišťování příčin a nedostatků při její implementaci, dodržování a naplňování. Druhá část se věnuje definici článku 42 Úmluvy ve smyslu vzdělávání dospělých jako prostředku k uplatňování práv dětí a dalším teoretickým a praktickým možnostem efektivního předávání. Na tuto část navazuje třetí, která přináší praktická cvičení, návody a hry, jak děti s dokumentem Úmluvy seznamovat, nejen ve školní výuce, ale i v rámci mnohých volnočasových aktivit, včetně možnosti dětí zapojovat se do fungování dětských parlamentů či zřizování vlastních školských samospráv a participovat tak na věcech veřejných.

Abstract

Title: *Convention of the rights of the child and its consequence for pedagogical theory and practice.*

Key words: Convention of the right of child, childrens' rights and responsibilities, further education of adults, education of children in the field of their rights, participation, implementation, monitoring and evaluation of fulfilling rights, children's parliament.

This thesis is covering the Convention of the rights of the child, its consequences and use in pedagogical theory and practice according to the paragraph 42 of this convention. It has three main parts, which are aiming for following the logical consequence of the topic compilation. First part is covering theoretical base of the Convention, starting with its historical development and current state, legal position, institutional arrangement, approaches to the Convention by selected European countries, including analysis of individual articles and it also presents commentary to these articles in connection with legal regulations in Czech Republic and finding the causes and deficiencies of its implementation, observing to it and its fulfilling. Second part is covering the definition of article 42 of the Convention as to the further education of adults as a tool for exercising the rights of children and to other theoretical and practical possibilities of its further efficient dissemination. Third part is related to that as it provides practical exercises, directions and games, how to get children acquainted with the document of the Convention not only during the school, but also within their free-time activities, including the chance for children to take part in the children's parliaments or establishing own school self-governments and thus participate on public matters.